



श्रुतसागर

वर्ष-३, अंक-५, कुल अंक-२९, जून-२०१३

उधरननासासा... इलीवदलाना... ताहिइसा... यककीजीइआ
 एमीमनिउच्छासि। मासिइंपंक्षसद। अदा। चाकतिइअधिकीआस
 सुदरसाविषपालीइलदी। विली। मीएवारा। ज्ञाप्यावतस्यवनी
 लदीइनवपा। रक्षेणदसमुद। मोवागामिकी। वरमिना।
 एवकसमि। ग्यासदुवतइग्गार। सुवरमिंडंगकधरसि। ॥६२॥
 पाससहयास। शिदीजीइ। सुमिन। इइजता। आचार। अतिमवि
 सागवत। धारसु। वरमि। इपकवार। ॥६३॥ उं॥
 मोल।
 एगीनी। वनीसाकुमना। सुक्षिदसआगार। गाल
 मोलदीइमि। वरिदि। ॥६४॥ सु०। नीमनगिनीवीकस। परमादि
 इदमबाल्वअधिकीसुकम्फ। मिमनंगमदोइ। ॥६५॥ ॥
 सुणमोत्तइइतालइ। विषविविशुदिसु
 धीदि। ॥६६॥ श्रीधर्म। मूर्तिशरिकचु। बारख
 तउररियाजोइ। सुदण॥६७॥ ॥ मगलमात्तासेपजइ। क
 त्याणनीकोडि। निरमलसाविइ। जेसराइ। एदुवतनीजो। मि
 ॥६८॥ सुदरण। ॥ आदि। श्रीअतलवा। पाट। एनग। स। सालीवा
 डामध्येवास्रवे। एादजातीय। पंचामोपासुतनवानकेनलषते
 सुर्जनवइ॥ ॥कल्याणमसु॥ ॥ व व व ॥
 संवत्१६६६वषेवित्रमासशुक्लपक्षशुभ्राविवामर
 श्रीउपकेत्राज्ञातीवछप्रादकसंपद्वहासततसाया
 सुआविकावाधतसुतसंगवक्षसायोसम्पाइकेनव
 रबनोवारहतः। श्रीवृत्तनगरमध्य॥ वाचमानोविस्नवत

मुनिदमासागरावितश्रीरसुः



श्राविका सरुपाइनी व्रत ग्रहण टीपनुं चित्र
आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर

शक संवत् ९३० मां प्रतिष्ठित
श्री आदिश्वर भगवाननी प्रतिमा



आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर का गुरुग्रन्थ

श्रुतसागर



❖ आशीर्वाद ❖

राष्ट्रसंत प. पू. आचार्य श्री पद्मसागरसूरीश्वरजी म. सा.

❖ संपादक मंडल ❖

मुकेशभाई एन. शाह

कनुभाई एल. शाह

हिरेन दोशी

डॉ. हेमन्त कुमार

केतन डी. शाह

एवं

ज्ञानमंदिर परिवार

१५ जून, २०१३, वि. सं. २०६९, ज्येष्ठ सुद-६



प्रकाशक

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर

श्री महावीर जैन आराधना केन्द्र कोबा, गांधीनगर-३८२००७

फोन नं. (०७९) २३२७६२०४, २०५, २५२ फेक्स : (०७९) २३२७६२४९

website : www.kobatirth.org

email : gyanmandir@kobatirth.org

अनुक्रम

१. संपादकीय		३
२. बारव्रतनो संक्षिप्त परिचय	कनुभाई ल. शाह	५
३. सम्यक्त्वमूल द्वादश व्रत सज्जाय	मुनिश्री सुयशचंद्रविजय	१६
४. सरुपाई बारव्रतोच्चार टीप	हिरेन दोशी	२७
५. गोरी श्राविकानी टीप	मुनिश्री सुयशचंद्रविजय	४०
६. श्रावक बारव्रत स्वाध्याय	हिरेन दोशी	४७
७. भरुचतीर्थना प्रतिमा लेखो	आचार्यश्री विजय सोमचंद्रसूरिजी	५३
८. सम्राट संपत्ति संग्रहालयना प्रतिमा लेखो	संपादक	६५
९. भरतेश्वर बाहुबली रास युद्ध अने उपशमने विषय बनावती रचना	डॉ. श्री अभय दोशी	६९
१०. जैन प्रतिमाओं की परंपरा	डॉ. सत्येन्द्र कुमार	७७
११. ज्ञानमंदिर संक्षिप्त अहेवाल मे-२०१३	कनुभाई ल. शाह	७९
१२. समाचार सार	डॉ. हेमन्त कुमार	८०

प्राप्तिस्थान

आचार्यश्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर
तीन बंगला, टोलकनगर
परिवार डाइनिंग होल की गली में
पालडी, अहमदाबाद - ३८०००७
फोन नं. (०७९) २६५८२३५५

प्रकाशन सौजन्य

कटारिया संघवी श्री मिश्रीमलजी नथमलजी परिवार
(नैनावा निवासी)
रत्नमणी मेटल्स एन्ड ट्युब्स लि. - अहमदाबाद

સંપાદકીય

જ્ઞાનમંદિરની એક વિશિષ્ટ ફલશ્રુતિ રૂપે શ્રુતસાગર પત્રિકા દર માસે પ્રકાશિત થઈ રહી છે. કેટલાક સમયથી આ જ પત્રિકાનો દર ત્રીજો અંક વિશિષ્ટ વિષયના સમુચ્ચય રૂપે પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે. આ જ ઉપક્રમનો પહેલો અંક માર્ચ-૨૦૧૩માં પ્રકાશિત થયો, જેમાં સાગરચંદ્ર રાસ, અરણિક રાસ, તેમજ અન્ય વિશિષ્ટ લેખોનું પ્રકાશન થયું. આ અંક પળ એ જ કુલનો બીજો અંક છે. આ અંકમાં એક વિષયાનુસારી કૃતિઓનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું છે. પૂર્વકાલીન મહાપુરુષોએ સ્વીકારેલ વ્રત ટીપની કૃતિઓના સમુચ્ચય રૂપે આ અંક પ્રકાશિત કર્યો છે.

આ અંક આપના હાથમાં વિશિષ્ટ શ્રાવક-શ્રાવિકાની જીવન ચેતનાને લઈને આવ્યો છે, તો શ્રાવકોએ ગુરુભગવંતની પ્રેરણાથી વૃદ્ધપ્રતિજ્ઞ થઈ ગ્રહણ કરેલ વ્રત સ્વીકારનો રોમાંચ અહીં જોવા મળે છે. શ્રાવકોના પરિણામ અને એમની વ્રત પાલનની નિષ્ઠાનો પરિચય આ વ્રતગ્રહણની કૃતિઓમાંથી મળે છે. માપવાની વૃત્તિથી સદંતર પર થઈ, પામવાની વૃત્તિમાં જ ચિત્તને પરોવનાર ભવ્યાત્માઓના પરિણામ અને પુરુષાર્થની આ યશોગાથા છે.

પૂર્વકાલમાં શ્રાવકોએ સ્વીકારેલ વ્રતોની ટીપ એ આ અંકનો મુખ્ય વિષય રહ્યો છે, તો વ્યવહાર પ્રધાન જીવનમાં વ્રત ગ્રહણ દ્વારા કેંદ્ર સ્થાને ધર્મ સ્થાપનાની વાત એ આ વ્રત ટીપોનો મુખ્ય વિષય રહ્યો છે. વ્રત ગ્રહણના વિષયની સાથે સાથે પ્રાચીન પરંપરાગત જીવન પ્રણાલીનો મળતો બોધ આ ટીપ કૃતિઓનું મહત્ત્વનું પાસું છે.

વ્રત ટીપની કુલ ૪ કૃતિઓ આ અંકમાં પ્રકાશિત કરી છે. આ વ્રત ટીપોની વિશેષતા એ છે, કે આવા પ્રકારની કૃતિઓની બીજી નકલ મળવી મુશ્કેલ હોય છે, તેમજ આ કૃતિઓ વ્રત ગ્રહણ કરનારની હયાતીના સમયની જ હોવાની સંભાવના વધુ છે, તેથી કૃતિકાર અને વ્રત ગ્રહણ કરનાર શ્રાવક કે શ્રાવિકાના સમયની કેટલીક વિશેષતાનો સ્પષ્ટ પરિચય પણ મળી રહે છે. આ કૃતિઓની રચના સામાન્યથી વ્રત ગ્રહણ કરનાર પોતાની સ્મૃત્તિ માટે કરતા હોય છે, કે કોઈ ગુરુભગવંત પાસે આ પ્રકારની પદ્યાત્મક કે ગદ્યાત્મક નોંધ બનાવતા હોય છે. મૂલમાં આ કૃતિની રચના પાછળનો ઉદ્દેશ તો એટલો જ હોય છે, કે વ્રત ગ્રહણ કરનાર વ્રત પ્રત્યેની પોતાની જાગૃત્તિ અકબંધ રાખે અને બને એટલી વ્રતની આરાધના વધુ સારી

૪

જૂન - ૨૦૧૩

રીતે કરે. આ જ ઉદ્દેશથી વ્રત ગ્રહણ કરનાર પળ પર્વતિથિએ કે વિશેષ અવસરે વ્રત ટીપનું વાંચન કરતા હોય છે. કેટલીક વ્રત ટીપોમાં આવા પ્રકારના ઉલ્લેખો પળ જોવા મળે છે. આવી કેટલીક વ્રત ટીપ કૃતિઓ અહીં પ્રકાશિત કરી છે.

આ કૃતિઓના પ્રકાશનથી તત્કાલીન સામાજિક વ્યવસ્થા અને વ્રતની વિશેષતાઓ ઉજાગર થશે, તો પૂર્વકાલીન મહાપુરુષોના અભ્યંતર જીવન દર્શનનું ચિત્ર વધારે સ્પષ્ટ થશે. વ્રત વિષયક આવા પ્રકારની કૃતિઓના પ્રકાશનથી સાહિત્યના એક નવા પ્રકારનો અને નવા આયામનો લાભ વિદ્વદ્ સમાજને મળ્યા વગર નહીં રહે.

અત્રે પ્રકાશિત ચારેય ટીપ કૃતિમાં બધુ જ સમજાઈ ગયું છે, તેવું નથી તે કારણે પદચ્છેદ યોગ્ય શબ્દાર્થ આદિમાં મૂલ થઈ ગઈ કે રહી ગઈ હોય તે બનવા જોગ છે. જાણકારો તેને સુધારે અને ધ્યાન દોરે એજ વિનંતી.

વિશેષમાં આ અંકમાં પૂ. આચાર્ય શ્રી સોમચંદ્રસૂરિજી મ.સા. પાસેથી ભરૂચતીર્થની પ્રતિમાઓના અપ્રગટ ૧૧ જેટલા લેખો પ્રાપ્ત થયા છે. જેમાં શક સંવત ૧૩૦ વર્ષની નાગેંદ્રકુલના વિજયતુંગાચાર્ય ગચ્છના કોઈક આચાર્ય ભગવંત દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમાનો લેખ પળ અહીં વિશેષ ધ્યાનાર્હ છે. આ લેખ અને પ્રતિમાજીનો ફોટો આ અંકના ટાઈટલ પેજ નં. ૨ ઉપર મૂકવામાં આવ્યો છે. તો સમ્રાટ સંપ્રતિ સંગ્રહાલયમાં સંગૃહિત પ્રતિમાના ૧૮ લેખો અત્રે પ્રકાશિત કર્યા છે. સંગ્રહાલય પ્રતિમા લેખોમાં વિ. સં. ૧૨૧૫માં હીમક ગામે થારા ગચ્છના કોઈક આચાર્ય ભગવંત દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાનો લેખ પળ ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ મહત્ત્વ ધરાવે છે. આ પ્રતિમા અને લેખનો ફોટો ટાઈટલ પેજ નં. ૩ ઉપર મૂકવામાં આવ્યો છે.

વાચકો પળ પત્રિકાના એક અંગ હોય છે, વાંચન દ્વારા કે વિચાર દ્વારા. અભિપ્રાય અને લેખન દ્વારા. આપશ્રી પળ આ પત્રિકામાં લેખ મોકલાવી શકો છો, યોગ્ય અવસરે નામોલ્લેખ સાથે આપશ્રીનો લેખ છપાશે.

આ અંક સિવાય આવતો ત્રીજો અંક (૩૨મો) પળ આ વ્રત વિષયક કૃતિઓના સમુચ્ચય રૂપે પ્રકાશિત કરવાની ભાવના છે. આપશ્રી પાસે આવી વ્રત ટીપ સંબંધી કૃતિ હોય તો અવશ્ય અમને પાઠવશો એ જ અભ્યર્થના સહ...

बारव्रतनो संक्षिप्त परिचय

कनुभाई ल. शाह

'धर्मथी सुख अने पापथी दुःख' आ एक सनातन सत्य छे. जे आत्मा मन, वचन अने कायाथी पापनुं सेवन करे छे ते अवश्य दुःखने पामे छे. अने जे जीवो मन, वचन अने कायाथी पापोनो त्याग करी, धर्मनुं आचरण करे छे. ते अवश्य सुखने पामे छे. जेना हैये दोषथी बचवानी ने सुखने मेळववानी ईच्छा छे ते दरेक आत्माए पापने छोडवानो अने धर्मनुं आचरण करवानो प्रयत्न करवो जोईए.

चार गतिमां मात्र मानवगति ज एवी छे, के तेने प्राप्त करी जीव धर्माचरण करी शके छे. एटलुं ज नही पण कर्मना बंधनो तोडी मुक्तिपदने पामी शके छे. मानव भवनी प्राप्ति थतां जीवने जे शक्तिओ प्राप्त थाय छे. ए अन्य गतिमां सुलभ नथी.

मानवजीवनना विकास माटे शास्त्रकारोए सामान्यथी बे मार्ग बताव्या छे. - देशविरति धर्म अने सर्वविरति धर्म. सर्वविरति एटले श्रमण मार्ग, देशविरति एटले श्रावक मार्ग.

संपूर्ण पापोनो संपूर्ण अंशे निषेध एटले सर्वविरति

संपूर्ण पापोनो यथाशक्य निषेध एटले देशविरति.

सर्वविरतिनो मार्ग सरळ नथी. घरबार, कंचन, कामिनी ईत्यादिनो संपूर्ण त्याग करी, अणगार अवस्था प्राप्त करवी पडे, त्यारे सर्वविरतिनी उपासना अने आराधना शक्य बने.

आ बधुं सामान्य जन माटे शक्य के सरळ नथी. संपूर्ण पापोनो यथाशक्य निषेध करी शकाय छे, देशविरतिना स्वीकारथी.

व्रत ए बंधन नथी, मुक्ति छे. असंख्य पापोमांथी व्रत स्वीकार द्वारा छुटाय छे.

सर्वविरतिधरनुं व्रत महाव्रत कहेवाय

कारण के मन वचन अने कायाथी त्रणेय योगथी त्रिविध त्रिविध छे.

ज्यारे देशविरतिधरनुं व्रत अणुव्रत कहेवाय

कारण के वचन अने कायाथी द्विविध द्विविध छे.

श्रावकना बार व्रतोमां प्रथमना पांच अणुव्रतो छे :

(१) अहिंसा (२) सत्य (३) अचौर्य (४) ब्रह्मचर्य अने (५) परिग्रह परिमाण

व्रत.

૬

જૂન - ૨૦૧૩

આ પાંચ વ્રતોના વિકાસ માટે ત્રણ ગુણ વ્રતો છે :

(૬) દિશા પરિમાણ વ્રત (૭) ભોગોપભોગ પરિમાણ વ્રત અને (૮) અનર્થ દંડ વિરમણ વ્રત.

આ વ્રતોના પાલનમાં દૃઢતા આવે તે માટે ચાર શિક્ષા વ્રતો છે :

(૯) સામાયિક (૧૦) દેશાવગાસિક (૧૧) પૌષ્ઠ અને (૧૨) અતિથિ સંવિભાગ વ્રત.

આ બાર વ્રતો જીવનને ઉર્ધ્વગામી બનાવવા માટેનાં પગથિયાં છે, તેના પાલનથી આત્મોન્નતિ નિશ્ચિત બને છે.

એક સાથે બાર વ્રતો અંગિકાર કરવાં એ ઉત્તમ છે, છતાં કોઈ એક સાથે લેવાના બદલે પોતની શક્તિ અનુસાર વ્રત સ્વીકારી, ક્રમશઃ ઉત્તરોત્તર બાર વ્રતનો સ્વીકાર કરી શકે છે. વ્રત ધારણ કરવાથી ચારિત્રનો વિકાસ તો થાય જ છે, સાથે-સાથે અવિરતિમાં હોવાથી નિરર્થક આશ્રવોથી બચી શકાય અને એટલા અંશે કર્મનો બંધ ટળે.

સમ્યક્ત્વ એટલે શું?

બાર વ્રતો ગ્રહણ કરતાં પહેલાં સમ્યક્ત્વ એટલે શ્રદ્ધા ધ્યાન જરૂરી છે. શ્રદ્ધા ન હોય તો બાકીના વ્રતો એકઠા વગરનાં મીઠાં જેવાં છે, માટે બાર વ્રત કે કોઈ પણ વ્રત સાથે સમ્યક્ત્વ ઉચ્ચરવાનું છે. સમ્યક્ત્વ એટલે શ્રાવકધર્મરૂપી મહાન ઈમારતનો પાયો છે. સમ્યક્ત્વ વગરની કોઈપણ ધર્મક્રિયા અર્થિત્ય ફલ આપવા સમર્થ બનતી નથી. તેથી જ પૂ. મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ એ કહ્યું છે કે,

‘દાનાદિક કિરિયા નવિ દીએ, સમકિત વિણ શિવશર્મ’

આથી ભવમીરૂ આત્માએ સૌ પ્રથમ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કરી, વ્રત સ્વીકાર અને વ્રત પરિપાલનમાં જાગૃત બનવું જોઈએ.

સમ્યક્ત્વનું મૂલ : સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા.

૧. સુદેવ : રાગદ્વેષાદિ અઢાર દોષો રહિત અને ૧૨ ગુણો સહિત વીતરાગ અરિહંત પરમાત્મા તેમજ આઠેય કર્મોનો નાશ કરનાર સિદ્ધ ભગવંતો સુદેવ સ્વરૂપ છે.
૨. સુગુરુ : કંચન અને કામિનીના ત્યાગી, પંચ મહાવ્રતધારી, ષટ્કાય જીવોના રક્ષક, સત્તાવીશ ગુણોને ધારણ કરનાર વીતરાગ પ્રભુની આજ્ઞામાં વિચરનાર સાધુ તે સુગુરુ છે.
૩. સુધર્મ : સર્વજ્ઞ ભાષિત વિનય મૂલક અર્હિસા, સંયમ અને તપ રૂપ ધર્મ તે સત્ય સુધર્મ છે.

श्रुतसागर - २९

७

उपरोक्त सुदेव, सुगुरु तथा सुधर्म-आ त्रण तत्त्वोने श्रद्धाथी जाणवा समजवा अने आराधवा जोईए.

समकितना पांच अतिचारोने पण जाणी लेवा जोईए, जेथी अतिचार न लागे.

अतिचारो

१. शंका : जिन वचनमां शंका करवी ते.
२. कांक्षा : अन्यमतनी अभिलाषा करवी ते.
३. विचिकित्सा : धर्मना फळ विषे संदेह करवो ते.
४. मिथ्यादृष्टि प्रशंसा : अन्य धर्मीओनी प्रशंसा करवी ते.
५. तत्संस्तव : अन्य धर्मीओनो तथा कुलिंगीओनो परिचय करवो ते.

पांच अणुव्रतो**(१) स्थूल प्राणतिपात विरमण व्रत :**

व्याख्या : निरपराधी त्रस (हालता-चालता) जीवोने मारवानी बुद्धिथी मारवा नही. अने स्थावर जीवोनी मर्यादा करवी.

गृहस्थ जीवनमां रहेलो श्रावक सूक्ष्म हिंसानो त्याग करी शकतो नथी, केमके व्यापार, कुटुंब परिवार वगैरेथी संकळायेलो छे. गृहस्थ जीवनमां संपूर्णपणे अहिंसानुं पालन अशक्य छे. त्यारे वधुमां वधु जयणा अने अहिंसाना पालन पूर्वक जीवनशैलीनुं आयोजन थाय ए आ व्रतनो मूळ उद्देश छे. श्रावके द्रव्य, क्षेत्र, काळ अने भाव आम चारेय निक्षेपाए हिंसाथी जेटलुं दूर रही शकाय तेटलुं रहेवानो प्रयत्न करवो जोईए.

आ व्रतना पांच अतिचार आ प्रमाणे छे :

अतिचारो

- वध : कोइनो वध करवो, कोइना प्राणोनो नाश थाय ते रीते मारवुं ते.
- बंध : बाळकादि के पशु वगैरेने गाढ बंधनथी बांधवा ते.
- छविच्छेद : कोइ प्राणी, दास-दासी आदिनी चामडी के अंगोपांग कापवा ते...
- अतिभार : मजूर, पशु के वाहन पर तेना गजा उपरांत भार लादवो, मानसिक दबाण लाववुं ते.

૮

જૂન - ૨૦૧૩

भातपाणी विच्छेद : मनुष्य-पशु वगैरेने भोजन-पाणीनो अंतराय करवो तेना खावा-पीवाना समय करतां मोडुं आपवुं के अल्प प्रमाणमां आपवुं ते.

(૨) સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રત :

વ્યાખ્યા : સ્થૂલ મૃષાવાદના ત્યાગરૂપ આ દ્વિતીય વ્રતમાં ખાસ પાંચ મોટા જૂઠનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે.

૧. **કન્યાલીક :** છોકરા, છોકરી, નોકર-ચાકર વગેરે માટે તેના રૂપ, ગુણ, કંમર ઇત્યાદિ બાબતમાં જૂઠું બોલવું નહિ. કોઈને સખત આઘાત લાગે અને હૃદય માંગી પડે એટલી હદે જૂઠું બોલવું નહિ. ઇરાદાપૂર્વક જાણી જોઈને જૂઠું બોલવું નહીં.
૨. **ગવાલીક :** ગાય, બલ્હદ, ઘોડા, વગેરે ચારપગાં જાનવરો અંગે દૂધ, વેતર, આદત વગેરે બાબતમાં જૂઠું બોલવું નહિ.
૩. **ભૂમિ અલીક :** ભૂમિ, ખેતર, પ્લેટ, ઘર, દુકાન, ઑફિસ સંબંધી જૂઠું બોલવું નહિ. બીજાની જમીન પચાવી પાડવા સંબંધી જૂઠું બોલવું નહિ.
૪. **થાપણ મોસો :** પારકી થાપણ ઓલ્લવવી નહિ.
૫. **કૂટસાક્ષી :** બીજાને નુકસાનમાં ઉતારે, એવી જૂઠી સાક્ષી પૂરવી નહિ.

આ સત્યવ્રત અંગેના પાંચ અતિચારો ત્યજવા જોઈએ.

૧. **સહસાક્ષાત્કાર :** ઉતાવલથી કે વગર વિચારે બોલવું, કોઈને ગાલ દેવી, કે માર્મિક વચન બોલવું તે.
૨. **રહસ્ય ભાષણ :** કોઈની ગુપ્ત વાતો જાહેર કરવી.
૩. **વિશ્વસ્તમંત્ર ભેદ :** પોતાની પત્ની, સગાસંબંધી આદિ વિશ્વાસુના દુષણ કહેવા.
૪. **મૃષા ઉપદેશ :** જૂઠો ઉપદેશ આપવો, ખોટી સલાહ આપવી.
૫. **કૂટલેખ :** ઓટા દસ્તાવેજ લખવા, અગર તેમાંથી અક્ષરો કાઢી નાખવા વગેરે.

(૩) સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત :

વ્યાખ્યા : માલિકે નહિ આપેલી તે તે વસ્તુનો દેશથી પરિત્યાગ કરવો...

માલિકને પૂછ્યા વિના તેમની કોઈપણ નાની મોટી વસ્તુ લઈ લેવી તે અદત્તાદાન કહેવાય છે. ચોરી ન કરવી તે ત્રીજા વ્રતનો ભાવ છે. આ વ્રતના પાંચ અતિચારો નીચે પ્રમાણે છે તે ત્યજવા જોઈએ.

श्रुतसागर - २९

९

अतियार

१. स्नेहाहृत ग्रहण : चोरीनी वस्तु जाणी बुझीने लेवी ते.
२. तस्कर प्रयोग : चोरी करवामां मददरूप बनवुं ते.
३. तत्प्रतिरूपक व्यवहार : भेळसेळ करी आपवुं अथवा एक देखाडीने बीजुं आपवुं.
४. विरूद्ध राज्य गमन : राज्यना कायदाविरुद्ध वर्तवुं. करचोरी करवी तथा राज्ये निषेध करेल स्थाने जवुं.
५. कूडतोल कूडमापन : तोल, मान, माप ओछा वधारे राखवा ते.

(४) स्थूल मैथून विरमण व्रत :

व्याख्या : स्वदारा संतोष, परस्त्री गमननो त्याग.

पुरुषोए पोतानी स्त्री सिवाय परस्त्रीनो कायाथी सर्वथा त्याग करवो जोईए, तेमज स्त्रीओए पोताना पति सिवाय परपुरुषनो कायाथी सर्वथा त्याग करवो अने साथोसाथ मन वचनथी पण शुद्धि जाळववी जोईए

व्रतनो स्वीकार करनार माटे संयम सर्व प्रथम आवश्यक छे. ब्रह्मचर्यरूप संयम राख्या वगर व्रत साधना थड शके नहीं. व्रतनुं संपूर्णपणे पालन शक्य न होवाथी भोगनी मर्यादा सिमित राखी ब्रह्मचर्यना पालननो लाभ आ व्रतना माध्यमे मळे छे. आ मैथुन व्रत अंगेना अतिचारोनो त्याग करवो जोईए

अतिचारे

१. अपरिगृहितागमन : कोइए पण जे स्त्रीने ग्रहण करी नथी ते स्त्री साथे गमन करवुं ते.
२. इतर परिगृहितागमन : स्वस्त्रीना वियोगमां अमुक समय सुधी वेश्या वगरे साथे गमन करवुं ते.
३. अनंगक्रीडा : स्त्रीओनां अंगोपांग विकार दृष्टिथी जोवा तथा कामचेष्टा करवी ते.
४. परविवाहकरण : पोताना पुत्र-पुत्री सिवाय पारकां दिकरा-दिकरीओना नाता जोड्या, विवाह कराववा ते.
५. तीव्रानुराग : कामचेष्टामां अति तीव्र इच्छा करवी ते कामसेवननी प्रेरणा मळे तेवां चलचित्रो, फोटाओ, जोवां तेमज दवाओनुं सेवन करवुं ते.

૧૦

જૂન - ૨૦૧૩

(૫) સ્થૂલ પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત :

વ્યાખ્યા : નવપ્રકારના પરિગ્રહનું યથાયોગ્ય પરિમાણ કરવું.

સંપૂર્ણ પરિગ્રહનો ત્યાગ તો નિર્ગ્રન્થ શ્રમણો કરી શકે, જ્યારે ગૃહસ્થ જીવનમાં પરિગ્રહ વગર ચાલી શકે એમ ન હોવાથી આ વ્રતના માધ્યમે પરિગ્રહની મર્યાદાને અલ્પ બનાવી શકાય છે.

પાંચ અતિચાર :

૧. ધનધાન્યપરિમાણાતિક્રમ : ધાર્યા પરિમાણથી ધન વધે તે અથવા તો તે વધેલા ધનને પુત્રના ભાગે આપવું તે અથવા તેનાથી ઘરેણા વગેરે કરાવવાં તે.
૨. ક્ષેત્રપરિમાણાતિક્રમ : ધારેલા ક્ષેત્રના પરિમાણમાં વધારો કરવો અથવા ધારેલા મકાન વગેરેમાં ધાર્યા કરતાં અધિક માલ બંધાવવા તે.
૩. સૌપ્ય-સ્વર્ણપરિમાણાતિક્રમ : સોનું-રૂપું વગેરે પરિમાણથી અધિક રાખવું તે.
૪. કુપ્યપરિમાણાતિક્રમ : ત્રાંબુ, કાંસુ, પિત્તલ, સ્ટીલ આદિ તથા વાસણો વગેરે પરિમાણથી વધારે રાખવાં તે.
૫. દ્વિપદ-ચતુષ્પદપરિમાણાતિક્રમ : દાસ-દાસી, ગાય-મૈંસ વગેરે જનાવરો પરિમાણથી અધિક રાખવાં તે.

ઉપર પ્રમાણે શ્રાવક જીવનની અતિ મહત્ત્વની છતાં પણ નાની પ્રતિજ્ઞાઓ રૂપે પાંચ અણુવ્રતોનું સ્વરૂપ વિચાર્યું. પાંચ મોટા પાપોને રોકવા માટે પાંચ અણુવ્રતો, શ્રાવક ધર્મનો વિચાર કર્યા બાદ હવે ત્રણ ગુણવ્રતોનું સ્વરૂપ વિચારીએ.

ગુણવ્રતો

હવેના ત્રણ વ્રતો શ્રાવક જીવનને વધુ ગુણસભર બનાવનાર હોવાથી તેને ગુણવ્રત કહેવાય છે. આ ગુણવ્રતોના પાલનથી શ્રાવક જીવનના અણુવ્રતો વધુ નિરતિચાર અને પાલનમાં પૂર્ણ બને છે.

(૬) દિશિ પરિમાણ ગુણવ્રત :

વ્યાખ્યા : ચાર દિશા - ચાર વિદિશા, ઉર્ધ્વ અને અધો મલીને દશ દિશામાં જવાની હદનો નિયમ કરવો તે....

આહારસંજ્ઞા, પરિગ્રહસંજ્ઞા, મૈથુનસંજ્ઞા અને ભયસંજ્ઞા વશ જીવાત્મા ધનોપાર્જન

श्रुतसागर - २९

११

माटे दशे दिशाओमां फरी रह्यो छे. त्यारे एना परिभ्रमण उपर एक मर्यादा होवी जोईए, आ व्रत स्वीकारना माध्यमे आ मर्यादा प्राप्त थाय छे.

अतिचार

१. उर्ध्व दिक्परिमाणातिक्रम : धारेल मर्यादा करतां वधारे ऊंचे जवुं ते.
२. अधो दिक्परिमाणातिक्रम : धारेल मर्यादा करतां नीचे जवुं ते.
३. तिर्यग् दिक्परिमाणातिक्रम : चार दिशा, चार विदिशानी धारेल मर्यादा करतां वधारे जवुं ते.
४. क्षेत्रवृद्धि : बधी दिशाओनी धारेली मर्यादा भेगी करी एक दिशाए वधु दूर जवुं ते.
५. स्मृति अंतर्ध्यान : केटली मर्यादा धारी छे ते ख्याल न रहेतां, शंका होवा छतां पण मर्यादाथी वधु बहार जवुं ते.

(७) भोगोपभोग परिमाण गुणव्रत :

व्याख्या : एक वखत भोगवी शकाय ते भोग. भोजन विलेपन वगरे....अनेक वखत भोगवी शकाय ते उपभोग. वस्त्र, अलंकार वगरे.....आवी भोग, उपभोगनी वस्तुनुं परिमाण करवुं ते सातमुं भोगोपभोग परिमाण व्रत कहेवाय छे.

आ व्रतनी आराधना माटे अनेक विषयो नजर समक्ष राखवा जरूरी छे.

(१) १४ नियमो धारवा (२) १५ कर्मादाननो त्याग (३) २२ अभक्ष्य त्याग (४) ३२ अनंतकाय त्याग.

आ व्रतमां भोगोपभोगना २६ प्रकारना बोलोनी मर्यादा बांधवानुं अने पंदर प्रकारना कर्मादाननो त्याग करवानुं विधान छे. ईच्छाओ अने लालसाओ उपर विवेकपूर्वकनो अंकुश आ व्रत स्वीकारना माध्यमे मूकी शकाय छे.

अतिचारो

- | | |
|----------------------|---|
| सचित्त आहार | : सचित्त वस्तु खावी-पीवी, ते... |
| सचित्त प्रतिबद्धआहार | : सचित्तनी साथे संबंधित वस्तु वापरवी ते... |
| अपक्वाहार | : बराबर पकावेली न होय तेवी वस्तु वापरवी ते... |
| दुष्पक्वाहार | : अधकचरी पकावेली (मिश्र) वस्तु वापरवी ते... |
| तुच्छौषधिभक्षण | : खावानुं थोडु, फेंकवानुं घणु एवी वस्तुओ जेम के बोर, शेरडी, सीताफळ, दाडम वगरे खावुं ते. |

૧૨

જૂન - ૨૦૧૩

સાતમા વ્રતના ૨૦ અતિચાર છે. એમાંથી પહેલા પાંચ અતિચાર ભોજન સંબંધી છે અને શેષ ૧૫ અતિચાર વ્યાપાર સંબંધી છે.

(૮) અનર્થદંડ વિરમણ ગુણવ્રત :

વ્યાખ્યા : પાપોથી યદર્થદંડતા આ સંસારમાં બીનજરૂરી પાપો કરવા તે કહેવાય અનર્થદંડ! આ અનર્થદંડથી યથાશક્તિ પાછા ફરવું તે આ વ્રતનું ફલ સ્વરૂપ પરિણામ છે.

ગૃહસ્થને કેટલાક કામો તો આવશ્યકતાનુસાર કરવા પડે છે અને તે સંબંધી આશ્રવો પણ એણે સેવવા પડે છે, પરંતુ કેટલાંક કારણો એવાં પણ છે કે જેને લઈને એને નિર્ણયક જ કર્મદંડના ભાગી બનવું પડે છે.

અતિચાર

કંદર્પ : વિકાર વધે તેવી કુચેષ્ટા કરવી તે.

કૌકુચ્ય : કામ ઉત્પન્ન કરનારી વાતો કરવી તે.

મૌર્ખ્ય : મુખ વડે હાસ્યાદિકથી જેમ તેમ બોલવું અથવા કોઈની ગુપ્તવાત યુક્તિ કરવી.

સંયુક્તાધિકરણ : જરૂર કરતાં વધુ અધિકરણો/હથિયારો રાખવા તે. અથવા અધિકરણો તૈયાર કરીને રાખવા તે.

ભોગાતિરિકતા : ભોગ-ઉપભોગના સાધનો યથા કરતા વધુ તૈયાર રાખવા તે.

શિક્ષાવ્રતો

અનાદિકાલથી સંસારમાં ભટકતા જીવાત્મામાં કામ, ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, અદેહાઈ ઇત્યાદિના સંસ્કારો ધરબાયેલા પડ્યાં છે. આ સંસ્કારોથી આત્મા દોષો અને કષાયોથી વાસિત બને છે. સંસ્કારોને કારણે એને અવહી શિક્ષા પ્રાપ્ત થાય છે. વ્રત પાલનમાં ઉદ્ધમી બનેલ આત્માને શુભનું શિક્ષણ અને સેવન મળે એ હેતુથી આ ચાર શિક્ષાવ્રતોની સંયોજના છે.

ચાર શિક્ષાવ્રતો :

ચાર વ્રતો સંયમધર્મની તાલિમ-શિક્ષારૂપ હોવાથી શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે. ચાર વ્રતોના પાલનથી શ્રમણ ધર્મનો અભ્યંતર પરિચય મળી રહે છે.

(૯) સામાયિક શિક્ષાવ્રત :

રાગ-દ્વેષમાં સમભાવ રાખવો તે સામાયિકનું ચરમ ફલ છે. આવી સમભાવની સાધનારૂપ ૪૮ મિનિટની વિરતિ તેનું નામ છે સામાયિક

श्रुतसागर - २९

१३

आ नवमुं व्रत स्वीकारनार वर्ष दरमियान सामायिक (सामायिकनी संख्या) धारी शकाय छे. गृहस्थ जीवनमां मुख्यत्वे २४ कलाकमांथी थोडोक समय सावद्य क्रियाओथी दूर रही, पापमय प्रवृत्तिओथी बे घडी अलग थई, परिणाममां समत्वभाव प्रगटे ए आ शिक्षाव्रतनो मूळ उद्देश छे. सामायिकना नीचे प्रमाणेना पांच अतिचारो जाणीने त्यजवा योग्य छे.

अतिचार

मन दुष्प्रणिधान : मनमां कुविकल्प चिंतवी मनने दुष्ट करी प्रवर्ताववुं ते...

वचन दुष्प्रणिधान : सावद्य वचन बोलवुं तेमज वचनने दुष्ट प्रवर्ताववुं ते...

काय दुष्प्रणिधान : सामायिकमां काया गमे तेम प्रवर्ताववी के भींते टेको दइने बेसवुं के निद्रा लेवी ते.

अनवस्था दोष : जे टाईमे सामायिक लीधुं ते पूरे टाईमे न पारे-वहेलुं पारे ते...

स्मृति विहीन : सामायिक लइने टाईम भूली जाय ते अथवा सामायिक पारवुं भूली जाय ते.

(१०) देशावगासिक शिक्षाव्रत :

व्याख्या : दिवसमां ८ सामायिक अने उभयकाल प्रतिक्रमण करवुं ते...

देसावगासिक व्रत स्वीकारना दिवसे ओछामां ओछुं एकासणानुं पच्चक्खाण करवुं जोईए. आ देशावगासिक व्रत वर्षमां अमुक दिवसनी संख्यामां धारी शकाय छे. छद्दा अने सातमा गुणव्रतमां जे दिशाओनी अने उपभोग-परिभोग वस्तुओनी मर्यादा बांधी छे, तेनुं संयुक्तरूपे देशावगासिक व्रतमां संक्षेपीकरण करवामां आव्युं छे.

अहीं पण पांच आश्रवने मर्यादित भूमिमां सेवन करवानुं विधान छे. आ व्रतनी विशेषता ए छे के पहलेलां पांच अणुव्रतो अने त्रण गुणव्रतोमां जे मर्यादा बतावी छे ते जीवन-निर्वाह माटे छे. ए ज मर्यादाओने अहीं अतिसंक्षिप्त करी, समभावपूर्वक विशेषे करीने धर्माराधन करवा माटे आ व्रतनी विशेष आवश्यकता छे.

अतिचार

आनयन प्रयोग : धारेल उपरांत भूमिमांथी वस्तु मंगाववी ते.

प्रेष्यप्रयोग : धारेली हद बहार वस्तु मोकलवी ते.

शब्दानुपाद : शब्द करीने धारेली हद बहारथी वस्तु मंगाववी ते.

रूपानुपाद : रूप देखाडीने धारेली हदनी बहारनी वस्तु मंगाववी ते.

૧૪

જૂન - ૨૦૧૩

પુદ્ગલપ્રક્ષેપ : કાંકરો વગેરે નાંખી ધારેલ હદ બહાર રહેલાઓને પોતે અહીં છે વગેરે જણાવવું તે.

(૧૧) પૌષ્ઠ શિક્ષાવ્રત :

વ્યાખ્યા : ધર્મને પુષ્ટ કરે તે પૌષ્ઠ કહેવાય

આઠ પ્રહર અથવા ચાર પ્રહરની વિરતિની સાધના એટલે પૌષ્ઠ!

એક દિવસ સંપૂર્ણરૂપે સાંસારિક ઇચ્છાઓ, સર્વ પ્રકારનો આહાર, અબ્રહ્મ સેવન વિગેરેનો ત્યાગ કરવાનું સૂચવવામાં આવ્યું છે. બીજી બાજુ આત્મસાધનાનું લક્ષ્ય પૂર્વક વિરતિની આરાધનામાં હોવું એ પૌષ્ઠ કહેવાય છે. પૌષ્ઠના મુખ્ય ચાર પ્રકારો છે. ૧. આહાર પૌષ્ઠ, ૨. શરીર સત્કાર પૌષ્ઠ, ૩. અવ્યાપાર પૌષ્ઠ, ૪. બ્રહ્મચર્ય પૌષ્ઠ.

પૌષ્ઠના છ અતિચારો જાણી દૂર કરવા જેવા છે.

અતિચાર

- અપ્રતિલેખિત શય્યાસંથાર** : શય્યા = બેસવા-ઉઠવા-સૂવાની ભૂમિની બરાબર પડિલેહણા ન કરવી તે...
- અપ્રમાર્જિત-દુષ્પ્રમાર્જિત** : સંથારો પૂંજવો, પ્રમાર્જવો નહિ અથવા સંથારો બંરાબર પૂંજવો, પ્રમાર્જવો નહિ તે.
- અપ્રતિ-દુષ્પ્રતિ-ઉચ્ચાર** : સ્થંડિલ માત્રાની જગ્યા બરાબર પડિલેહવી નહિ તે...
- અપ્રમા-દુષ્પ્રમા-ઉચ્ચાર પાસવળ ભૂમિ** : સ્થંડિલ માત્રાની જગ્યા પ્રમાર્જવી નહિ અથવા તો બરાબર પ્રમાર્જવી નહિ તે...
- પૌષ્ઠવિધિ વિપરીતતા** : પૌષ્ઠ સમયસર ન લેવો અને સમય કરતાં વહેલો પાઠવો તે.

(૧૨) અતિથિસંતિભાગ શિક્ષાવ્રત :

વિધિ : આઠ પ્રહરનો પૌષ્ઠ ચોવિહાર ઉપવાસ સાથે કરવો, પારખે ઠામ ચોવિહાર એકાસણું કરવું અને એકાસણામાં પૂ.સાધુ-સાધ્વીજી મગવંતને વહોરાવી તેમણે વહોરેલા હોય તે જ દ્રવ્ય એકાસણામાં વાપરવાં. ક્વચિત્ પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી મ.ની પ્રાપ્તિ ન થાય તો સાધર્મિક ભાઈ-બહેનની ભક્તિ કરી તેમણે વાપરેલા દ્રવ્ય વાપરીને એકાસણું કરવું.

પંચ મહાવ્રતધારી મુનિરાજ, પૌષ્ઠ વ્રતધારી, દેશ વિરતિધર તથા માર્ગાનુસારી

શ્રુતસાગર - ૨૧

૧૫

ગુણોનો પાલક શ્રાવક પળ અતિથિ કહેવાય છે. આવા ગુણ-વિશિષ્ટ અતિથિઓનું સન્માન કરવું એ અતિથિસંવિભાગ શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે.

મુનિભગવંતોની આહાર, પાણી અને ઉપકરણ વિશેષથી ભક્તિ કરી, તેમનાં દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની આરાધનામાં સહાયક બનવું એ આ વ્રતનું આરાધન છે.

પાંચ અતિચારો

સચિત્ત નિક્ષેપ : સચિત્ત વસ્તુ અચિત્ત વસ્તુમાં નાંચી વહોરાવવી તે...

સચિત્ત પિધાન : સચિત્ત વસ્તુ વડે ઢાંકેલી અચિત્ત વસ્તુ વહોરાવવી તે.

અન્યવ્યપદેશ : પોતાની વસ્તુ બીજાની છે તેમ કહી ન વહોરાવવી. તેમજ બીજાની વસ્તુ પોતાની છે. તેમ કહી વહોરાવવી.

સમત્સર દાન : મત્સર કરી મુનિરાજને દાન આપવું તે.

કાલાતિક્રમ : વહોરવાનો સમય વીત્યા પછી દાન વહોરાવવાનો આગ્રહ કરવો તે.

આ બારેય વ્રત કહ્યા છે તે જે જીવ આ વ્રતોને સમ્યક્ત્વ સાથે નિશ્ચય અને વ્યવહારથી ધારણ કરે, તે જીવને પાંચમા ગુણસ્થાનનો અધિકારી અથવા દેશવિરતિ શ્રાવક કહે છે. દેશ અર્થાત્ અંશથી વિરતિ ઇટલે ત્યાગ, એ દેશવિરતિનો અર્થ છે. સર્વ પ્રકારના ત્યાગને સર્વ-વિરતિ કહે છે. આ સર્વવિરતિ સાધુને હોય છે. સાધુના પાંચ મહાવ્રતોમાં આ બારેય વ્રતોનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

સંદર્ભ સાહિત્ય

૧. ગૃહસ્થ દિક્ષા યાને દેશવિરતિ ધર્મ., સં. - જિનાજ્ઞાશ્રીજી
૨. ૧૨ વ્રતની સંક્ષિપ્ત સમજ., સં - આ. શ્રી કીર્તિયશસૂરિ
૩. મુક્તિના મંગલ પ્રભાતે., આ. શ્રી વર્ધમાનસાગરસૂરિ
૪. બારવ્રત અને સિદ્ધશિલા સોપાન., સં. - પં. પૂર્ણાનંદ વિ.
૫. શ્રાવકના બાર વ્રતો., સં. - લાભચંદ્રજી સ્વામી.
૬. આવશ્યક મુક્તાવલી., સં. - મહિમાવિજય.
૭. નેમિ-વિજ્ઞાન-કસ્તૂરસૂરિ સ્મૃતિ શ્રેણી પુસ્તિકા
૮. આત્માનંદ પ્રકાશ, અંક નં. - ૧,૨,૩,૪, વિ. સં. ૧૯૬૭-૬૮

સમ્યક્ત્વમૂલ દ્વાદશ વ્રત સજ્ઞાય

મુનિશ્રી સુયશચંદ્રવિ.

વિ. સં. ૧૬૮૩ના મહા સુદ ૧૩ના શુક્રવારે આ વ્રત ટીપની રચના થઈ છે. બાઈયા શ્રાવિકાની આ ટીપ છે. આ ટીપ કૃતિની રચના મુક્તિસાગર ઉપાધ્યાય (રાજસાગરસૂરિ)ના શિષ્ય સાધુકવિ ગુણસાગરના શિષ્યે કરી છે. વ્રત ગ્રહણના સ્થલ વિશે કોઈ ચોક્કસ માહિતી મળી નથી.

બાર વ્રત ટીપમાં કવિે બાઈયા શ્રાવિકાની વાત કરતા નોંધ્યું છે કે 'વ્રતનું પાલન કરતાં મનની આશા ફળી, વ્રત પાલનનો મનોરથ પૂર્ણ થયો છે. ત્રોટક, દુહા અને દેશીના છંદોબંધમાં રચાયેલી આ કૃતિ પોતાની જુદી છાપ ઉભી કરે છે. કુલ ૭૨ કડીમાં રચાયેલી આ કૃતિ બાઈયા શ્રાવિકાની વ્રતારાધનાની વાત વિસ્તારથી કરે છે. કૃતિની છેલ્લી કેટલીક કડીઓમાં રચનાકારે ઉતાવલ દાખવી હોય એવું અનુભવાય છે. વ્રતનું પ્રથમ પત્ર ન હોવાથી સાતમી કડીના ચોથા ચરણથી જ કૃતિ પ્રકાશિત થઈ છે. કૃતિની કુલ ૬૫ કડીઓ અત્રે પ્રકાશિત કરી છે. આમ તો સામાન્યથી આ પ્રકારની કૃતિઓમાં મળતી નોંધ અનુસાર પ્રારંભની કડીઓમાં મંગલાચરણ, બાર વ્રત આપનાર ગુરુભગવંતનું નામ, અને શ્રાવિકાનું નામ વિગેરે હોવાની શક્યતા કલ્પી શકાય.

બાઈયા શ્રાવિકાે ઉચ્ચરેલા વ્રત ગ્રહણની નોંધ એ જ કૃતિ રચનાનો ઉદ્દેશ હોવા છતાં ધર્મોપદેશના તત્ત્વને પણ કવિે કૃતિના માધ્યમે વળી આપ્યું છે. પોતાની શક્તિ, સ્થિતિ અને પરિણામનું સંતુલન જાલવી શ્રાવિકાે સંવત્સરી, ચૌમાસી ચૌદશ, અને ચૌદશના ઉપવાસ કરવાનું ધાર્યું છે. તો ચોથા વ્રત ગ્રહણ અવસરે બ્રહ્મચર્યપાલનના આદર્શ પાત્ર સતી સીતા અને શેઠ સુદર્શન, બ્રાહ્મીસુંદરી અને ચંદનબાલ્કાને પણ માનસપટલમાં ઉપસ્થિત કરીને ધન્યતા અનુભવી છે.

પાંચમા વ્રત ગ્રહણ સમયે કવિે એક સરસ વાત રજૂ કરે છે, વ્રત સ્વલનમાં સૌથી મોટું વ્યવધાન છે ચંચલપણું, મનની ચંચલતા. એટલે કવિે કહે છે કે 'મનની ચંચલતા દૂર કરી, વ્રતનું પાલન કરવું જેથી વ્રત અખંડિત રહે. ત્રીજા વ્રત ગ્રહણ દરમ્યાન વરસ દરમ્યાન સો મહોર પ્રમાણ કરવેરાની છુટ રાખી વ્યવહાર પ્રધાન જીવનમાં પણ ધર્મને અવિસ્મરણીય ભાવે રાખવાની દૃઢતા છતી થાય છે. તો સાથે સાથે વ્રતપાલનમાં પણ આવશ્યક અપવાદ અને કારણ પ્રસંગની જયણા રાખી વ્રતને અખંડ રીતે સાચવી શકાય છે.

શ્રુતસાગર - ૨૧

૧૭

શ્રાવિકાએ ગ્રહણ કરેલ આઠમા અનર્થદંડના પરિહારમાં કૃતિ ઉલ્લેખાનુસાર પોતાની પાસે અનાજ દલ્લવાની ઘંટી, ઝાંડણીયું, સાંબેલું, ઘરી વિગેરેનો પોતાના ઉપયોગ હેતુ જ વપરાશ કરવો, પરંતુ અન્ય કોઈને આપવા નહીં, કારણ પ્રસંગે લેવા આવે તો અન્ય કુટુંબી લઈ ગયા છે. એમ કહેવું. આ પ્રકારના કથનથી વ્રત પાલનની તત્પરતા સાથે વ્યવહારીક સૂઝ પળ જણાઈ આવે છે.

કેટલાક વિશેષ નિયમો કૃતિમાં જણાવ્યા છે. રોજ એક નવકારનું સ્મરણ કરીને ભોજન કરવું, ભોજન કરતાં પહેલાં દિશાવલોકન એટલે નજરની મર્યાદામાં કોઈ મહાત્માદિ દેખાય અને યોગ મળે તો એમને વહોરાવી ભોજન લેવું. વ્રત પાલન કરતા અનામોગથી વ્રત તૂટે તો બીજા દિવસે લીલોતરીનો ત્યાગ કરવો.

કૃતિમાં આવતા કેટલાક વિશેષ શબ્દો :

પારકા અર્થમાં વપરાયેલો **પીઆરી** શબ્દ ધ્યાન ઝેંચે છે, તો યેતરમાં બંધાતા માંચડાના અર્થમાં **માલા** શબ્દનો પ્રયોગ બહુ અર્થપૂર્ણ રીતે લખાયો છે.

ભૂકી અર્થમાં વપરાતો શબ્દ **બૂકી** પોતાનું મૂલ સ્વરૂપ જણાવે છે, તો ક્વાથ અને ગોઠી અર્થમાં પ્રયોજાતા **કાથ**, **ગોલી** શબ્દમાં સામાન્ય ફેરફારો જણાય છે.

ઉદીરણા કરવું, હાથે કરીને ઉમું કરવું આ અર્થમાં વપરાતો શબ્દ **ઉદેરી** કૃતિની વિશેષતામાં વધારો કરે છે, તો **ઘર-વાચરો** શબ્દ ઘરવચરીના અર્થને ઉજાગર કરે છે.

ઘડના છોડમાં ઉપરના ભાગ માટે વપરાતો શબ્દ **ડંબી** એની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરે છે. ડંબી શબ્દ આજે પણ ઘડના ડોડા માટે વપરાય છે.*

વ્રત પરિચય :

આ વ્રત ડમ્પોઈ શ્રીસંઘના જ્ઞાનમંડારમાંથી પ્રાપ્ત થઈ છે. શ્રુતકાર્ય માટે આ રીતે વ્રત આપવા બદલ આભાર સહ ધન્યવાદ. વ્રતનું પ્રથમ પત્ર નથી. કુલ ૭ પેજની વ્રત છે. અક્ષરો પ્રમાણમાં મોટા અને સુઘડ છે. વ્રતમાં હાંસિયામાં અને ટીપ્પણમાં યંદિત પાઠ આપવામાં આવ્યો છે. આ વ્રત વિ. સં. ૧૭૨૯માં લખાયેલ છે. આ કૃતિની રચના વિ.સં. ૧૬૮૩ દર્શાવી છે. જ્યારે વ્રત લેખન સંવત્ ૧૭૨૯ દર્શાવેલ છે. એટલે આ કૃતિ કોઈ અન્ય આધારે ઉતારી હોવાનું સંભવે છે.

* આ અર્થ અમારા કોમ્પ્યુટર વિભાગમાં કાર્યરત મિત્ર સંજયભાઈ ગૂર્જરે જણાવ્યો છે.

श्री सम्यक्त्वमूल द्वादश व्रत सज्ज्ञाय

..... पईसा^१ आपुं मनि रुली ।*
 थूल दस आसायण^२ कही, मूल गभारइं टालुं सही ॥७॥
 खादिम भोजन पाणी जाणि, वाहणी^३ मिहुणनुं पचखांण ।
 थूक सलेखम^४ सुवुं नही, लघुनीति जुवट्टं^५ ते सही ॥८॥
 राय गण बलाभिओग, देव-गुरुनिग्रहनो योग ।
 वितीकंतार^६ छ आगारइं करी, समकितव्रत पालुं मनि धरी ॥९॥
 संवत्सरि चउदसि चउमास, देहशक्तिं करवो उपवास ।
 समकितनुं कारणी होइ, हवइं भणसुं व्रत दस-दोइं ॥१०॥

॥जेइं सेवीजी देवी सरसति तथा पाय-ए ढाल॥

व्रत पहिलइंजी थूल^७, जीव सवि पालवा
 कृमि वालादिकजी^८ विण, अपराधइं टालवा ।
 व्रत बीजुंजी थूल, मृषा हुं परिहरुं ।
 कन्या गो भूमिजी थापणि, मोसो^९ नवि करुं ॥
 नवि भरुं कूडी साखि केहनी^{१०} न भाखुं ते हुं भली ।
 ए मोटा पांच जूठां जांणीनइं टालुं वली ।
 अवर असत्य जे सुखिम^{११} तेहनी जयणा वरुं ।
 बीजुं अणुव्रत सच्च^{१२} पालुं दोष टालुं सुख करुं ॥११॥
 व्रत त्रीजइंजी राजदंड चोरी नवि करुं ।
 अणदीधाजी वस्तु पीआरी नवि हरुं ।
 पडी-वस्तुजी लाभइं मुझनइं जे वली ।
 घणी^{१३} मिलइंजी पाछी आपुं ते भली
 ते आपुं अरघ धरम थानकि, निधान इम जाणी सही ।
 वाट गांठिनइं खात्र^{१४} चोरी, पाप तोल कूडां नही ।

* प्रथम पत्र नथी.

* चोरी करवा माटे घरमां प्रवेशवा मीतमां पाडवामां आवतुं काणुं.

श्रुतसागर - २९

१९

दांणचोरी* वरस एकिं सो महुर ते उपर नही।
सहि^{१६} गुरु केरां वचन पालुं, वांछित-सुख पामुं सही ॥१२॥

व्रत चउथईजी, सीलव्रत काई पालीइं।
मन वचनइंजी, जयणा विशेषइं भालीइं।
कर्म सवेमांजी, मोहिनी^{१७} दोहिलुं^{१६} जीपतां।
तिम व्रतमांजी, दोहिलुं ए व्रत राखतां,

राखता दोहिलुं नहीअ सोहिलुं^{१७}, ए व्रत पालो खरुं।
सतीय सीता शेट सुदर्शन, ब्राह्मी चंदन मन धरुं।
धन धन जे जमि सील पालइं, नांम तेहनइं रंजीइं^{१८}
जसुं जाणो सील पालो, मानवभवफल लीजीइ ॥१३॥

॥ढाल॥ ॥फागनी॥

पांचमुं अणुव्रत मनि धरुं, इच्छापरिमाणनुं माण।
एक हजार वली पांचसइं, महिमुंदी^{१९} रोकडी जाण ॥१४॥

धन धन भविजन सांभलो, पालो ए व्रतनीम।
चंचलपणुं सवि मुंकीइं, न चूकीइं^{२०} सकल व्रतसीम^{२१} ॥१५॥

धन धन भविजन...

सोनुं मोती जडित वली, सेर पांच मुझ तेह।
पांच सेर रूपुं भलुं, कुटि मण पांच ज एह ॥१६॥

धन धन भविजन...

द्विपद^{२२} दास-दासी मिली, बि राखिवा मुझ खंति।
जाति चतुःपद च्यार भलां, ते पणि वेला समेत ॥१७॥

धन धन भविजन...

खेत्र दाडी माला^{२३} नवि करुं, वहिल^{२४} तथा गाडू एक।
खडक^{२५} त्रिण सहित घर हाट मुझ मोक्लां, जिहां रहुं तिहां धरीअ विवेक ॥१८॥

धन धन भविजन...

* वर्ष दरम्यान सो महोर प्रमाण करनी जयणा.

२०

जून - २०१३

भाडां गरहणानी^{२६} जयणा सही, वरसइं वली लुंगडांनुं मांन ।
मोहर पंचास उपर नही, देह काजि आखडी^{२७} जाण ॥१९॥

धन धन भविजन...

धान^{२८} जाति मण त्रिणसइं वली, घी मण पनर दस वली तेल ।
गोल खांड साकर मिली, वीस वीस मणनु मेळ ॥२०॥

धन धन भविजन...

अवर क्रियाणुं^{२९} गांधी तणुं, ते सघलुं मण पांच ।
इंधण^{३०} सो मण आण्या, मीतुं मण पांच ज संघ[च] ॥२१॥

धन धन भविजन...

ए मांन एक वरसनुं, वली कुंभारनो घाट^{३१} ।
मोहर वीसनो आणवो, खारा-शाकनी एहज वाट ॥२२॥

धन धन भविजन...

केरी निंबु करमदां, खारां^{३२} करुं वरस प्रमाण ।
अवर सघलो घर-वाखरो^{३३}, शत एक मोहरनो जाण ॥२३॥

धन धन भविजन...

॥वयरसेन राय व्रत लीउं ए - ए ढाल॥

हवइं छतुं व्रत वखांणीइ ए ।
ते पहिलूं गुणव्रत जांणीइं ए ।
जोअण^{३४} च्यारसइं मुझ दिसि दिसिइं ए ।
जोअण बि वली उड्ड-अहो दिसिइं ए ॥२४॥

वड शफरी^{३५} हुं नवि चडुं ए, नावादिकनी जयणा करुं ए ।
लेख संदेसो मोकला ए, अवर आरंभ मुझ नही भला ए ॥२५॥

सातमुं भोगपभोग जाणवुं ए, तिहां चउद नि(य)मनुं आणवुं ए ।
दिन प्रति सचित सात धरुं ए, द्रव्य पंचासनी संख्या भरुं ए ॥२६॥

विगय पांच मुझ मोकली ए, वाणही^{३६} जोडां ते बि मिली ए ।
पांन पंचास ते अति भलां ए, अवर नही मुझ मोकलां ए ॥२७॥

श्रुतसागर - २९

२१

सोपारी लविंग एलची ए, काथो चूनो ते सर्व मिली ए।
 दिन प्रति अघ सेर वावरुं ए, वस्त्र बेस आठ ते नित धरुं ए ॥२८॥

भोग काजि कुसुम नही ए, कारणि परकाजि जयणा सही ए।
 गाडलां^{३९} च्यार नित नवां ए, पोठिया^{३८} त्रिण ते बइसवा ए ॥२९॥

घोडो एक उंट हाथी वली ए, कारणि ते पणि जयणा करी ए।
 सुखासण सुंदर पालखी ए, कारणि ते पणि मइं लिखी ए ॥३०॥

आसण बेसण त्री सत^{३९} लीए*, च्यार सय्या दिन प्रति भली ए।
 विलेपन तेल ते वावरुं ए, दिन प्रति अघ सेर आवरुं ए ॥३२॥

शीलव्रत कायाए धरुं ए, मन वचन स्वप्न जयणा करुं ए।
 दस दिसइं जायवुं आववुं ए, नित उठी संख्या ते हुं करुं ए ॥३२॥

नाहन^{४०} मासमां चार वली ए, अंघोल^{४१} पनर से सवि मिली ए।
 पूजा कारणि जयणा सही ए, गागरि^{४२} बि पीवा कही ए ॥३३॥

दही-छासि भलुं सालणूं^{४३} ए, सुखडीजातिसुं सोहामणू ए।
 धानजाति सघली सही ए, दिन प्रति दस सेर मइं कही ए ॥३४॥

अणगल^{४४} नीर^{४५} नही वावरुं ए, लुगडां कारणि जयणा करुं ए।
 अभक्ष्य अनंतकाय नही भली ए, ओषध कारणि जयणा वली ए ॥३५॥

छासि घी काजि वली ए, अण गलेवा मुझ मनि रुली ए।
 तिल काचा खसखस नही ए, ओलानी^{४६} वली जयणा कही ए ॥३६॥

धान सुल्यां^{४७} आरंभनी ए, वली असुद्ध पकवाननी ए।
 ए जयणा मइं आदरी ए, सज्जनसु आडि वरसइं वरी ए ॥३७॥

सुखडीजाति मेवो सही ए, ते मांहि एक मुरकी^{४८} नही ए।
 सेर पांच दिन प्रति जांणीइं ए, हवइं धान संख्या आंणीइं ए ॥३८॥

चोखा गहुं जारि^{४९} बाजरी ए, रालो^{५०} चीणो कांग तूअरी ए।
 अडद चोखा कलथ मग चीणा ए, जव मेथी बरटी कोदरा ए ॥३९॥

*आसण बेसण त्रीस ते लीए आ पाठ वधु सारो लागे छे.

मठ मसूर वटाणा वली ए, लांग झालर^{५१} अलशी^{५२} भली ए।
 राई तिल ग्यार^{५३} बावटौ^{५४} ए, हवईं नीलवरण संख्या भणुं ए ॥४०॥
 श्रीफल आंबां आंणीइं ए, खडबूजां केलां जाणीइं ए।
 झाल^{५५} चणा चोलाफली^{५६} ए, गोआर^{५७} अगथीआ^{५८} सरसी^{५९} मिली ए ॥४१॥
 द्राख दाडिम पान तुरीआं ए, कालिंगडां^{६०} चीभडांसु मिल्यां ए।
 सघलां वली जातिसुं ए, पूगी वाल्होल^{६१} खांसु खांतिसुं ए ॥४२॥
 फणस अन्ननास^{६२} आमला ए, काकड^{६३} करमंदा^{६४} अति भला ए।
 कयर^{६५} खेजड^{६६} बीली^{६७} आंबिली ए, लिंबू कारेलां जातिसुं ए ॥४३॥
 उंबी^{६८} पुहुंक^{६९} सेलडी सरसु ए, डोडी^{७०} लिंबडो वली आदरसुं ए।
 मेथी सुआनी [भाजी] भली ए, भरुची तांदलजा सरसी मिली ए ॥४४॥
 टींडुरां कंकोडा भला ए, बाउलीआ बीजोरांसुं मिल्या ए।
 दांतल^{७१} आउल^{७२} तणुं वरुं ए, अवर नीलवणि आखडी घरुं ए ॥४५॥
 ओषधइं अवर मुझ मोकली ए, सुकवणी जयणा वली ए।
 गोली^{७३} काथ^{७४} बुकी^{७५} सही ए, अणाहारनी जयणा कही ए ॥४६॥
 पनर करमादांन नही करुं ए, घर आरंभइं ज[य]णावरुं ए।
 आजिविका काजि नही आदरुं ए, कारणि ते पणि जयणा घरुं ए ॥४७॥
 व्याज डोट सवाइ आदरुं ए, कारणि वीस गागरि^{७६} भरुं ए।
 माटी टोपला वीसए, घर काजि आणवा जगीस ए ॥४८॥
 वरस प्रतिं मण वीसनी ए, दालि करवा कारणि कही ए।
 पंच परवी^{७७} विना मइं कह्या ए, माथां दस ग्रथवां^{७८} लह्या ए ॥४९॥
 मासमां पांच घोणी^{७९} सही ए, करवी कराववा जयणा कही ए।
 वरसमां रंगाववुं ए, मोहर पनरनुं वली जाणवुं ए ॥५०॥
 आटो^{८०} अधमण पोतइं करुं ए, खांडवुं बिमण जयणा घरुं ए।
 उखणवानो^{८१} नियम नही ए, काम-काजि अधिकुं सही ए ॥५१॥
 दिन प्रति चूल्हा च्यार सिंधुखवा^{८२} ए, काम-काजि अधिक आदरवां ए।
 इणिपरि सकल व्रत पालवा ए, वली लागतां दूषण टालवा ए ॥५२॥

॥द्वय॥ ॥अढीआनी॥

आठमुं व्रत अति सार, अनरथदंड परिहार ।
 सतीय न[ने] जोइए, पाप न[ने] धोइ ए ॥५३॥
 रोद्रध्याननी वात, नगर दाह गाम घात ।
 किमइं न कीजीइ ए, वयर न लीजीइं ए ॥५४॥
 बलद समारी पाप, नाक फोडी संताप ।
 ते हुं नवि करुं ए, बिलाइं नवि धरुं ए ॥५६॥
 यंत्र हल हथीआर, मूसल^३ छरी तरवार ।
 किहनइं नापीइं ए, पाप न थापीइं ए ॥५७॥
 उखल^४ घरटी^५ जेह, आगि प्रमुख वली तेह ।
 न आपुं इम कहुं ए, कुटंबजि लहुं ए ॥५८॥*
 पापतणो उपदेश, ते टालुं लवलेश ।
 घरकाजि सही ए, जयणा कही ए ॥५९॥
 नाटिक भवाईआ मोर, बाजीगर करइं बरइ बकोर^६ ।
 उदेरी^७ न जोइए, सरोवर न झीलीए ॥६०॥
 राजकथादिक च्यार, ते जयणा निरधार ।
 पातिक मोटां नही ए, नाहनानी जयणा सही ए ॥६१॥
 अंधोलनहा नही पच्चखाण, वली पगधोअ जाण ।
 नीलोतरी^८ मण वीस सही ए, मोकली दिनइ सही ए ॥६२॥
 सजन-विवाह मनरंग, वली छ पर पलंग ।
 हीडोला खाटनी ए, जयणा वली सही ए ॥६३॥
 देव-गुरुतणी तेह, आसातणा वली तेह ।
 जांणी न कीजीइ ए, सारंग गीत लीजीइं ए ॥६४॥
 एणि व्रति भेद अनेक, पालो धरीय विवेक ।
 जिनजी भाखइं सदा ए, पांमो सुखसंपदा ए ॥६५॥

* आवा प्रकारनी यंत्र सामग्री कोइ मांगवा आवे त्यारे कोइ कुटुंबी लइ गया छे एम कहुं.

॥ढाल॥ ॥मल्हार॥

व्रत नुमइंजी सामाइक सुधां करुं,
 भासमाहिजी दस मनमां धरुं।
 वरसमाहिनी सामाइक संख्या भरुं,
 यात्रादिकजी कारण विण सघलां करुं ॥६६॥

व्रत दसमुंजी सिख्या मनमां आंणीइं,
 चउद नियमनुंजी संभारवुं वखांणीइं।
 इग्यारमुंजी पोषधव्रत आराधीइं,
 पोसा पांच जीव रसइं वारुं साधीइं ॥६७॥

जिम सामाइकजी ते रीति इहां राखीइं,
 व्रत बारमुंजी संविभाग नामइं भाखीइं।
 बि सं[वि]भागजी वरसइ वारु कीजीइं,
 छति योगिजी मानवभवफल लीजीइं ॥६८॥

तदभाविजी भगति करुं साहमी तणी,
 दिसालोकनजी कीजइं अथाव ते भणी।
 एक नुकारजी^९ समरी भोजन हुं करुं,
 श्रावकतणोजी सुधु मारग हुं आदरुं ॥६९॥

राजक दैवकइजी^{१०} रोगादिक कारण विना,
 व्रत पालोजी सुधां सघलां एक मनां।
 इम करतांजी व्रतभंग हुइ कदा,
 दिवस बीजइंजी नीलवण न लेउं सदा ॥७०॥

संवतसोलजी १६८३ वरस त्रासीओ जाणीइं,
 माहा सुदजी तेरस शुक्रवार आंणीइं।
 व्रत बारनीजी टीप लिखावी अति भली,
 ए पालतांजी बाइयानी शुभ आस्या फली ॥७१॥

॥कलश॥

तपगच्छतारइ, विजयसेनसूरि धारइ, टीप लिखावी सोहामणी
इम व्रत पालो, कुल अजूआलो, पाप पखालो हित भणी।
सकलवाचक सोहई, भविजन मोहइ, मुक्तिसागर सिरताज।
कवि गुणसागर सीस पभणइं पामो अविचलराज ।।७२।।

॥इति श्री सम्यक्त्वमूलद्वादशव्रतसंज्ञाय सम्पूर्णम्॥
॥संवत् १७२९ वर्षे लिखितं शांतिनाथप्रसादात्॥
॥शुभं भवतुं॥ ॥श्रीरस्तु॥

शब्दार्थ

१. पईसा = पैसा	१९. महिमुंदी = एक प्रकारनुं नाणुं
२. आसायण = आसातना	२०. चूकीई = चूकवुं
३. वाहणी = मोजडी	२१. व्रतसीम = मर्यादा
४. सलेखम = श्लेष	२२. द्विपद = बे पगवाळा
५. जुवटूं = जुगार	२३. माला = मांचडो
६. वित्तीकंतार = आजीविका हेतु	२४. वहिल = शणगारेलुं गाडुं
७. थूल = स्थूल	२५. खडक = खडकी
८. बालादिक = वाळो आदि	२६. गरहणानी = लेवानी
९. मोसो = चोरी? (मुसइ = चोरी ले)	२७. आखडी = नियम
१०. केहनी = कोइनी	२८. धान = धान्य
११. सूखिम = सूक्ष्म	२९. क्रियाणुं = करियाणुं
१२. सच्च = सत्य	३०. इंधण = बळतण
१३. धणी = मालिक	३१. कुंभारनो घाट = कुंभारने त्यां मळती घटादि. सामग्री?
१४. सहि = शुभ	३२. खारां = मीठांना पाणीमां पलाळवा.
१५. मोहिनी = मोह	३३. वाखरो = घरवखरी
१६. दोहिलुं = मुश्केल, दुर्लभ	३४. जोअण = योजन
१७. सोहिलुं = सहेलुं	३५. शफरी = मोटुं जहाज
१८. रंजीई = खुश थवुं	३६. वाणही = मोजडी

२६

जून - २०१३

३७. गाडलां = गाडुं
 ३८. पोठिया = बळद?
 ३९. सत = सात
 ४०. नाहण = संपूर्ण स्नान
 ४१. अंघोल = माथुं पलाव्या
 ४२. गागरि = माटली
 ४३. सालणूं = कचूंबर
 ४४. अणगल = गाळ्या वगरनुं
 ४५. नीर = पाणी
 ४६. ओलानी = ओसामण?
 ४७. सुल्या = सडेलां
 ४८. मुरकी = जलेबीना आकारनी मीठाइ
 ४९. जारि = जुवार
 ५०. रालो =
 ५१. झालर = चालोर
 ५२. अलशी = अळशी
 ५३. ग्यार = जार?
 ५४. बावटो = एक प्रकारनुं धान
 ५५. झाल = चालोर
 ५६. चोलाफली = चोळी
 ५७. गोआर = गुवार
 ५८. अगथीआ = अगथीओ
 ५९. सरसी = सरसव
 ६०. कालिंगडा = कलिंगर
 ६१. वाल्होल = चालोर
 ६२. अन्ननास = अनानस
 ६३. काकड = काकडी

६४. करमंदा = करमदा (खटाशवाळुं फळ)
 ६५. कयर = केर
 ६६. खेजड = खीजडो
 ६७. बीली = बीली
 ६८. उंबी = घउंनो डोडो
 ६९. पुंहुंक = पोंख
 ७०. डोडी = एक वनस्पति
 ७१. दांतल = दांतण
 ७२. आउल = बावळ (आवोळ नामनी एक वनस्पति)
 ७३. गोली = गोळी
 ७४. काथ = क्वाथ
 ७५. बुकी = चूर्ण = भूकी
 ७६. गागरि = गागर
 ७७. परवी = तीथी
 ७८. ग्रंथवां = गुंथवुं
 ७९. घोणी = हाथपग प्रमुख अंगो घोवा ते
 ८०. आटो = लोट
 ८१. उखणवा = धान्य उपणवुं ते
 ८२. सिंधुखवा = प्रगटाववा
 ८३. मूसल = सांबेलुं
 ८४. उखल = खांडणीयुं
 ८५. घरटी = घंटी
 ८६. बकोर = शोर
 ८७. उदेरी = उदीरणा करी-उमु करी
 ८८. नीलोतरी = लीलोतरी
 ८९. नुकार = नवकार
 ९०. राजक दैवकइजी = राजादिना आग्रहथी देवादिना कारणे

સરૂપાઈ શ્રાવિકાની બાર વ્રત ટીપ

હિરેન દોશી

વિ. સં. ૧૬૪૬ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૮ના રવિવારે નવાનગર(જામનગર) નિવાસી ઉપકેશ જ્ઞાતીય સંઘવી દેવદાસ અને પત્ની વાનૂના પુત્ર સંઘવી વધાના પત્ની સરૂપાઈએ અંચલગચ્છીય આચાર્ય શ્રી ધર્મમૂર્તિસૂરિ મહારાજ પાસે ગ્રહણ કરેલા બારવ્રતની આ ટીપ છે. કૃતિની શરૂઆતમાં વીર પરમાત્માને નમસ્કાર કરી, આચાર્ય શ્રી ધર્મમૂર્તિસૂરિ મહારાજ અને અંચલગચ્છનું સ્મરણ કરે છે, આચાર્ય શ્રી ધર્મમૂર્તિસૂરિ મહારાજના ઉપદેશથી વીતરાગ ભગવાનની સાક્ષિએ બારવ્રતના ઉચ્ચારની વાત કરે છે.

દેશી ચોપાઈ અને ત્રોટક છંદમાં રચાયેલ આ કૃતિ એક પ્રવાહમાં પૂર્ણ થાય છે. ક્યાંક ક્યાંક વર્ણ અને પ્રાસની દ્રષ્ટિએ કૃતિમાં ચમત્કૃતિ અનુભવાય છે. પણ એવા સ્થાન ઓછા છે. ત્રોટક છંદની રચનામાં ગાન વધુ સારી રીતે સ્વીકૃત છે. કૃતિ કુલ ૮૬ કડીમાં વિસ્તાર પામી છે. કર્તાનું નામ અજ્ઞાત છે. કૃતિના નિર્દેશાનુસાર શ્રાવિકા સરૂપાઈએ ધર્મમૂર્તિસૂરિ પાસે બાર વ્રત ઉચ્ચાર્યા હતા. પ્રતિલેખન પુષ્પિકા અનુસાર બાર વ્રત ગ્રહણનું સ્થાન જામનગર હોવાની સંભાવના વધુ છે.

વ્રત ગ્રહણ દરમ્યાન સ્વીકારેલા નિયમો જણાવતા કહે છે. કે' રોજ નવકારશીનું પચ્ચક્ષાણ અને પૂજા કરીશ. ભાવથી ૨૫ નવકારનું સ્મરણ કરીશ અને દર વર્ષે એક અંગલુંછણું આપીશ. ચંદરવો અને ઘરેણું વર્ષે એકવાર કરાવીશ તો વહોરાવવાનો યોગ મળે તો એક મુહપત્તી વહોરાવીશ અને પાંચ દોકડા ધર્મસ્થાનકે વાપરીશ ઈત્યાદિ જણાવી બાર વ્રતની વાત વિગતે કરે છે.

કૃતિ નિર્દેશાનુસાર સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત સ્વીકાર પ્રસંગે ઘરના માપ પ્રમાણે પૃથ્વીનું સ્ખનન કરીશ, તો વૃક્ષ વાવેતર કે સ્વેતીવાડી નહીં કરુ. ઈત્યાદિ નિયમોના સ્વીકારની વાત કરી છે.

ચતુર્થ વ્રતના સ્વીકાર પ્રસંગે સીતા, સુલસા, ચંદનબાલા ઈત્યાદિ મહાસતીઓનો નામોલ્લેખ કર્યો છે. તો શીલ પાલનના ફલ કથન રૂપે નારદ મુક્તિગામી થયાની વાત કથા અંશને ઉજાગર કરે છે. શીલના પાલનથી વાઘ-સિંહ અને ભૂત-પ્રેતના ઉપદ્રવો પણ દૂર થાય છે, ઈત્યાદિ જણાવી શીલનો મહિમા ગાયો છે. શીલને સૂર્યની ઉપમા આપતા કવિ કહે છે. કે રાત્રીના તિમિરને જેમ સૂરજ દૂર કરે છે. તેમ શીલ રૂપી સૂર્ય ભવના તિમિરને દૂર કરે છે. શીલ એ વ્રતોમાં સૌથી કઠિન છે. એટલે જ શિરમોર છે. કવિએ આ પ્રકારની શીલની વિભાવના દ્વારા શીલ પાલનની મહત્તા અને અનિવાર્યતા વ્યક્ત કરી છે. આઠમા અનર્થદંડ વિરમણ ગુણવ્રતના પ્રસંગને અનુસરી

૨૮

જૂન - ૨૦૧૩

કૃતિકાર જણાવે છે કે ' બસ્સો કેરડાથી વધારે દ્રવ્યોનું વ્યાજ લેવું નહીં. વહાણ સંબંધી વ્યાપારની જયણા, બધું મઠીને બે લાખ રૂપિયા સુધીનો વહાણ સંબંધી વ્યાપાર કરવો, બાકીનો ત્યાગ જાણવો. તેમજ ગાડાઓનું ભાડું વિગેરે પણ લેવા નહીં. વ્રત પાલનમાં ભંગ થાય તો બીજા દિવસે નીવીનું તપ કરવું.

કૃતિમાં આવતા કેટલાંક વિશેષ શબ્દો :

પ્રધાન અર્થમાં વપરાતા શિરોમણી શબ્દનું અહીં પ્રાચ્ય રૂપ જોવા મળે છે. શિરમણી.

સદા અર્થમાં વપરાતો સદેવ શબ્દ સદીવ રૂપે કૃતિમાં વપરાયો છે, તો બહુ અર્થમાં વપરાતો બહુ શબ્દ અહીં બોહુલી રૂપે લખાયો છે.

વાસણના અર્થમાં વપરાયેલ હાંડલા શબ્દ વિશેષ ધ્યાન ઝેંચે છે. તો બહુ પ્રસિદ્ધ ચણાનું અહીં ચીણો રૂપ જોવા મળે છે.

વ્રત પરિચય :

આ ટીપણાનું લેખન પાટણના સાલવીવાડામાં રહેતા મોઢજ્ઞાતીય પંડ્યા સીપાના દિકરા ભવાનજીએ કર્યું છે. આ ટીપણું અમારા સંગ્રહાલયના સ્ક્રોલ વિભાગમાં સંકલિત અને સંગૃહિત છે. ટીપણાની બંને બાજુએ આપેલ રંગીન બોર્ડરમાં ફુલવેલનું ચિત્રણ જોવા મળે છે. ટીપણાનું પરિમાણ ૨૦૧x૧૯.૫' છે. આ ટીપણું સચિત્ર છે. કુલ ચાર ચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે. પ્રથમ ચિત્ર ૪x૧૮'ના પરિમાણમાં અષ્ટમંગલનું ચિત્ર આપેલ છે. (જે આ જ અંકના ટાઈટલ પેજ નં. ૪ ઉપર પ્રકાશિત કરેલ છે)

દ્વિતીય ચિત્ર ૨૨x૧૪.૫'ના પરિમાણમાં લક્ષ્મીજીનું ચિત્ર તેમજ ૧૩x૧૫'ના પરિમાણમાં સિંહનું ચિત્ર આપેલ છે. ટીપણાના અંતભાગે આપેલા ચિત્રમાં ૧૨x૧૯.૫'ના પરિમાણમાં વ્યાખ્યાન આપતા ગુરુભગવંત પાસે વ્રત ગ્રહણ કરતા શ્રાવક અને શ્રાવિકા જણાય છે. ચિત્રમાં મધ્યભાગે ગુરુભગવંત સન્મુખ સ્થાપનાચાર્યજી અને ઠવળીમાં પરોવેલી નવકારવાળી ચિત્રની સુંદરતામાં વધારો કરે છે. તો ગુરુભગવંતની ઉપરના ભાગે ધરાયેલ છત્રની આકૃતિ ખૂબ સુંદર છે. (આ ચિત્ર આ જ અંકના ટાઈટલ પેજ નં. ૧ ઉપર પ્રકાશિત કરેલ છે.)

ટીપણાના અંતે કરેલ 'મુનિ ક્ષમાસાગરેણ ચિત્રિત શ્રીરસ્તુ:' ઉલ્લેખાનુસાર આ ચિત્રો આચાર્ય શ્રી ધર્મમૂર્તિસૂરિ મહારાજની પરંપરાના મુનિશ્રી ક્ષમાસાગરજી મહારાજે આલેખ્યા છે. ચિત્રકલામાં આ રીતનું સાધુપુરુષનું યોગદાન એક વિશિષ્ટ કલા સાધનાની પ્રતીતિ કરાવી જાય છે. ત્રણેય ચિત્રો ક્ષમાસાગરજી મહારાજ દ્વારા ચિત્રિત હોવાની સંભાવના વધુ છે.

सरूपाइ बार व्रतोच्चार टीप

॥सारद सार दया करी देवी-ए ढाल॥

श्री सिद्धारथभूपतिनंदन, त्रिसलादेवि मल्हार^१जी ।
तास पाय प्रणमी मनरंगिइ, आणी हरख अपारजी ॥१॥

सहीय समाणी सुंदर प्राणी, जे मनि समकित राखइंजी ।
इहभवि-परभवि वंछित सिवसुख, ते भविजन सही दाखइजी ॥२॥

वीर जिणेसर श्रीमुखि भाखइ, श्रावकना व्रत बारजी ।
जे भवियण मनसुद्धिइ पालइ, ते लहइ सुख उदारजी ॥३॥

सोलछइतालीस चैत्रमासे, अष्टमि तिथि रविवारजी ।
श्रीधम्ममूरतिसूरि सिरमणि^२, श्रीविधिपखि गणधारजी ॥४॥

तास तणा उपदेस सुणी मनि, आणी भाव विसालजी ।
श्रीवीतराग पाईइ^३ ऊचरीयां, बारइ व्रत रसालजी ॥५॥

समकित सुद्ध धरो निज मनमां, जेम लहो भवपारजी ।
छतइ जोगि देव-गुरु वांदीसुं, कायासकति उदारजी ॥६॥

समकित सुद्ध धरो...

दोष अढार रहित जे जिनवर, आठ प्रतीहार जुत्ताजी ।
पणतीस वाणीना गुण चोतीस अतिसे^४ करि संपत्तांजी ॥७॥

समकित सुद्ध धरो...

एहवा अरिहंत चिहुं निखेखिइ^५, भाव धरी वंदीजइजी ।
नाम-द्रव्य-ठवणानइ भाव, जिन आरी(रा)धी सुख लहीजइजी ॥८॥

समकित सुद्ध धरो...

जिनप्रतिमा जो नहीं मिलइ तु, दिसिं^६ जोईनइं स्तवसिउंजी ।
धर्ममूर्तिसूरि आण धरइ जे, ते मुनि पाई^७ नमस्युंजी ॥९॥

समकित सुद्ध धरो...

केवली भाखिउ जिन धरम साचु, हीयडामांहिइं धरस्युंजी ।
हरिहर ब्रह्मा देव न मानुं, कुगुरु सदा परिहरस्युंजी ॥१०॥

समकित सुद्ध धरो...

૩૦

જૂન - ૨૦૧૩

અતીચાર પાંચઙ પરિહરીઙ, ભૂષણ પાંચ ધરીઙજી ।

સુધું સમકિત નિજ મનિ રાઘો, જિમ ભવસાયર તરીઙજી ॥૧૧॥

સમકિત સુદ્ધ ધરો...

પચઘ્રાણ નુકારસી^૧ કરું, નિત વરસિઙ પૂજા ંકજી ।

સિઙ્ઙાર્યનઙ નવકાર સભાવિઙ, પળવીસ ગણું સુવિવેકજી ॥૧૨॥

સમકિત સુદ્ધ ધરો...

વરસિઙ ંક અંગલૂહણું દેહરઙ, સાહામી ંકભગતાવુંજી ।

જાવજીવ ંદ્રૂઙ^૨ આભરણ^૩, વરસિઙ ંક કરાવુંજી ॥૧૩॥

સમકિત સુદ્ધ ધરો...

છત જોગિ મુહપતી વોહરાવું, દોકડા^૪ પાંચ ધર્મઠાણજી ।

ઙ્ઙિ પરિ સમકિત સૂધું પાલું, આળી ભાવ વિનાણજી ॥૧૪॥

સમકિત સુદ્ધ ધરો...

॥ઢાલ॥

પહિલું અણુવ્રત કહીઙ રે, સરિઘ જીવદયા મનિ વહીઙ ।

ઁદેરી^૫ સંકલ્પ આળી રે, નવિ દૂહવઙ ત્રસ પ્રાળી ॥૧૫॥

અપરાઘ વિના જે હળીઙ રે, આરંભિઙ વયળા ઢળીઙ ।

પુઢવી પાળી તેઁવાય રે, અનઙ વલી વનસપતીકાય ॥૧૬॥

તેહ ઢિન જેહનો આરંભ રે, તેહ ઢિન તેહનો આરંભ ।

મુજ આળ રહઙ જે જીવ રે, સીઘ ઢિઙ તેહનઙ સદીવ^૬ ॥૧૭॥

હિવ પઢવીઘર પરમાળ રે, ઘળવી મિઙ સહીય સુજાળ ।

ઁડી પિહુલી^૭ વલી તિમ રે, હુઙ ઘરનો માઙ્ઙનો જિમ્મ ॥૧૮॥

હિવ સમુઢ્રવારિ નવિ પીજઙ રે, નિજ હાથિ અગનિ ન ઘીજઙ^૮ ।

વૃઘ વાવેવા પરિહાર રે, મનિ સૂઘો ઘરીઅ વિચાર ॥૧૯॥

ંહ વ્રત *સવાવિસુ^૯ પાલું રે, વલી પાંચ અતીચાર ટાલુ ।

થૂલમૃષાવાદ હિવ ઢળીઙ, પાંચ મોટાં કૂઙા સુળીઙ ॥૨૦॥

* ૨૦ વસા ંટલે ંક રૂપિયો. મહાવ્રતનું પાલન ૨૦ વસા સમાન છે. મહાવ્રતના ૨૦ વસાની અપેઘા ંણુવ્રતમાં સવા વસા (રૂપિયામાં ંક આની જેટલું) અહિંસાનું પાલન શ્રાવકજીવનમાં થાય છે.

श्रुतसागर - २९

३१

कन्या गो भूमी अलीक^{२२} रे, नासावि हार कूडसाखीक ।
आप काजिइं सजन^{२३} काजि रे, बोलीसइ ए धर्मकाजि ॥२१॥

पर काजिइं कहइवा नीम^{२४} रे, ए पालुं जीवित सीम ।
एह व्रत सवाविसु राखुं रे, निज मनि संवेगिइं दाखु रे ॥२२॥

हिवइ त्रीजइ व्रति परिहार रे, जेणइ राजविरोध^{२५} विचार ।
ते मुजइं नीम लेवा रे, जो धणी अमिलइ तु देवा ॥२३॥

जु न मिलइ तु ते वस्त रे, दीजइ धर्मठाभि समस्त ।
एह व्रत सवावसु पालुं रे, एहना पांच अतीचार टालूं ॥२४॥

॥सेतुंज केरी वाटडी-ए ढाल॥

हिवइ चोथुं व्रत बोलीइ, ब्रह्मचर्य व्रत उदार सखीजी ।
दुःकृत^{२६} सवि पूरिइं करइं, सिद्धिवधू उरि हार सखीजी ॥२५॥

सील सदा भवीयण धरो, जेहथी सिवसुख ठाण सखीजी ।
मनवंछित फल पामीइ, आणो भाव विनाण सखीजी. (आंचली)

देव-पसू(शु) मेहुण^{२७} नही, दुविध त्रिविध पचखाण सखीजी ।
माणसनो वेरु^{२८} कहूं, स्वपुरुषसंतोष जाणि(ण) सखीजी ॥२६॥

सील सदा भवीयण...

मासे छ्छ दिन आखडी^{२९} ए, मनमांहिइ राखि सखीजी ।
अवर पुरुष सवि परिहरु, एकविध एकविह दाखी सखीजी ॥२७॥

सील सदा भवीयण...

सेठ सुदरसण जाणीइं, ब्राह्मी-सुंदरी होइ सखीजी ।
सीता-सुलसा-द्रूपदी, चंदनबाला जोइ सखीजी ॥२८॥

सील सदा भवीयण...

पुफ्फचूलानइं चिल्लणा, सुभद्रादेवी सार सखीजी ।
जिह्व-सुजिह्वा मृगावती, पउमावइ देवि उदार सखीजी ॥२९॥

सील सदा भवीयण...

३२

जून - २०१३

जिण जणणी जे ती हुई, ते सवि सील विसाल सखीजी ।
दवदंतीअ प्रभावती, चंपकमाल दयाल सखीजी ॥३०॥

सील सदा भवीयण...

भूत-प्रंतनइं साकिणी, बाघ सिंघलय^{३०} दूरि सखीजी ।
विषधर तु भय तस नहीं, हुइ आणंदपूर सखीजी ॥३१॥

सील सदा भवीयण...

सवि हुंइ व्रतमांहि मूलगुं, सील समु नहीं कोइ सखीजी ।
सुजस घणो जगि पामीइ, बहु सोभागी सोइ सखीजी ॥३२॥

सील सदा भवीयण...

नारद जे मुगतिइं गया, ते तु सील प्रमाण सखीजी ।
दुरिततिमिर दुरिइ करइ, उदयो जिम जगि भाण^{३१} सखीजी ॥३३॥

सील सदा भवीयण...

वाडि नवइ संभारीइ, आणी हियडइ न्यान^{३२} सखीजी ।
इणी परि ए व्रत पालतां, लहीइ अति घण मान सखीजी ॥३४॥

सील सदा भवीयण...

॥माई धिन सपन तु ध.-ए ढाल॥

हिवइ पंचमइ व्रति, परिग्रहनो परिमाण ।
क्षेत्र दोइ अनिइ, पराजीयां^{३३} बार वखाणि ।
घर खडकी^{३४} वाडा, सहित छइ ते होइय ।
हाट बेहु ए सारु, भाडइ पोतिसुइ ॥३५॥

सांभलि रे प्राणी, साचो धरर्म(म) विचार ।
मनवंछत सिब(व)सुख, पामो जिम उदार ।
कुट मण दस ज धारुं, रूप्य मुद्रा^{३५} दोइ सत ।
वली सोनू रूपू तोला, त्रणसहिंदुत्तरुं^{३६} ।
शीसू त्राबू पीतल, मली प्रत्येकिइ
बे सेर ज राखु, साचो धरि विवेक ॥३६॥

सांभलि रे प्राणी...

हिवइ गायस वेली, वारु च्यार उदार ।
अस्य ऊंट कुं धरीइ, महिषी च्यार सफार^{३७} ।

बे वली धारू, वृषभ जोडि अतिसार ।

बे छाली^{३८} सवेला, धरीइ हिविं विस्तार ॥३७॥ सांभलि रे प्राणी...

जठहर दोसे रज, वरस प्रतिइं वीस वेस ।

सूत्र हीर^{३९} सणीया, कांचली^{४०} वीस धारसि ।

वस्त्र पंच वर्ग गज, शत पंचमिइ राखि ।

कण^{४१} सूडा पंच ज, दास-दासी दस दाखि ॥३८॥ सांभलि रे प्राणी...

घृत^{४२} तेल अनइ गुल, साकर खांड वशेस ।

ए सवि प्रत्येकइ, वीस मण राखेस ।

दोइ विहल ज गाडा, धरीइं अति हि विशाल ।

बे लाख तणां, करीयाणा अधिक रसाल ॥३९॥ सांभलि रे प्राणी...

वली रू मण च्यालीस राखी जइ सविचार ।

धणी पुत्र परिग्रह तेहनो नही परिहार ।

व्रत पंचम ए हुं सयाविसो राखीसि ।

हिवइ सुंदर छठउं दिसि व्रत सुभ भाखीसि ॥४०॥ सांभलि रे प्राणी...

थलवटि^{४३} चिहु दसि गाऊ सित^{४४} पंच हुइ ।

ऊचू अठ^{४५} जोयण नीचू अघ कोस जोय ।

हिवइ सफर^{४६} चडेवा नीम मुझसुं रंग ।

देव-गुरनी यात्रा जाता नही मुझ भंग ॥४१॥ सांभलि रे प्राणी...

॥आव्यु आव्यु रे आव्यु जलहर चिहुं परिय ए ढाल॥

सत्तमव्रत रे भोगपभोग विचारीइ ।

प्रतिदिवसिइं रे सचित जाति^{४७} दस सारीइ ।

द्रव्य च्यालीस रे दिवस प्रति वली कीजीइ ।

हिवइ वारु^{४८} रे विगइ पंच ते लीजीइ ॥४२॥

॥बूटक॥

पिहरीइ पगरखां^{४९} च्यार जोडां, तंबोल^{५०} मुखवास सेर ए ।

दिन प्रतिइं वेस ज च्यार पहिरू, पंचवन फूल एकसेर ए ।

दिन प्रतिइं बेसवा त्रीस आसन, दससियन वलेपन अति भलां ।

प्रतिदिवसव गह(म)नं छ दिसिं ए, गाऊ वीस मोकलां ॥४३॥

नाहण मासे रे च्यार करीनइ सारीइ।

अंघोलज रे पनर विना नवि कारी ए।

पाणीना रे कुंभ बे सेर पंच भात ए।

सेर पंचज रे सूखडीनी ल्यूं जाति ए ॥४४॥

सालणा^{५१} पनर ल्यूं दिनप्रति, अभक्ष वीस परिही ए।

कारण विशेषइ करु जयणा, अनंतकाय निवार ए।

चलित रसनी करुं जयणा, दंतचूडो एक वसर रे ए।

कचकडा^{५२} केरु एक चूडो, जाव-जीव सविवेक ए ॥४५॥

प्रति वरसइ रे वार त्रणि ते रंगवा।

कसुभां रे घाटडी^{५३} च्यार ज उढवा।

रेसमीनी रे घाटडी वरसइ एक ए।

वली पंचसेर रे कुंकम केसरोल ए ॥४६॥

सीदूर एक सेर हीगलो, रातु रंग त्रिणि सेर ए।

पाथीय मीण त्रणि सेर काजल, सारीए अधसेर ए।

चादला कोडी वीस वरसए केसूडी^{५४} त्रणि सेर ए।

कसु कसु सुकडि^{५५} सेर पंच, वली घूपणुं एक सेर ए ॥४७॥

कपूर जरे निबचूउ, कालो बाबरु गुलाल ज रे।

कालूबरी^{५६}(रि) मलीयागरु^{५७} ए।

सघला रे वरस प्रति अधसेर ए।

वली अबीर ज रे, लोबान^{५८} ए बिहु सेर ए ॥४८॥

केसर बि सेर वली धरुं, मीती^{५९} वली सेर सात ए।

दस सेर सुंदर अति सुगंधिइं, तेल केरी जाति ए।

कुसुम जाति सुगंध वारुं, कीजीइ अति घणू रसिइं।

हिवइ धान केरी जाति बहुली, बोलीइ मननइ रसिइं ॥४९॥

॥गगनि चादल अति गिहि मया-ए ढाल॥

चोखा गहुं जारि जातिस्सुं, अडद चोला मग जाति रे।

मठ चिणे बरटीअ^{६०} बाजरी, जव भरट कुलथीअ^{६१} भाति रे ॥५०॥

श्रुतसागर - २९

३५

धन धन ते भवीयण सही, श्रावकी व(वि)रति उदार रे।
 मनसुद्धिइं जे पालसिइ ते, लहइसिइ भवपार रे ॥५१॥
 वेकरीउ बल नागली, चीणो मरटप्रधान रे।
 वाल मसूरिनइं^{६२} नानूई, कांग तिल तू अरिधान रे ॥५२॥
 मेथी वेसणनइं सूआ, राईअ गोखरु भाति रे।
 घिरहालीनइं^{६३} आसेलीउ, अजमो जीरुं जाति रे ॥५३॥
 एतलां धान उवरिइं जि के, मुझ रहइ सवि पचखाण रे।
 युध दुरभिख्य मूंकी करी, मिइं कीघा पचखाण रे ॥५४॥
 नीलवणिनीं^{६४} ब्रति कीजीइ, सांगरी कइर उदार रे।
 कार्लिंग जाति नीलाविणा, चीभडां चीभडी सार रे ॥५५॥
 आंबा मतीरां^{६५} चुसडी, खडबूजा लीबूंआ चंग रे।
 केला पुंहुक गहुं झारिं^{६६} तो, नालीअर मनरंगि रे ॥५६॥
 घोला मुंग गोआरनी, वाल तणी फली सार रे।
 भाजी सरिसव अनि सूआ, तांजलजु उदार रे ॥५७॥
 टीडसां डोडीं^{६७} सही कही, परबती राई अपार रे।
 लीजीइ वली कोठीबडां, नीलां मीरी सफार रे ॥५८॥
 दाडिम बोर बीजोरडां, नीलां करमदां जाति रे।
 लीजीइ नीलां आमलां, टीडूरां तणी भाति रे ॥५९॥
 ए मोकलां करणां मूंहनि, नीली सोपारी द्राख रे।
 कोहला फालसा सेलडी, वरसोलां सींघोडा राखि रे ॥६०॥
 डांडां जाति मुज मोकली, उलीया गल्लकां पान रे।
 दांतण आउलिं^{६८} बोरडी, गोरडी खइर तुं मान रे ॥६१॥
 नीलां ते सूका वली मुज, रहइ मोकला होइ रे।
 उसह काजि नीलवणि जि के, नीम नहीं मुझ सोइ रे ॥६२॥

॥चोपाई॥

गंधीआणाना कहइस्युं बोल, सूंठि मिरी हरडइ अमोल ।
 हींग पीपिर किरियातुं सार, खारकि टोपरां अतिहि सफार ॥६३॥
 रतब खलहलां कहिर्यां भूर, गोल खांड साकर खजूर ।
 आसंधि केरु नहीं परिहार, पीपलीमूल हलद जव खार ॥६४॥
 गंधीआणइ एतइं सारीइ, करि नामनइ आप तरीइ ।
 गोली उसड काजिइं करी, आसव^{६९} काढउ^{७०} बूकी^{७१} खरी ॥६५॥
 गोली बूकी दिनि पा सेर, काथकि^{७२} द्वारिइं तु इक सेर ।
 आहार त्रणि वार दिन प्रति करुं, सूखडी वली वली आचरुं ॥६६॥
 द्राख तथा सूकी आबिली, कडा वीगइनी सख्य भली ।
 मांडी मुरकी^{७३} अति हिं गली, खाजा फीणानइं सांकली ॥६७॥
 खरं मांहे रे समी गुलपापडी, तिलवटपूडा तली पापडी ।
 जलेबीनइं तिलपापडी, वडां लापेसीनइं^{७४} तली वडी ॥६८॥
 सूंहाली फाफडा दहीथरा, गांठीआ मोतीचूर घेवरां ।
 खांड साकरना हुइ तेह, तलिउ गूदनइं ठामणा जेह ॥६९॥
 गूदवडां लाडूंनी जाति, इम अनेक तल्यानी भाति ।
 मुझ कहइता वीसरीआं जेह, पांच अधिका लेस्युंजी तेह ॥७०॥

॥ढाल॥

कर्मादान रे बोलुं भावस्युं, अनरथ तु परिहार ।
 अरथिइं जयणा बोहुली कीजीइ, आगमि अधिक विचार ॥७१॥
 भवीयण लाघो नरभव दोहिलो, नही लाभइ वार वारि ।
 एहवुं जाणी मनसधि आदरु, जिनधर्म एकज सार ॥७२॥ (आंचली)
 भवीयण लाघो नरभव...
 अंगालकरम रे जे छइ मोकलुं, सोनुं रुपुं सहु घात ।
 वरसिइ एक मण अधिक न गालीइं, कुंभकारनी कहुं वात ॥७३॥
 भवीयण लाघो नरभव...

श्रुतसागर - २९

३७

हांडल^{५६} -कुंडल सघलां मली, करी कारी^{५६} त्रणि ना लेसि।

वरसिइं छ सहिस नलीआ लीजीइ, दिनि चूल्हा च्यार कहसि ए ।।७४।।

भवीयण लाधो नरभव...

तापणी सगडी रे कारणि करुं, लाहाला पाडावा आणि ए।

कामण खांडण पीसण भरडणइ, सेर त्रीससे कण जाणि ।।७५।।

भवीयण लाधो नरभव...

मुलवुं बोलवुं रे मीतुं देउ, तां दिन प्रतिं माणा दोइ।

वीवाह कारणि मांडी सम, नही माथा गूथण^{५६} छ होइ ।।७६।।

भवीयण लाधो नरभव...

साबू कंकोडी रे साजीखारस्युं, एक मण वरसिक रे।

सिकेई छ मीतु एक वरस प्रतिइं, घर काजि तेह धारसि ।।७७।।

भवीयण लाधो नरभव...

व्याज वोहोरुं रे दोसो केरडो, वाहणनो व्यापार।

बे लाख केरु ए सब कीजीइ, सकट^{५६} भाडु परिहार ।।७८।।

भवीयण लाधो नरभव...

गाडूं वहइल रे पोठी नावडुं, डोली पालखी सार।

ऊट ते मुंकी बा(बी)जां छांडीइ, करमादान परिहार ।।७९।।

भवीयण लाधो नरभव...

आठमइ क्रोध धणो नवि आणीइ, नवि करीइ मुनि रोस।

परनइं सावद्य वचन न बोलीइ, आरति रुद्रघ्यन न सोस ।।८०।।

भवीयण लाधो नरभव...

।।ढाल।। ।।चंदलानी।।

नोमिइ सामायक कीजीइ, आणी मनि उल्हासि।

मासिइं पांच सही सदा, शकतिइं अधिकी आस ।।८१।।

सुंदर भाविइं पालीइ, लही वेलासीं च्यार।

शिख्याव्रत सेवतां लहीइ भव पार.

दसमुं देसावीगासिक वरसिइ पंच करेसि।

पोसहव्रत इग्यारमु, वरसिइं एक घरेसि ।।८२।। सुंदर भाविइं पालीइ...

३८

जून - २०१३

पोसह पारणि दीजीइ, मुनिनइ सूजतो आहार ।
अतिसंविभागव्रत बारमुं, वरसिइं एकवार ॥८२॥

सुंदर भाविइं पालीइ...

मुंज संलेखणानी भावना, भावु मन सुद्धि ।
दसे आगार पालतां, लहीइ सिवरिद्धि ॥८३॥

सुंदर भाविइं पालीइ...

नीम भंगि नीवी करुं, परमादिइं जोइ ।
दस बोल अधिका मुंकस्यु, जिम भंग न होइ ॥८४॥

सुंदर भाविइं पालीइ...

सोलछइतालइ रवि दनि, चैत्र शुदि अष्टमी होइ ।
श्रीधर्ममूर्तिसूरि कन्हइ, बारव्रत ऊचरियां जोइ ॥८५॥

सुंदर भाविइं पालीइ...

मंगलमाला संपजइ, कल्याणनी कोडि ।
निरमल भाविइं जे भणइ, एह व्रतनी जोडि ॥८६॥

सुंदर भाविइं पालीइ...

॥आधि श्रीअनलवाडा पाटणनगरे सालीवाडामध्ये वास्तवं मोढनातीयः
पंड्या सीपा सुत भवानकेन लख्यंत ॥ ॥शुभं भवतु ॥
॥कल्याणमस्तु ॥ ॥छ छ छ ॥

॥ संवत् १९४६ वर्षे चैत्रमासे शुक्लपक्षे अष्टमी रविवारसे श्री
उपकेशज्ञातीय शुभ्रावक सं. देवदास तत्भार्या सुभ्राविका वानू तत्सुत
सं.वधा तत्भार्या सरुपाईकेन वार व्रतोचार कृतः ॥ ॥ श्रीनूतननगर
मध्ये ॥ ॥वाच्यमानो चिरंजीयात् ॥ ॥मुनिक्षमासागरेण चित्रित श्रीरस्तुः ॥

शब्दार्थ

१. मल्हार = आनंद आपनार
२. सिरमणि = शिरमणि
३. पाईइं = चरणे
४. रसाला = रसपूर्वक
५. अतिसे = अतिशय
६. निखेखिइं = निक्षेप
७. दिसि = दिशा

८. पाइ = चरण
९. नुकारसी = नवकारशी
१०. सिज्झाय = स्वाध्याय
११. अंगलूहणुं = अंगलूछणा
१२. चंद्रूउ = चंद्रवो
१३. आभरण = घरेणुं
१४. दोकडा = चलण

श्रुतसागर - २९

३९

१५. ऊदेरी = उदीरणा करीने
 १६. संकल्प = निश्चय
 १७. सदीव = सदा
 १८. पिहुली = पहोळी
 १९. माझनो = माप
 २०. खीजइ = पेटाववुं
 २१. सवाचिसु = रूपियानी एक आनी
 २२. अलीक = खोटुं
 २३. सजन = स्वजन
 २४. नीम = नियम
 २५. रोघ = अवरोध, अंतराय
 २६. दुःकृत = दुष्कृत
 २७. मेहुण = मैथुन
 २८. वेरु = भेद (वारो)
 २९. आखडी = व्रत
 ३०. सिंघलय = सिंह
 ३१. भाण = सूर्य
 ३२. न्यान = ज्ञान
 ३३. पराजीयां = अलंकार विशेष
 ३४. खडकी = घर आगनी बारणावाळी
 छूटी जग्या
 ३५. मुद्रा = महोर
 ३६. त्रणसहिंहुत्तरुउं = ३७३
 ३७. सफार = घणो
 ३८. छाली = बकरी
 ३९. हीर = मूल्यवान
 ४०. कांचली = स्त्रीओनुं उपरनुं वस्त्र
 ४१. कण = अनाजना दाणा जेवुं
 ४२. धृत = घी
 ४३. थलवटि = रणप्रदेश
 ४४. सित = सो, शत
 ४५. अठ = आठ
 ४६. सफर = खूब

४७. जाति = प्रकार
 ४८. वारु = भेद
 ४९. पगरखां = चंपल
 ५०. तंबोल = नागरवेलनुं पान
 ५१. सालणा = कचुंबर, अथाणा
 ५२. कचकडा = वस्तु विशेष
 ५३. घाटडी = लाल बांधणीनी ओढणी
 ५४. केसूडी = केसूडाना फूल
 ५५. सुकडि = चंदन
 ५६. कालूबरी = काळो उंबर
 ५७. मलीयागरु = एक प्रकारनुं चंदन
 ५८. लोबान = एक प्रकारनो धूप
 ५९. मीती = माटी
 ६०. बरटीअ = एक प्रकारनुं हलकुं धान्य-
 बंटी
 ६१. कुलथीअ = कळथी
 ६२. मसूरि = मसूर
 ६३. चिरहाली = चारोळी
 ६४. नीलवणि = लीलोतरी
 ६५. मतीरा = फळ विशेष
 ६६. झारि = जार
 ६७. डोडी = एक प्रकारनी वनस्पति
 ६८. आउलि = (बाउलि) बावळनुं दांतण
 ६९. आसव = आसव
 ७०. काढउ = उकाळी
 ७१. बूकी = चूर्ण
 ७२. काथकि = क्वाथ
 ७३. मुरकी = जलेबीना आकारनी एक
 मीठाई
 ७४. लापेसी = लापसी
 ७५. हांडल = वासण
 ७६. कारी = करावीने
 ७७. गूंथण = गुंथवुं
 ७८. सकट = गाडुं

શ્રાવિકા ગોરી બારવ્રત ઇચ્છા પરિમાણ ટીપ

મુનિશ્રી સુયશચંદ્રવિ.

પ્રતના પ્રારંભે શ્રી ગુણવિજયગુરુમ્યો નમઃ આ પ્રકારના મઠતા ઉલ્લેખ અનુસાર ગોરી શ્રાવિકાએ ગુણવિજય પંડિત પાસે વ્રત ગ્રહણ કર્યું હોવાની સંભાવના છે. વ્રત ગ્રહણ કે વ્રત ગ્રહણ ટીપના સમયનો નિર્દેશ થયો નથી, તો સાથે સ્થલ અને કાલ વિષયક ચોક્કસ ઉલ્લેખ પણ કૃતિમાંથી પ્રાપ્ત થતો નથી. ગુણવિજય ગણિના સમયકાલની હોવા અંગે પણ કોઈ સ્પષ્ટ અંદેશો મળતો નથી. કૃતિના સ્વરૂપને જોતાં, કૃતિ સોઢમીના ઉત્તરાર્ધ અને સત્તરમીના પૂર્વાર્ધની રચના હોવાનું સંભવે છે. કુલ ૪૧ કડીમાં વિસ્તરેલ કૃતિ દૂહા અને ઢાલ છંદમાં રચાયેલી છે. કૃતિમાં ઢાલ ક્રમાંકનો નિર્દેશ નથી, પરંતુ ઢાલ અનુસાર કૃતિ ૫ ઢાલનું પરિમાણ ધરાવે છે. ક્યાંય દેશીનો પ્રયોગ થયો નથી, દરેક ઢાલમાં રાગ પ્રયુક્ત થયા છે.

કૃતિમાં શબ્દ અને વર્ણનો અનુપ્રાસ એની ગેયતામાં સારો એવો વધારો કરે છે, શબ્દ રચના અને વર્ણબંધની દ્રષ્ટિમાં કવિની પ્રતિભાનો પરિચય થયા વગર રહેતો નથી. કૃતિનો પ્રારંભ જિન ચરણના સ્મરણ પૂર્વક કરતા કવિ કૃતિના વિષય ની રજૂઆત કરે છે. પ્રતિ દિન જિનેશ્વર ભગવંતની પૂજા કરવી, વર્ષે એક અંગલૂંછણું આપવું, યોગ મળે તો ગુરુભગવંતને એક વાર વંદન કરીને જ સૂવું... ઇત્યાદિ શ્રાવિકાએ ગ્રહણ કરેલા વ્રતો જણાવે છે.

ત્રીજા વ્રત ગ્રહણ દરમ્યાન એક વર્ષે ૪૦ મુદપ્પર પ્રમાણ કરની જયણા રાખવાની વાત વ્યવહાર જીવનની પ્રાધાન્યતાની સૂચક છે, તો આ પ્રકારનું અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતનું ગ્રહણ ધર્મને કેંદ્રમાં રાખી જીવન પદ્ધતિના નિર્માણનું દર્શન કરાવે છે. સાતમા ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રત પરિમાણના સ્વીકાર સમયે ચાર નાવથી વધારે નાવના ઉપભોગના ત્યાગની વાત ત્યાંના સ્થલ અને તત્કાલીન સ્થિતિને વધુ સ્પષ્ટ કરે છે. વ્રત ગ્રહણ કરનારને આ રીતે નાવનો વધુ વપરાશ હોવાની સંભાવનાને પણ સૂચવી જાય છે.

બસો મુદ્દપરી પ્રમાણ ધાન્યનો વ્યાપાર કરવાના પરિમાણથી લોભ મર્યાદિત થઈ જાય છે, તો સાથે સાથે વ્યાપાર સંબંધી પુરાતન વ્યવસ્થાઓ પણ જાણવા મળે

શ્રુતસાગર - ૨૧

૪૧

છે. કર્માદાનના પરિમાણ પ્રસંગે કોલસાનો વ્યાપાર કરી, આજિવિકાનો નિર્વાહ ક્યારેય ન કરું આ વાતના નિર્દેશથી એ સમયમાં કોલસાનો વ્યાપાર વધુ ગર્હાપાત્ર હોવાની સંભાવના વ્યક્ત થાય છે. સામાન્યથી કર્માદાનના કોઈ એક પેટા ભેદના ઉલ્લેખ સાથે આજિવિકાના નિર્વાહનો સ્પષ્ટ નિષેધ મળતો ન હોઈ આ પ્રકારનું અનુમાન સંભવે છે.

પોતાની અંગત આરાધના રૂપે દર મહિને ત્રીસ સામાયિક કરવા. રોજનું એક સામાયિક લેવાની અહીં વાત નથી, પરંતુ માસાંતે ત્રીસ સામાયિકના વ્રતનો સ્વીકાર જણાય છે. તેમજ વર્ષ દરમ્યાન ૧૨ પૌષઠ કરવાની નોંધ આપી છે. પ્રતિ વર્ષ એકવાર આ ટીપનું વાંચન કરવાની નોંધ આપી વ્રત પ્રત્યેની પોતાની સ્મૃતિ અને જાગૃતિ વ્યક્ત કરી છે.

કૃતિમાં આવતા કેટલાંક વિશેષ શબ્દો :

સરગવા માટે વપરાતો મૂળ શબ્દ **શરગુઆફલી** એના પુરાતન વૈભવને સૂચવે છે. વસ્ત્રના પર્યાય માટે વપરાતો **લૂગડાં** શબ્દ અહીં જોવા મળે છે. તદ્દા શબ્દ કોઈ **ધાન્ય વિશેષ**ના અર્થમાં વપરાયો હોય એવું સંભવે છે. પૂર્ણ કરવાના અર્થમાં **પોચાડવા** શબ્દ પણ ભાષાના ફેરફારોની નોંધ આપે છે.

પ્રત પરિચય :

આ પ્રત ડહોઈ શ્રી સંઘના મંડારમાંથી મળી છે. પ્રત પત્ર કુલ બે છે. પ્રતના અક્ષરો સુંદર છે. વચ્ચેના ભાગે ચોખંડામાં ચાર અક્ષરોનું અંકન છે. પત્ર ક્રમાંકના સ્થાને ફુલ વેલની સુંદર ડીઝાઈન આપવામાં આવી છે. ખંડિત પાઠને હાંસિયામાં ઉતારેલ છે. પ્રત લેખન સંવત વિગેરે કોઈ ઉલ્લેખો પ્રાપ્ત થયા નથી. પરંતુ લેખનના આધારે પ્રત ૧૭મી સદીની હોવાનું સંભવે છે.

श्राविका गोरी बारव्रत इच्छा परिमाण टीप

॥ पंडित श्रीश्रीगुणविजयगुरुभ्यो नमः ॥

॥दूहा॥

श्रीजिनचरणकमल नमी, समरी सरसति देवि।
समकितमूल बार वरतनी^१, टीप लखुं छुं हेव^२ ॥१॥

अरिहंत देव सुसाधु गुरु, केवलिभाषित धर्म।
ए आराधुं परिहरुं, कुगुरु कुदेव कुधर्म ॥२॥

एक जिनपूजा वरसनी, एक अंगलूहणुं^३ सार।
देव-गुरुवांदी सूयवुं^४, योगि मिलि निरधार ॥३॥

चोखा सेर एक वरसना, दिनप्रति बइ पचखाण।
जपमाली त्रीस मासनी, गुणवी^५ धरिय विनाण ॥४॥

अमार सहित सात खेत्रमां, वरसि पाउलुं एक।
संकादिक समकित तणी, अतिचार करुं छेक^६ ॥५॥

॥ ढाल ॥

हवइं पहिलइ व्रत सब जीव, संकल्पी न मारुं अतीव।
आरंभिइ जयणा जाणो, इम जीव जतन मन आणो ॥६॥

बीजइ जूटां मोटा पंच, बोलंता हुइ अधसंच।
कन्या गो भूमि न भाखुं, थापिण घणी^७ योगिं न राखुं ॥७॥

कूडीसाख स्वजननी धरमिं, जयणा मुझनइं घणिं(णी) मरमिं।
मोटी जे कूडीमाप, ते न भरुं निज-गुरुशाख ॥८॥

त्रीजुं व्रत निश्चइं पालुं, चोरदंडनी चोरी टालुं।
दाणचोरी^८ मुदप्फरी-मानं, एक वरसि चालीस जाण ॥९॥

पड्या वीसर्या लाघा जे द्रव्य, घणी योग जाणी आलु सर्व।
चोथु व्रत धरि(री) चतुराई, पालुं कायाइं द्रढ थाई ॥१०॥

श्रुतसागर - २९

४३

व्रत पांचमइ परिग्रह मानं, करतां ते लहो सुखनिधानं ।
मुदाफरी पांच हजार, मोकली^८ जावजीव अपार ॥११॥

कांसा-कूट पांच मण वरसि, दश माप धान एक वरीस ।
हेम सेर एक हाट कहिइ, खडकी^९ छ घर जिहां रहिइ ॥१२॥

एक वहिल^{१०} बलद एक सार, घोडीनो सब परिवार ।
दीइ दास-दासी एक महिसी, गो छाली^{११} वेला सरसी ॥१३॥

छटिं दिगव्रतनी सीम, जलवट^{१२} लाभार्थि नीम ।
उंचुं नीचुं जोअण दोइ, थलवट^{१३} लाभार्थि सो होई ॥१४॥

॥ढाल॥

सातमुं व्रत हवइं सांभलो, अभख^{१४} अनंतकाय नीम ।
पांच सचित द्रव्य चालीस, च्यार विगयनो सीम^{१५} ॥१५॥

पणवीस पांन सुमोकलां, वाणही^{१६} जोडी च्यार ।
पंचदशांबर दिन प्रतिं, कुसुम तणो परिहार ॥१६॥

वाहण गाडुं एक एव, घोडा दो चउ नाव ।
पांच बलद दोइ सिज्या, अवर तजुं मनभाव ॥१७॥

तेल विलेपन पा सेर, अघसेर धूपेल सार ।
शील कायाइं पालवुं, आप वसिं निरधार ॥१८॥

दिशि अहोरात्र थई नई, मोकली कोस च्यालीस ।
आप वसिं दोइ नाहण^{१७}, अंघोल^{१८} मासिं तीस ॥१९॥

भात सेर पंच पांणी, छासनी गागरि एक ।
खादिम सेर त्रिण दिनप्रतिं, सादिम सेर ज एक ॥२०॥

भाणइ दस दिन सालणा^{१९}, हवइं सुणो नीलवणि^{२०} जात ।
आंबा लींबू डांगरां, केलां काकडी जात ॥२१॥

नालीयर नीलुं चणा वली, भाजी मेथीनी जाण ।
तुरीयां दाडिम सेलडी, काहलुं^{२१} पुंखनइं^{२२} पांन ॥२२॥

झालरिया^{३३} कारेलां ए, ओला उंबी^{३४} बेय ।
बीजोरुं दातण सही, आओलवू ज होय ॥२३॥

॥ढाल राग-पर्जिओ॥

जात सुकवैण^{३५} तणी कंहिइ, कयर सेलरां बोर रे ।
कोठिंबडां काचरीअ डोडी^{३६}, ओढवां राइण^{३७} जोर रे ॥२४॥

जात सुकैवण तणी...

आंबली खेजड^{३८} हलद हरडां^{३९}, आंबला^{३०} बहिडा^{३९} जाण रे ।
सरगुआफली^{३२} अगथिआफली, कडाफलीय वखाण रे ॥२५॥

जात सुकैवण तणी...

बाओलिया आमलागंठी, काकडी वली चंग रे ।
कोठवडी हविं कणनी संख्या, कहुं धरि(री) मन रंग रे ॥२६॥

जात सुकैवण तणी...

चोखा तूअरि तदडा, वाल चोला बाजरी ।
मसुर कलथी अडद कुटकी, मूंग जोआर^{३३} कोदरी^{३४} ॥२७॥

जात सुकैवण तणी...

राइ रालो चणा सरसव, बरटीय तिल जव जाण रे ।
झालरिया अलसीय पांणी, जात सब मन आण रे ॥२८॥

जात सुकैवण तणी...

व्याज पंचोतरासई कइ, राजव्यापार नीम रे ।
व्यापार कणनो मुदफरी सत, दोइनो मुझ सीम रे ॥२९॥

जात सुकैवण तणी...

॥ढाल॥ ॥राग-केदार गोडी॥

पनर करमादाननो रे, सुणयो हविं उपदेस ।
कोलसा वेची नवि करुं रे, आजीवका लवलेस रे ॥३०॥

भविजन पालो ए व्रतसार (आंकणी)

श्रुतसागर - २९

४५

आजीवका भली चालता रे, रंगावूं नहिं वस्त्र ।
निखरावूं नहिं लाभार्थि रे, जिम होइ जीव पवित्र रे ॥३१॥

भविजन पालो ए...

पटोलां साडी लूगडां रे, एहनो करुं व्यापार ।
मुदफरी सिं^{३५} च्यारनो रे, बइसिं नाणावट सार रे ॥३२॥

भविजन पालो ए...

मुदफरी सत बइ तणो रे, कणनो करुं व्यापार ।
आजीवका वर चालतां रे, धूपेल मण चित्तधार रे ॥३३॥

भविजन पालो ए...

खांडवूं पीसवूं भरडवूं, मली मण दस सार ।
घूला च्यार संघूकवा^{३६} रे, माथां गुंथूं^{३७} दिन च्यार रे ॥३४॥

भविजन पालो ए...

काजिं कामिं दिनप्रतिं रे, सेकवूं पांच ज सेर ।
महिनइ मण एक मोकलूं रे, जिम छूटइ भव फेर रे ॥३५॥

भविजन पालो ए...

आठमइं धर्म अर्थ टाली रे, मोटा अनर्थनो नीम ।
चोर सती नवि जोयवा रे, ऊदेरीनइ^{३८} कीम रे ॥३६॥

भविजन पालो ए...

व्यापार मुदफरी सो तणो रे, गोलनो घीनो जाण ।
सात वसन सेवूं नहिं रे, जांणी धरम विनांण ॥३७॥

भविजन पालो ए...

नवमइ करीय पोचाडवां रे, मासिं सामायक त्रीस ।
मासिं वरसिं वांचवी रे, दसमइ टीप जगीस रे ॥३८॥

भविजन पालो ए...

॥ढाल॥ ॥राग-धन्यास्ती॥

पालुं रे पालुं रे पोसहव्रत भलुं, निरमलुं मुगतिनुं सुख जांणी ।
बार पोसह करुं वरसना हुं सही, जिम वही जाइ सब पाप खांणी ॥३९॥

पालुं रे पालुं रे...

४६

जून - २०१३

बारमइ साधुनो जोग जांणी करी, वरसनो एक करुं संविभाग।
साहमी-साहमिण भगति बइनी करुं, जिम वरुं मुगति रमणीसु राग ॥४०॥

पालुं रे पालुं रे...

बार व्रतटीप लखी अछइ जेहवी, तेहवी पालवी मनशुद्धिं
श्राविका गोरी इम कहइ रंगस्युं, पालतां लहिइ सर्व सिद्धि ॥४१॥

पालुं रे पालुं रे...

॥ इति श्री श्राविका गोरीनी बारव्रत इच्छापरिमाणनी टीप ॥

॥शुभं भवतु॥ ॥श्रीरस्तु ॥

शब्दार्थ

१. वरत = व्रत	१९. सालणा = कचुंबर
२. हेव = हवे	२०. नीलवणि = लीलोटरी
३. अंगलुहणुं = अंगलुछणा	२१. काहलुं = कोलुं
४. सूयवुं = सुवुं	२२. पुंख = पोंक
५. गुणवी = गणवी	२३. झालरिया = वालोर
६. छेक = अंत	२४. उंबी = घउंनो डोडो
७. धणी = मालिक, स्वामी	२५. सुकवैण = सुकवणी
८. मोकली = जयणां	२६. डोडी = एकप्रकारनी वनस्पति
९. खडकी = घर आगळ बांधेली बारणावाळी छूटी जग्या.	२७. राइण = रायण
१०. वहिल = उपरथी ढांकेलुं शणगारेलुं गाडुं	२८. खेजड = खीजडो
११. छाली = बकरी	२९. हरडा = हरडे
१२. जलवट = जलमार्ग	३०. आंबला = आंबिला
१३. थलवट = निर्जलभूमि, रणप्रदेश	३१. बहिडा = बहेडा
१४. अभक = अभक्ष्य	३२. सरगुआफली = सरगवो
१५. सीम = मर्यादा	३३. जोआर = जुवार
१६. वाणही = मोजडी	३४. कोदरी = चोखानी एक जात
१७. नाहण = संपूर्ण स्नान	३५. सिं = सो
१८. अंघोल = माथुं भीनुं कर्या वगरनुं स्नान	३६. संधूकवा = पेटाववा
	३७. गुंथुं = गुंथवुं
	३८. ऊदेरी = उदीरणा करीने, जाणी जोइने

શ્રાવક બાર વ્રત સ્વાધ્યાય

હિરેન દોશી

દૂહા, ઢાલ અને ચોપાઈ છંદમાં રચાયેલ શ્રાવક બાર વ્રત સ્વાધ્યાય વિજયસેનસૂરિ મહારાજના શિષ્ય સાધુ કવિ સૂરવિજય મહારાજની રચના છે. કવિની રચના ૩૮ કડીમાં શ્રાવકના બાર વ્રત સંબંધી પરિમાણ અને ત્યાગની વાત કરી છે. કૃતિના પ્રવાહમાં સરલતાની સાથે રસાલ્પતા ભળી છે. કાળિ, છેક, રૂપડા, સુકામ જેવું શબ્દ સૌંદર્ય કૃતિની ઉપાદેયતામાં વધારો કરે છે. કૃતિમાં આમ તો સ્પષ્ટ રીતે વ્રત ગ્રહણ કરનારના નામનો ઉલ્લેખ નથી. પરંતુ વ્રત પુષ્ટિકા રૂપે મળતા 'શ્રાવિકા પાંચડી કૃતે અલેખિ' આ ઉલ્લેખ દ્વારા આ વ્રત ટીપ શ્રાવિકા પાંચડીની હોવાની સંભાવના વધુ છે. અન્ય કૃતિઓની જેમ આ કૃતિનો વર્ણવિષય પણ બાર વ્રતના સ્વીકાર રૂપ નોંધનો જ રહ્યો છે. વ્રત ગ્રહણ અને કૃતિ રચના સંબંધી સ્થલ અને કાલનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ નથી મળતો.

સુમતિ જિન અને મા શારદાનું સ્મરણ કરી, કવિ કૃતિનો પ્રારંભ કરે છે. બે વર્ષ જિનપૂજા કરવી, વર્ષ દરમ્યાન અડધો સેર દિવેલ અને ૧૧ ફલ આપવા ઇત્યાદિ વ્રતની નોંધ કૃતિના પ્રારંભમાં મળે છે, તો સવારે નવકારશી અને સાંજે દુવિહારના પચ્ચક્ષાણની વાત પણ નોંધની વિશેષતામાં વધારો કરે છે. સાથે સાથે વર્ષ દરમ્યાન એક હજાર નવકાર ગણવાની નોંધ કરી છે. આ નોંધ બાબતે ઓછામાં ઓછા આટલા નવકારનો સ્વાધ્યાય તો કરીશ જ આ રીતે અર્થ સમજવો.

ત્રીજા વ્રતના પરિમાણ દરમ્યાન દશ મુંહમદી પ્રમાણ કરની જયણા રાખવાની વાત પણ અહીં નોંધનીય છે. પુરાતન કાલમાં રાજા વિગેરે દ્વારા વેપાર ઉપર કર લાદવામાં આવતો હતો, આ કર ન ચૂકવે તો પોતે સ્વીકારેલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતનો ભંગ થાય એટલે વ્રતને અખંડિત રાખવા માટે વ્રત લેનાર અમુક નક્કી કરેલી રકમ અનુસાર કરની છૂટ રાખતા, રાજાદિના કરની છૂટ માટે અહીં કૃતિમાં દાણચોરી શબ્દ વપરાયો છે, પરંતુ આ શબ્દ આજના સંદર્ભે ઘણો વિપરીત અર્થમાં વપરાય છે. એ આવી કૃતિઓના પટનથી જાણી અને જોડ શકાય છે.

સાતમા ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રત સ્વીકારના પ્રસંગે કૃતિ ઉલ્લેખ અનુસાર

૪૮

જૂન - ૨૦૧૩

આજીવિકા ચલાવવા ખેતીવાડીના નિષેધની નોંધ મળે છે, તો અડધા સેરથી વધારે કાંતવાના નિષેધની મઝતી નોંધ સામાન્ય કૃતિઓ કરતા વિશેષતા જન્માવે છે. દર મહિને ૧૫ સામાયિક(વર્ષના ૧૮૦), દર વર્ષે ૧૨ પૌષધ કરવા અને દર વર્ષે બે અતિથિસંવિભાગ કરવા રૂપ નોંધ આપી પોતાની અંગત આરાધનાની વાત કરી છે. અનાભોગથી નિયમ મંગ થાય તો નીવીના પચ્ચક્ષાણની વાત કરી, વ્રત પ્રત્યેની પોતાની જાગૃતિ વ્યક્ત કરી છે.

કૃતિમાં આવતા કેટલાક વિશેષ શબ્દો :

સંકોચ અને શરમ અર્થમાં વપરાતો **કાણિ** શબ્દના વૈવિધ્યને જણાવે છે.

ઘરવા માટે **ઢોરું** શબ્દ રસાઢ લાગે છે.

મંસ માટે **મિંસિ** શબ્દનો પ્રયોગ મૂઢ શબ્દની નજીકનો જણાય છે.

બેઢા માટે **બેઢાં** શબ્દનો પ્રયોગ પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરે છે.

પ્રત પરિચય :

આ પ્રત અમારા જ્ઞાનમંદિરમાં ૫૦૪૩૭ નંબરના ક્રમાંક પર સંગૃહિત છે. પ્રતમાં કુલ ૨ પત્રો છે. પ્રત સંપૂર્ણ છે. પ્રત પરિમાણ ૨૬ x ૧૧.૫૦ છે. એક પેજમાં કુલ ૧૪ લાઇન અને એક લાઇનમાં ૪૬ અક્ષરોનું આલેખન થયું છે. પ્રત લેખન વિક્રમની ૧૧મી સદીમાં લખાઇ હોવાની સંભાવના છે. એકંદરે પ્રત સારી છે. અક્ષરો સુંદર છે. પ્રતમાં વિશેષ પાઠ લાલ રંગથી અંકિત છે. ઁંડિત પાઠને હાંસિયામાં અને ટીપ્પણમાં ઉમેર્યો છે. ક્યાંક-ક્યાંક જીવાત અને ઁંદરો દ્વારા પ્રતની કિનારીઓ અને પ્રતનો થોડોક ભાગ ઁવાઈ ગયેલ છે.

श्रावक बारव्रत स्वाध्याय

॥६॥

प्रणमीअ सुमति जिणेसरु, समरीअ शारदमाय रे।

पभणुं श्रावक व्रत तणुं, देशवरविरति सज्झाय रे ॥१॥

चउत्रीस अतिशय राजता, देव ध्याउं अरिहंत रे।

सदगुरु सेव सदा करुं, साचा संयमवंत रे ॥२॥

केवलि भाषित भावस्युं, धम्म(र्म) मनिरंग रे।

ए त्रिणि तत्त्व आदरुं, नवि करुं कुमतिनुं संग रे ॥३॥

पूजा बि वरसिं कही, अघ सेर दीवेल जाणि रे।

एकादश फल देहरइ, ढोउं^१ मुंकी काणि^२ रे ॥४॥

मिथ्यात करणी टालयां, आशतना तिम देहरे।

सहस नुंकार वरसिं गणुं, पामुं जिम भव छेह रे ॥५॥

संयोगिं गुरु वांदवा, नितु नमुं श्री जिनराज रे।

छ आगार पालवुं, समकित व्रत शिरताज रे ॥६॥

सात खेत्रे वावरुं, अढी ढबूआ^३ अतिसार रे।

नितु करवी नुकारसी, रांति तीम दुविहार रे ॥७॥

पहिलइ व्रतिं त्रस जीवनी ए, हिंसा न करुं वली मूलनी ए।

आरंभिं जयणा कही ए, वाल्हादिक कारणिं तिम सही ए ॥८॥

कन्या गो भूमी तणुं ए, नवि बोलुं झुतुं अति घणुं ए।

कूडी साखि ते नवि भरुं ए, बीजइ व्रति थांपिणि नवि हरुं ए ॥९॥

राजदंड जिणिं जाणीइ ए, ते चोरी चिति मिं नाणीइ ए।

महिमुंदी^४ दसनी भली ए, वरसिं दाणचोरी^५ मोकली ए ॥१०॥

निधि लाघइ घरि थापस्युं ए, जु जाणुं तु घणी आपस्युं ए।

नहींतरि अरघु खरचीइ ए, बीजइ व्रति इम शुभ संचीइ ए ॥११॥

चउथुं व्रत सूधुं धरउं ए, कायाइं अब्रह्म परिहरुं ए ।
मन वचनिं जयणा करुं ए, भवसायर इणि परि हुं तरुं ए ॥१२॥

॥ढाल॥

पंचमइ व्रति सुणइ दोकडा^१ रूपईआ शत च्यारि रे ।
वीस वीस तोला राखवा, कंचन^६ रूपुं उदार रे ॥१३॥

हाट^७ एक हुं वावरुं खडकी बद्ध घर एक रे ।
पांचसि मण धान^८ संचवुं, दोय मण कूटि^९ प्रविकार ॥१४॥

गाय भिसि छाली^{१०} भली, पांच पांच सार उछेर रे ।
वृषभ दोइ जोडि राखवा, जवहर^{११} वर पा सेर रे ॥१५॥

दस मण किरिआणुं सवोसु, मण रूअ कपास रे ।
खांड तेल गुल धृत घणुं, साटि^{१२} २(बे) मण मनि आस रे ॥१६॥

छ मण मींदुं वरसमां, घर-वाखरु^{१३} अशेष रे ।
महिमुंदी पंचासनु पंचमि, व्रति ए रेख रे ॥१७॥

छट्टइ व्रति निज वासथी, जोअण शत बइ जोय ।
उंचु नीचुं जायवुं बइ, एक जोयण होय रे ॥१८॥

सातमुं व्रत हविं सांभलुं, भोगोपभोग ज नाम रे ।
सात सचित्त मुज मोकलां, बत्रीस द्रव्य सुकाम रे ॥१९॥

विगय पंच दो वाणही^{१४}, पासेर तंबोल सार रे ।
च्यार वेस नितु पहिरवा, कुसुम तणु परिहार रे ॥२०॥

वाहन च्यार चतुरपणइ, शय्या च्यार जगीस रे ।
पाउ विलेपन मासमां, त्रिणि न्हाण आंघोलि वीस रे ॥२१॥

घोणी पांच सोहामणी, अधमण भात प्रमाण रे ।
दोइ घडा जल पीजीइ, चऊदि नियम वखाणि रे ॥२२॥

खांडवुं दलवुं भरडवुं, सेकवुं छ मण होय रे ।
चूल्हा च्यार संधूकवा^{१५}, कातवुं अद सेर दोय रे ॥२३॥

श्रुतसागर - २९

५१

खेती वाडी नवि करुं, माथां गूंथूं^{१६} बार रे।
 त्रिणि मण सूकूं सालणुं^{१७}, नीलवणि^{१८} नीसुणि वात रे ॥२४॥
 नालकेर अनि तांजलजु, आंबांनि वली पांन रे।
 लची झालर^{१९} पापडी, बीजी कहुं अभिघान रे ॥२५॥
 दातणि आउलि बोरडी, चीमड केरी जाति रे।
 कार्लिगडुं खजुआरिनुं, चुलाफली^{२०} मनि भाति रे ॥२६॥
 बाजरीआं नइ तूरीआं, नामिं एह ज तेर रे।
 एह विना नवि वावरुं, घांन नाम सुविचार रे ॥२७॥
 चीणु बरटी बाजरी, चउला मग मठ माल रे।
 तूयरि बल तिल झेझरु, राई मण चीवाल रे ॥२८॥
 झारि^{२१} गहुं ज सवे करीउ, मेथी भींडी कांग रे।
 शालि अडद च्यणा घणा, कलथ^{२२} कोदिरा लांग रे ॥२९॥
 शाक मण दोइ सूकवुं, न चडुं शफरी^{२३} वाहण रे।
 अनंतकाय सवि परिहरुं, अभख्य तणुं पचखांण रे ॥३०॥
 बार हेलि माटी तणी, च्यार भरणीयां छांण रे।
 बेढां^{२४} नितु दस जल तणां, रंगवुं सउ गज जांण रे ॥३१॥
 सावटूं^{२५} साडी साडलुं, एक एक हुं राखुं रे।
 कर्मादांन नवि आदरुं, सातमुं व्रत इम भाखुं रे ॥३२॥

॥चुपई॥

अनरथदंड व्रत छइ आठमुं, आदरतां दुरगतिनीं गमुं।
 घरटी^{२६} ऊखल^{२७} मूसल^{२८} जोडि, नवि आपुं दाखिण विण कोडि ॥३३॥
 चोर सती जोउं नवि धाय, हीचोले हींचुं नवि जाय।
 सामायक व्रत पालुं खरुं, मासिं पनर सामायक करुं ॥३४॥
 दसमि व्रतिं संभारुं रली, चऊद नीयम संखेमुं वली।
 त्रीस गाऊ मुझनि मोकलां, चऊ दिसिं जाउं आवुं भलां ॥३५॥

वरसिं पोसह करवा बार, मुगति तणुं ए साचुं बार ।
संविभाग वरसिं बि सही, संविभाग व्रत मिं सद्दही ॥३६॥

बारइ व्रत सूधां पालीइ, जाव-जीव ते संभालीइ ।
नियम भंगि नीवी दंड, करतां लाभइ सुख अखंड ॥३७॥

॥कलश॥

इम सुगुरु वाणी चित्ति आणी, लाभ जाणीये घरइ ।
व्रत बार भार उदार रागिं, सार समकित उच्चरइ ।
श्री विजयसेनसूरिंद सुंदर, पाय सेवीये करइ ।
सूरविजय कहइ भलइ, भावइ, तेह शिवरमणी वरइ ॥३८॥

॥ इति श्री श्रावक बारव्रत सञ्ज्ञायः ॥

॥ श्राविका पांखडी कृते अलेखि ॥श्री॥

शब्दार्थ

१. ढोउं = धरुं
२. काणि = संकोच
३. ढबूओ = रुपियानो एक प्रकार
४. महिमुंदी = रुपियानो एक प्रकार
५. दोकडा = रुपियानो एक प्रकार
६. कंचन = सुवर्ण
७. हाट = दुकान
८. धान = धान्य
९. कूटि = भंगार
१०. छाली = बकरी
११. जवहर = जवेरात
१२. साठि =
१३. घरवाखरु = घरवखरी
१४. वाणही = मोजडी

१५. संघूकवा = प्रगटाववा
१६. गुंथूं = गुंथवुं
१७. सालणुं = कचुंबर, अथाणुं
१८. नीलवणि = लीलोतरी
१९. झालर = वालोर
२०. चुलाफली = चोळी
२१. झारि = जार
२२. कलथ = कलथी
२३. शफरी = मोटुं वहाण
२४. बेडां = बेडां
२५. सावदूं = रेशमी जरीयांन वस्त्र
२६. घरटी = घंटी
२७. ऊखल = खांडणियो
२८. मूसल = सांबेलुं

भरुचतीर्थना प्रतिमा लेखो

आचार्यश्री विजयसोमचंद्रसूरिजी

विहार दरम्यान थती तीर्थोनी स्पर्शना आनंदनुं कारण बनी रहे छे. यात्रा क्यारेक एवा मुकामे पहुँचे छे. ज्यां आनंद बेवडाय छे. आवी ज बेवडायेला आनंदनी स्पर्शना भरुच तीर्थनी भूमिमां संप्राप्त थई. तीर्थ यात्रानी साथे एनी ऐतिहासिक विगतो नोंघवानुं सद्भाग्य सांपड्युं, आ लेखोना माध्यमे.

वि. सं. १९८०मां पू. योगनिष्ठ आचार्य भगवंत श्री बुद्धिसागरसूरिश्वरजी म.सा. द्वारा संपादित जैन धातु प्रतिमा लेख संग्रह भाग-२मां भरुच तीर्थना लेखो प्रकाशित थया छे. एमांका केटलांक लेखो सुधारा वधारा साथे अत्रे प्रकाशित कर्या छे, तो केटलांक साव नवा ज धातु प्रतिमा लेखो मळी आव्या ए अहीं प्रकाशित कर्या छे. प्रतिमा लेखोमां सचवायेलो ऐतिहासिक वारसो आपणा वर्तमान अने भविष्यने वधु सार्थक अने समृद्ध बनावे छे. भरुचतीर्थनो परिचय जैनतीर्थ सर्वसंग्रह, जैनतीर्थोना परिचय, विविध तीर्थ कल्प विगेरे ग्रंथोमांथी मळी रहे छे. भरुचतीर्थना ईतिहासमां केटलांक नवा तथ्यो अने नवुं साहित्य उमेराशे आ लेखोना माध्यमे ए ज आशा साथे...

अनंतनाथ भगवानना जिनालयना प्रतिमा लेखो

१. १७० जिन पट्ट, (आरस), प्रायः १३मी सदी

..... चैत्ये पल्लीवालजातीय जगसीहप्रभृतिनिजकुटुंब यु. कारितं प्रतिष्ठितं..... देवसंतानीय श्री.....

२. संभवनाथ भगवान, चतुर्विंशति

संवत् १४९६ वर्षे फागुण वदि ११ रवौ श्रीश्रीमालजातीय पितृ-केल्हा मातृ-पाल्हणदेसुत माईआ-वाईआम्हां श्रीसंभवनाथचतुर्विंशतिबिंबं कारितं श्रीब्रह्माणगच्छे प्रति. श्रीविमलसूरिभिः।

३. पार्श्वनाथ भगवान, त्रितीर्थी

संवत् १८८१ नेमाजातीय..... सा. खुसालदास.....रेवा-
..... कारापितं श्रीपार्श्वजिनबिंबं प्रतिष्ठितं श्रीआनंदसोमसूरिभिः।

५४

जून - २०१३

४. पार्श्वनाथ भगवान्, त्रितीर्थी

सं. १३८५ वर्षे फागुण वदि ३ शुक्रे श्रीश्रीमालीज्ञातीय पितृ-झांझण मातृ-घांधलदेश्रेयसे सुत सहजाकेन श्रीपार्श्वजिनबिंबं कारितं प्र. श्री गुणाकरसूरिशिष्य-श्रीरत्नप्रभसूरिभिः । श्रीः ।

५. पार्श्वनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १४०५ वर्षे वैशाख सु. ७ सोमे श्रीश्रीमालज्ञातीय पितृ-केल्हा मातृ-कुमारदेविश्रेयसे जगसीहेन श्रीपार्श्वनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीभावचंद्रसूरिणा-मुपदेशेन ।

६. श्रेयांसनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १८८१ वैशाख शुदि ६ रवौ ज्ञाति. वा. सा. उसवाल बाई जडाव श्रीश्रेयांसनाथः [कारितः] आणंदसोमसूरिभिः ।

आदीश्वरभगवान्ना जिनालयना प्रतिमा लेख्ये**७. तीर्थ पट्ट, (पंचघातु)**

संवत् १७५९ वर्षे फागुण वदि ५ गुरौ श्रीसूर्यपुरवास्त. सा. खुसालचंद लखमसीकेन तीर्थपट्टः कारितः ।

८. चौमुखजी, (आरसना)

..... फाल्गुन शुद्ध ५ शुक्रे..... वासाग्राम-वास्तव्य..... सीसातसिंघल(?)

९. धर्मनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १७८६ वर्षे वैशाख वदि १३ रवौ सं. नाथा जयकर्णेन श्रीधर्मनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीलक्ष्मीसागरसूरिभिः । श्रीउकेसज्ञातीय भरुअचिबंदिरवास्तव्य ।

१०. पार्श्वनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् ११४९ श्रीब्रह्माणगच्छे आसिकयाकेन वैल्लकविमलसिरिश्रेयोर्थ कारिता ।

११. सुविधिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १७८६ वर्षे वैशाख वदि १३ रवौ सं. सा. रतनजी जयकर्णेन श्रीसुविधिनाथ-बिंबं कारितं प्रतिष्ठितं भ. श्रीलक्ष्मीसागरसूरिभिः । श्रीउकेसज्ञातीय भरुअचिवास्तव्य ।

श्रुतसागर - २९

५५

१२. पार्श्वनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १४९९ वर्षे वैशाख वदि २ सोमे श्रीमूलसंघे सरस्वतीगच्छे भट्टारक-श्रीदेवेन्द्रकीर्तिदेवा तच्छिष्य श्रीमत्विद्यानंदीदेवा तद्गुरोरूपदेशेन हुंबडवंशे श्रेष्ठि जेता तत्सूनु सायर भार्या रूपिणी तयोः पुत्राः ठ. पेथा-करणसिंह-खेतसी पेथा भार्या धरणू तयोः पुत्रा राणसी-जिनदास-हरिचंद-कान्हाख्यैः तेषां मध्ये ठ. पेथा श्रीपार्श्वनाथबिंबं कारापितं ।।

१३. वासुपूज्यस्वामी भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १७८६ वर्षे वैशाख वदि १३ रवौ तपागच्छाधिराजभट्टारक श्री१०८विजय ऋद्धिसूरिराज्ये श्रीविजयआणंदसूरिगच्छे सिणोदवास्तव्य ओसवालज्ञातिय सा. जिणदास सं. सुत संघजी बिंबं कारापितं भट्टारकश्रीलक्ष्मीसागरसूरिभिः प्रतिष्ठापितं शुभं भवतु । वासुपूज्यबिंबं भरापितं ।

१४. चंद्रप्रभस्वामी भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १७८६ व. वै. वदि. १३ रवौ सा. नाहजीकेन श्रीचन्द्रप्रभबिंबं कारितं प्र. भट्टा. श्रीलक्ष्मीसागरसूरिभिः ।

१५. पार्श्वनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

॥६॥ सं. १३८९ व. ऐ. पल्ली. ज्ञातीय श्रे. घणचंद्र सुत देपाल भार्या देवसिरि श्रेयोर्थ श्रीअभयसीहेन श्रीपार्श्वनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीसूरिभिः ।

१६. आदिनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

संवत् १४०४ वर्षे..... श्रीश्रीमालज्ञातीयान्वय..... गजा बाई राणी सुत खेतल पुत्र सारंग श्रेयोर्थ बाई..... श्री आदिनाथबिंबं कारापितं । श्रीसूरिभिः ।

१७. जिन प्रतिमा, त्रितीर्थी

..... श्रीवाजी-वर्धा-पासा-पुंड ?
..... स्त्रा(श्रा)विकथा कारिता

१८. महावीरस्वामी, एकलतीर्थी

श्रीवर्धमानबिंबं प्र. त. ग. श्रीविजयसेनसूरिभिः ।

१९. आदिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १८६० वैसाखे [वै.सु.५] चंद्रवासरे श्रीआदिनाथः श्रीजिनेन्द्रसूरी.....

५६

जून - २०१३

२०. मुनिसुव्रतस्वामी भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १६४६ मुनिसुव्रतबिंबं प्र. तपाग.....

२१. सुमतिनाथ भगवान्, एकलतीर्थीसंवत् १७८६ वर्षे वैशाख सुदि १३ रवौ विजयऋद्धिसूरिराज्ये श्रीविजयाणंद-
सूरिगच्छे श्रीमाली. सा. दादा सुत.....श्रीसुमतिनाथ.....**२२. आदिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी**

श्रीआदिनाथबिंबं बाई खीमाइ का.।

२३. शांतिनाथ भगवान्, एकलतीर्थीसं. १७०२ व..... सा. रामजी बा. रूपाकेन कारितं शांतिनाथबिंबं
तपागच्छे.....**२४. कुंथुनाथ भगवान्, पंचतीर्थी**संवत् १५०९ वर्षे माघ सुदि १० शनौ ऊकेशवंशे साह गोत्रे सा. नेणा भा.
सुणदे पुत्र सा. मेराकेन मां. सुहृवदयुतेन श्रेयर्थं श्रीकुंथुजिन का. प्र. खरतरगच्छे
श्रीजिनसागरसूरिभिः श्रीरस्तु।**२५. शांतिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी**

शांतिनाथबिंबं प्रतिष्ठितं विजयाणंदसूरिभिः।

२६. हर्षविजयगणिना पादुका (आरस)

॥ संवत् १८६५ व. वर्षे श. १७८० शुभंकारि माघमासे शुक्लपक्षे पंचम्यां
तिथौ रविवासरोचितायां श्रीमंतहीरविजयसूरीश्वरचरणकमलसेवी उपाध्याय-
श्रीमत्कांतिविजयजितत्पदपद्मसेवी उपाध्यायश्रीमद्विनयविजयजितच्चरणाब्जसेवी पं.
पदधारकाः पं. भानविजयजित्कास्तत्पादपंकजसेवी पं. पदधारकाः पं. अमरविजय-
गणित्कास्तच्चरणाब्जसेवी स चंचरीकतुल्याः पं. पदधारकाः पं. सौभाग्यविजय-
गणिवराः तत्पादपंकजजललीनमनमधुकरसमानकूपानां उपाध्यायपदधारकाणां
श्रीमत्सागरगच्छस्थितानां श्रीमुनिसुव्रतजिनचरणकमलन्यासपवित्रीकृतभूवलय-
श्रीमद्भृगुकच्छनगरकृतस्थानकानां, श्रीमदाजिनपादपंकजकोविदानां श्रीमदुपाध्याय-
वटंकानां उ० श्रीहर्षविजयगणिवराणां पादुका कारापिताऽस्ति। संघस्त्येयं पादुका
मांगल्यकरणार्थं भवतु ॥ श्रीरस्तु ॥

श्रुतसागर - २९

५७

मुनिसुव्रतस्वामीना जिनालयना प्रतिमा लेखो

२७. शीतलनाथ भगवान, पंचतीर्थी

संवत् १५२५ वर्षे माघ शु. १३ ओसवालजातीय मं. पंचायण भा. पातू सुत मणोर भा. अमरादे सालिग भा. अहिवदे कामा भा. कमलादे कोका भा. रूपाई पुत्र हरदास-जिणदासप्रमुकुटुंबयुतेन कोकाकेन पितृश्रेयोर्थ श्रीशीतलनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीसूरिभिः ।

२८. चंद्रप्रभस्वामी भगवान, पंचतीर्थी

संवत् १५३७ वर्षे वैशाख सु. १० सोमे श्रीश्रीमालजातीय पु. खीमा भा. अमादे सुत महिपा-माअड-देसल एतैः पितुः श्रेयोर्थ श्रीचंद्रप्रभस्वामिबिंबं कारितं पिप्फलगच्छे श्रीधर्मसागरसूरिभिः प्रतिष्ठितं । श्रीः ।

२९. पार्श्वनाथ भगवान, एकलतीर्थी

॥६०॥ सं. १३३४ वर्षे चैत्र वदि ७ शुके श्रीमालजातीय श्रे. पाल्हा सुत झांझणेन पितुः श्रेयोर्थ श्रीपार्श्वनाथबिंबं कारितं

३०. सुमतिनाथ भगवान, पंचतीर्थी

सं. १४७८ वर्षे पोष वदि ५ शुके ला. माधव भार्या लाहू तयोः सुत मांडणेन सुमतिनाथबिंबं कारापितं श्रीआगमगच्छीय श्रीमुनिर्सिंहसूरीणामुपदेशेन । मधुमती-वास्तव्यः ।

३१. महावीरस्वामी, एकलतीर्थी

संवत् १३८४..... सुदि ७ ओसवालजातीय ठ. खीमाकेन भा. खेताश्रेयोर्थ श्रीबृहद्गच्छे महावीरबिंबं कारितं श्रीसूरिभिः ।

३२. शांतिनाथ भगवान, एकलतीर्थी

सं. १३२४ वर्षे देदाकेन भ्रातृश्रेयसे श्रीशांतिनाथबिंबं प्र. श्रीभावप्रभसूरिभिः ।

३३. जिन्न प्रतिमा, पंचतीर्थी

संवत्..... श्रीश्रीमाल. पितृ-पीहड मातृ-सुहवदेवि..... गुणाकरसूरिभिः प्रतिष्ठितं ।

३४. पार्श्वनाथ भगवान, पंचतीर्थी

सं. १४३७ वैशाख वदि..... प्राग्वाटश्रेष्ठि राणाक भार्या रणादेश्रीपार्श्वनाथपंचतीर्थी पूर्णिमा० श्रीगुणाकरसूरीणामुपदेशेन ।

५८

जून - २०१३

३५. पार्श्वनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १३६४ पोष सु. १२ निवृत्तिगच्छे सा. पुनसीह भार्या..... सा. सामलेन राणां-चांपा-गोहरु-विहलण-रतन-घणदेव-वीर श्रीपार्श्वनाथबिंबं का. प्र. श्री.....

३६. जिन्न प्रतिमा, पंचतीर्थी

..... श्रीविवेकरत्नसूरीणामुपदेशन कारि. प्रतिष्ठितं श्रीः ।

३७. पार्श्वनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

सं. १४५..... श्रीपार्श्वनाथबिंबं का. श्रीरत्नप्रभसूरीणा-मुपदेशेन ।

३८. विमलनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

संवत् १६१५ वर्षे पोष वदि ६ शुक्रे श्रीगंधारवास्तव्य श्रीश्रीमालज्ञातीय साहा पासवीर भार्या पूतलि सुत सं. वर्धमान भार्या विमलादे सुत सा. लहुजी नाम्ना स्वश्रेयसे श्रीविमलनाथबिंबं कारापितं श्रीतपगच्छे श्रीविजयदानसूरिभिः प्रतिष्ठितं ।। शुभं भवतु ।

३९. शांतिनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

संवत् १६७० वर्षे मार्ग. सित द्वितीयायां रवौ श्रीअहम्मदावादनगरवास्तव्य प्राग्वाटज्ञातीय घृद्धशाखीय सा. ताना भार्या वीरादे सुत सा. रवजीनाम्ना भार्या-पुराई सुत सा. रहीआप्रमुखकुटुंबयुतेन स्वश्रेयसे श्रीशांतिनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठापितं वस्वप्रतिष्ठायां प्रतिष्ठापितं च श्रीतपागच्छिश्रीअकब्बरसुरत्राणदत्तबहुमान भट्टारक-श्रीहीरविजयसूरिपट्टालंकार श्रीअकब्बरछत्रपतिसभासंप्राप्तवादजयकार भट्टारकश्री विजयसेनसूरिभिः ।

४०. शांतिनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

सं. १७६५ वर्षे फा. शु. ५ गुरौ श्रीशांतिनाथबिंबं प्रतिष्ठितं तपागच्छे भ. श्रीज्ञानविमलसूरिभिः ।

४१. जिन्न प्रतिमा, एकलतीर्थी

श्रीनागेंद्रकुले श्रीविजयतुंगाचार्यगच्छे अच्छुभा-राणिकया देव शक (?) संवत् १३० । कप्पत्तिट्टेयं ।

श्रुतसागर - २९

५९

४२. जिन प्रतिमा, एकलतीर्थी

संवत् १८५४ अबकसा पुत्र सा. बंचर गृ.
भार्या पद्मविजे प्रतिष्ठितं

४३. जिन प्रतिमा, चतुर्विंशति (खंडित)

सं. १३०४ श्रीश्रीमालज्ञातीय वरणागेन आत्मीयपितृ-
वयरसिंह श्रेयोर्थ श्रीचतुर्विंशतिजिनबिंबानि कारितानि प्रतिष्ठितानि सोमप्रभसूरिभिः ।
श्रीकनकप्रभसूरिभिः । भद्रमस्तु ।

४४. आदिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १८१६ व. फागुण सु. ५ गुरौ भ. श्रीविजयउदयसूरिभिः प्रतिष्ठितं
उसवंसलघुसाखीय नागर अमीचंद भार्या मानकुंवर ऊषभ भरा.

४५. आदिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १७९७ वर्षे माघ वदि १० भार्या लाडकुंआर
श्री आदिनाथबिंबं कारापितं प्रति. तपा भ. श्रीविजय.....

४६. संभवनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १८५६ वर्षे वैशाख शुदि ६ कुंअरबाई श्रीसंभवजिनबिंबं
शीलविजय प्र.

४७. शातिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १७८६ वर्षे वैशाख वदि १३ रवौ तपागच्छाधिराजभट्टारक श्री १०८
श्रीविजयऋद्धिसूरिराज्ये श्रीविजयाणंदसूरिगच्छे भरूअचवास्तव्य उशवालज्ञातिय सा.
वनराज सुता बाई कुंअर श्रीशातिनाथबिंबं कारापितं श्रीलक्ष्मीसागरसूरिभिः । प्रतिष्ठितं ।

४८. विमलनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १७८६ वर्षे वैशाख वदि १३ रवौ तपागच्छाधिराज भट्टारकश्री १०८
श्रीविजयऋद्धिसागरसूरिराज्ये श्रीविजयाणंदसूरिगच्छे सिणोरवास्तव्य उसवाल-
ज्ञातिय सा. मोहन सुत वल्लभ विमलनाथबिंबं कारापितं श्रीलक्ष्मीसागरसूरिभिः
शुभं भवतु ।

४९. नेमिनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

सं. १६९७ फा. शु. ५ श्रीमा. रतना गमतादेभ्यां श्रीनेमिबिंबं प्रति. भरापितं
श्रीविजयिसंहसूरि का.

६०

जून - २०१३

५०. धर्मनाथ भगवान, एकलतीर्थी

सं. १८२३ना माघ सुदि १० बुधे गाम कणारवास्त. मं. यशराज तत्पुत्र
हीराचंद श्रीधर्मनाथबिंबं।

५१. चंद्रप्रभस्वामी भगवान, एकलतीर्थी

संवत् १७९२ व. ज्येष्ठ सुदि १२ श्रीश्रावक अभयतकेन श्रीचंद्रप्रभबिंबं कारापितं।

५२. कुंथुनाथ भगवान, एकलतीर्थी

सं. १८५४ वैशा. शु. ६ चंद्रे उसवंशीय भृगुपुरवास्त.....
श्रीआणंदसूरिगच्छे घोघारी वीरचंद खुशालेन श्रीकुंथनाथबिंबं कारापितं पं. वल्लभ-
विजयेन प्रतिष्ठितं पिपायां।

५३. जिन प्रतिमा, एकलतीर्थी

सं. १८५६ वैशाख शु. ६ श्रीखुशालविजय प्रति. का.

५४. नमिनाथ भगवान, एकलतीर्थी

संवत् १७८९ वैशाख सुदि ७ सूरति वास्त. अंकीबाई नाम्ना श्रीनमिनाथबिंबं
का.

५५. जिन प्रतिमा, एकलतीर्थी

सं. १८५६ वैशाख शु. ६ ओसवाल भाणजी तद्भ्रातृ..... देव. बिंबं का.
ॐ खुशालविजय प्रति.

५६. पद्मप्रभस्वामी भगवान, एकलतीर्थी

सं. १८५६, वैशाख शु. ६ फतुबाइयें पद्मप्रभ[स्वामी]बिंबं का. ॐखुशालविजें
प्र.

५७. अजितनाथ भगवान, एकलतीर्थी

सं. १८७७ म. वदी २ वीरचंद्र हेतुबाई अजितनाथप्रतिष्ठितं।

५८. शांतिनाथ भगवान, एकलतीर्थी

संवत् १६१० वर्षे फागुण वदि २ सोमे बा. टीबी श्रीशांतिनाथबिंबं तपागच्छे
श्रीभट्टारकविजय.....

श्रुतसागर - २९

६९

५९. आदिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १६४४ सा. समरथ सुत सा. हीरजीकेन श्रीआदिनाथबिंबं का. प्र. तपा०श्रीहीरविजयसूरिशिष्य श्रीविजयसेनसूरिभिः तत्पट्ट.....

६०. आदिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

लाहग्याइं? श्रीआदिनाथबिंबं विजयदानसूरिभिः प्रति.।

६१. आदिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १८७७ माघ वदि २ चद्रे हरखा वांछू भा. आदसरभगवानबिंबं प्रतिष्ठितं अनसूरगच्छे।

६२. धर्मनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संव. १३८४ भवडा०..... बिंबं श्रीधरम.....

६३. मुनिसुव्रतस्वामी, एकलतीर्थी

महिसकर्ण(?) श्रीमुनिसुव्रतबिंबं..... विजयदानसू.....।

६४. शांतिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

तेजपाल-धरणा श्रीशांतिबिंबं।

६५. धर्मनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

जेवंत श्रीधर्मनाथबिंबं श्रीविजयदानसूरि।

६६. कुंथुनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १७१० वर्षे ज्येष्ठ सित ६ गुरो श्रीकुंथुनाथबिंबं श्रीसि.....त का. प्र. श्री विजयराजसूरिभिः।

६७. महावीरस्वामी, एकलतीर्थी

सं. १८७७ मा. वदी २ वार चंद्र महावीरबींबं प्र. नानीबाईनी प्रतीष्ठीआ।

६८. वासुपूज्यस्वामी, एकलतीर्थी

सं. १८७७ माघ वदी २ वार चंद्र बाई मानकुंवर वासुपूज्यबिंबं प्रतिष्ठितं आणसूरगच्छे।

६९. नमिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

सं. १६२२ व. पोस वदि... रवौ तपागच्छे..... श्रीहीरविजयसूरिभिः.....

६२

जून - २०१३

श्री नमिनाथबिंबं..... ।

७०. चंद्रप्रभस्वामी भगवान, एकलतीर्थी

सा. वीरफुल(फुल?)श्रेयसे चंद्रप्रभबिंबं

७१. आदिनाथ भगवान, एकलतीर्थी

सं. १९५ माह वदि ५ प्रद(ति)ष्ट. जवराम आदि.....

७२. जिन प्रतिमा, एकलतीर्थी

संवत् १८५८ वैशाख शु. ६ भार्या बिंबं का.....

७३. जिन प्रतिमा, एकलतीर्थी

सं. १६१७

७४. जिन प्रतिमा, एकलतीर्थी

संवत् १६६० वर्षे मा. शुदि ५ श्रीकाष्टसंघे भ. श्री कुंवर नित्य प्रणमति ।

७५. पार्श्वनाथ भगवान, एकलतीर्थी

संवत् १७२५ वर्षे पार्श्व

७६. जिन प्रतिमा, एकलतीर्थी

संवत् १७५७ वर्षे ६ वार शनौ दिनरा सुत रेवदास प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठिता ।

७७. जिन प्रतिमा, एकलतीर्थी

सं. १६४२ विजयदेवसूरि ।

७८. शांतिनाथ भगवान एकलबिंब

संवत् १६१५ वर्षे पोष वदि ६ श्रीसूरजीनाम्ना श्रीशांतिनाथबिंबं कारितं विजयदानसूरिभिः ।

७९. पार्श्वनाथ भगवान पंचतीर्थी

संवत् १५९५ वर्षे माह शुदि १२ शुक्रे श्रीपागवटारि ग्यातिथी श्रीधरमसी भारजा कामा? कीमाई श्रीपारसनाथ तपागच्छे श्रीआणंदविमलसूरि भट्टारक श्रीविजयदानसूरि प्रतिष्ठितं

श्रुतसागर - २९

६३

८०. शांतिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १७८६ वै. वदि १३ रवौ भृगुकच्छे प्राग्वाटज्ञातीय भ. श्रीविजयाणंदसूरिगच्छे श्रीकपूरबाई..... श्रीशांतिनाथबिंबं कारापितं प्रतिष्ठापितं श्रीलक्ष्मीसागरसूरिभिः ।

८१. वासुपूज्यरचामी भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १८४९ व. वैशाख सुदी ६ सा. समधर वासुपूज्यबिंबं कारापितं..... प्रतिष्ठितं ।

८२. सुमतिनाथ भगवान्, एकलतीर्थी

संवत् १८४९ वैशाख सुदी ६ पुत्री माणक श्रीसुमतिनाथबिंबं कारापितं ।

८३. पार्श्वनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

..... गो. नाणा-जयन्तपुत्रेण सोहडानुजेन सोमसीहाग्रजेन पूर्णसिंहेन कारितः बृहद्गच्छीय श्रीजयमंगलसूरिभिः प्रतिष्ठितं ।

८४. विजयाणंदसूरि पादुका, (आरस)

संवत् १७४९ वर्षे आषाढ वदि ११ दिने सोमवासरे रोहिणीनक्षत्रे श्रीतपागच्छीय सकलसूरिशिरोमणि भट्टारक श्री१०६श्रीविजयतिलकसूरिपट्ट नभ..... नभौमणि सकलसूरिपुरंदर भट्टारकश्री९९श्रीविजयाणंदसूरीणां पादुका कारिता श्रीभरूअचि-वास्तव्य सकलसंघेन श्रेयोऽस्तु । संघस्य ।

८५. परिकरनी गादीनो लेख

संवत् ११७६ वैशाख सुदि ९ श्रीमदूकेशगच्छे श्रीपार्श्वनाथचैत्ये साधु अम..... सुत सुमतिना तत्पत्नी सीतमाइ(र?)श्रेयोर्थं कारितं ।

८६. विजयराजसूरि पादुका, (आरस)

..... श्रीमत्सकलगणभृद् सार्वभौमभट्टारक श्री१०५ श्रीश्रीमत् विजयाणंद-सूरीश्वरपट्टोदयगिरिसहस्रकिरणायमान सकलसूरिपुरंदरभ. श्री१९श्रीविजयराज-सूरीश्वराणां पादुकाभ्यो नमोनमः ॥श्रीः॥

८७. आदीश्वर भगवान्, पादुका, (आरस)

संवत् १८९४ वर्षे फागुण शुदि ५ शुक्रवासरे श्रीभृगुकच्छवास्तव्य श्रीतपागच्छे ओसवंशीय लघुशाखीय..... मीठा तत्पत्नी देवबाई तत्कुक्षीजा बाई मूलीबाईये

६४

जून - २०१३

कारापिता। भट्टारकश्रीविजयजिनेंद्रसूरिभिः संपूजिताश्च श्रीभृगुकच्छे। श्रीरस्तु।

८८. विनितविजय, पादुका, (आरस)

संवत् १८५३ ना वर्षे आसो वदि ३ दिने पं. वनितविजयजी पादुका कारापितं।

८९. गुलालविजय, पादुका, (आरस)

श्रीसंवत् १८४७ना श्रावण वदि ९ दिने भृगुकच्छपुरे निर्वाण छ। पं. गुलालविजयपादुका।

९०. महावीरस्वामी भगवान्ना परिकरना काउस्सगीया प्रतिमानो लेख

श्रीमहावीरस्वामिबिंबं श्रीकुमारदेवि आत्म.....

९१. मूळनायक मुनिसुव्रतस्वामी भगवान्ना लेख,

जमणीबाजुनी पाटलीपर

..... संघचंद्रबाण सकलसुरासुरनायक.....

भट्टारकश्रीहीरविजयसूरिपट्टप्रभावक.....तपा. विजयी भट्टा. श्रीविजयदेवसूरिभिः गच्छे श्रीः। मार्गशीर्ष शुक्ल

डाबीबाजुनी पाटली पर

..... मुनिसुव्रत.....

संकेतसूचि

यु. = युतेन

वास्त., वा. = वास्तव्य

भ., भट्टा. = भट्टारक

गृ. = गृहिणी

मं. = मंत्री

शु. = शुद

श्रे. = श्रेष्ठी

ग. = गच्छ

सा. = साह

सं. = संघदी

भा. = भार्या

श. = शक

ला. = लाहू

ठ. = ठक्कुर

व. = वदि

सु., शु. = सुद

प्र. प्रति. = प्रतिष्ठित

का. = कारित

उ. = उपाध्याय

फा. = फागण

पल्ली. = पल्लीवाल

त. = तपागच्छ

सम्राट् संप्रति संग्रहालयना प्रतिमा लेखो

आजे आपणी परंपरा अने श्रमण संस्कृतिनो क्रमबद्ध इतिहास प्राप्त नथी, इतिहासना केटलाय तत्त्वो ग्रंथ भंडारो, ताम्रपत्रो, शिलालेखो, अने प्रतिमालेखोमां धरबायेला छे. आवी ऐतिहासिक साधन सामग्रीओमां प्रतिमालेखो अग्रता क्रमे छे, प्रतिमा लेखोमां बे प्रकार मळे छे.

१ पाषाण प्रतिमा लेखो २ धातु प्रतिमा लेखो, धातु प्रतिमानी अपेक्षाए पाषाण प्रतिमामां लेखो बहु ओछा प्राप्त थाय छे. प्रतिमा लेखोमां श्रमण परंपरा अने तत्कालीन श्राद्ध परंपरा अखंड रूपे प्राप्त थाय छे. श्रमण परंपराना ईतिहासमां खूटती कडीओनुं अनुसंधान करवामां प्रतिमा लेखो बहु महत्त्वनो भाग भजवे छे. पूज्यपाद् गुरुदेव श्रीमद् आचार्य श्रीपद्मसागरसूरीश्वरजी महाराज प्रभु शासनना आवा ऐतिहासिक मूल्योनी काळजी अने जतन माटे सतत उद्यमशील अने कांईक करी छूटवानी भावना धरावी, प्रभु शासननी शान अने गरिमाने हृष्ट पुष्ट करता रहे छे.

पूज्य गुरुमहाराजना अथाग प्रयत्नथी निर्मित आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर अने सम्राट् संप्रति संग्रहालयमां आवी केटलीय ऐतिहासिक सामग्रीओ संकलित, संग्रहीत अने सुरक्षित छे. संग्रहालयमां रहेला धातु अने पाषाण प्रतिमाना लेखो अहीं प्रस्तुत छे. आ लेखोने उत्तारी आपवानुं पुण्यकार्य परम पूज्य शासनसम्राट्श्री नेमिसूरिजी म.सा.ना समुदायना आचार्य भगवंत श्रीसोमचंद्रसूरीश्वरजी महाराज साहेब अने एमना शिष्य परिवारे करी आप्युं छे. संग्रहालयमां जे क्रमांके धातु-प्रतिमाओ नोंधायेल छे. ते क्रमानुसार ज प्रतिमाना लेखो प्रकाशित करीए छीए.

संपा.

१. विभागीय नं. १९, शांतिनाथ भगवान, पंचतीर्थी

सं. १२८६ फागुण सुदि १२ रवौ मातृ पद्मावतिश्रेयोर्थ सुत ठ. ऊदलेन श्रीशांतिनाथप्रतिमा कारापिता ॥

२. विभागीय नं. २०*, पार्श्वनाथ भगवान, एकतीर्थी

संवत् १२.....

३. विभागीय नं. २२, जिन्नप्रतिमा, एकतीर्थी

संवत् १२३९ कार्तिक वदि देशलेन..... भ्रातृ प्रिय
कृता श्रीसर्वदेवसूरिभिः ॥

* लेख घसाई गयेल होवाथी मात्र आटलुं ज वंचाय छे.

६६

जून - २०१३

४. विभागीय नं. २३, सुविधिनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

संवत् १५३१ वर्षे वैशाख सुदि ५ सोमे उसवालजातौ लिंगागोत्रे सा. उदयरत्न पुत्र सा. सालिग भार्या साही पुत्र सा. संग्रामेन भा. डीडाही पुत्र सा. सीधर पुत्र जदू प्रभृतियुतेन स्वश्रेयसे श्रीसुविधिनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं तपागच्छे लक्ष्मीसागरसूरिभिः ॥

५. विभागीय नं. २४, शीतलनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

संवत् १५१३ वर्षे वैशाख सुदि ३ प्राग्वाट ज्ञा. सं. वाला भार्या लली सुत धरमणकेन भार्या कूअरि सुत लखमसीकुटंबयुतेन पिटविक सं. मांडणश्रेयार्थे श्रीशीतलनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं तपागच्छेशश्रीरत्नशेखरसूरिभिः ॥ शुभं भवतु ॥श्रीः॥श्रीः॥

६. विभागीय नं. २६, नेमिनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

संवत् १६६३ वर्षे वैशाख सुदि ११ सोम दिने आगरानगरवास्तव्ये उपकेशजातीय लोढागोत्रे आगाणीशाखीय सा. राजपाल भार्या राजश्री तत्पुत्र म. रिखवदास भा. रेखश्री तदंगजन्मना सं. कुरपालेन भा. अमृतश्रीयुतेन सपुत्रपौत्रेण श्रीनेमिनाथ बिं. का. अंचलगच्छे श्रीधर्ममूर्तिसूरिणा आचा. श्रीकल्याणसागरसूरियुतानामुपदेशेन ॥ श्रीसंधेन कारितेयं मूर्तिः सं. सिंधराजेन ॥श्रीः॥

७. विभागीय नं. २७, चंद्रप्रभस्वामी भगवान्, पंचतीर्थी

संवत् १६६२ वर्षे वैशाख शुदि ११ सोमे आगरानगरवास्तव्य लोढागोत्रे आंगाणीवंशे संघपति ऋषभदास तत्पत्नी रेखश्री तत्पुत्र(त्रे) एत्दिंबं श्रीजिनशासनो-त्रतिकृ. कुंरपाल तत् भा. कुंरश्री पुत्र सा. सिंधराज तद्भार्यया सिंधश्रीया ससकतदास-पुत्रया सकुडूबया श्रेयसे चंद्रप्रभबिंबं कारितं श्री अंचलगच्छे श्रीधर्ममूर्तिसूरीणां श्रीमदाचार्य कल्याणसागरसूरीणामुपदेशेन प्रतिष्ठितं ॥

८. विभागीय नं. २९, पार्श्वनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

संवत् १४२९ चैत्र वदि १२ शनौ सूरानागोत्रे डीडा भा. देवसिरी पु. रत्नसीह भा. रत्नासिरीभ्यां निजपुत्रपरिवारआत्मश्रेयार्थं च श्रीपार्श्वनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीधर्मघोषगच्छे भट्टारिक श्रीसागरचंद्रसूरिपट्टे भट्टारक श्रीमलयचंद्रसूरिभिः ॥

९. विभागीय नं. ३०, अजितनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

सं. १५३७ वर्षे वैशाख शुदि ५ शनौ ऊकेश ज्ञा. मं. पाता भा. तोडी पुत्र

श्रुतसागर - २९

६७

सीधरेण भा. राणी पुत्र कीका-गला-लाला भा. दाकिमदे-जीठादे-लीलादेप्रमुखकुटुंबयुतेन श्रीअजितनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीसूरिभिः ॥श्री॥

१०. विभागीय नं. ३१, शांतिनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

॥६०॥ सं. १३८० वर्षे माह सुदि ६ सोमे श्रीउपकेश..... मोखाई पुत्र रुदपाल-लखमणाभ्यां भ्रातृ धणसीह-देवसीह-पासचंद्र-पूनसीहसहिताभ्यां कुटुंबश्रेयसे श्रीशांतिनाथबिंबं का. प्रतिष्ठितं श्रीककुदाचार्यसंताने श्रीकक्कसूरिभिः ॥

११. विभागीय नं. ३३, पद्मप्रभस्वामी भगवान्, पंचतीर्थी

सं. १४१२ फा. शु. १४ ऊकेश ज्ञा..... गोत्रे..... भा. राजलदे पु. श्रीपद्मप्रभबिंबं का. श्रीसुविहितशृंगारश्रीसूरिभिः ॥

१२. विभागीय नं. ३४, पार्श्वनाथ भगवान्, एकतीर्थी

सं. १२१५ वैशाख सु. १२ श्री थारागच्छे हीमकस्थाने जसधर पुत्र जसकवलेन जसदेवि श्रेयसे कारिता ॥

१३. विभागीय नं. ३५, जिनप्रतिमा, एकतीर्थी

॥६०॥ संवत् १३२६ वर्षे माघ वदि २ रवौ मोढज्ञातीय ठ. सांतकुंयार भार्या ठ. जयतूश्रेयोर्थं ठ. आहडेन कारितं प्रतिष्ठितं श्रीपरमाणंदसूरिभिः ॥छ॥

१४. विभागीय नं. ३६, पार्श्वनाथ भगवान्, पंचतीर्थी

॥६०॥ सं. १४५३ वैशाख सुदि २ श्रीपल्ली. गच्छे डीडाउत्तगोत्रे श्रीमाल सा. घीणा भार्या वीरेण पुत्र धर्मा भा. आल्हण पुत्र हापा भा. आसू पु. महणाकेन पितृव्य नापाश्रेयोर्थं श्रीपार्श्वकारितः प्र. श्रीशांतिसूरिभिः ॥

१५. विभागीय नं. ३७, पार्श्वनाथ भगवान्, एकतीर्थी

१. सं. १३४५ वर्षे चैत्र शुदि १० गुरौ श्रे. जशधर भार्जा(र्या) जयंतसिरि पु. विजयपालश्रेयोर्थं जसधर-जयतु पुत्र सा.....केन बिंबं का. प्रतिष्ठितं सूरिभिः ॥ शुभं भवतु ॥

१६. विभागीय नं. ३८, आदिनाथ भगवान्, एकतीर्थी

सं. १३२७ माह शुदि ५ श्रीमालज्ञातीय शान्त्यान्वये भांडा. राजा सुत भांडा. नागह भार्या वउलदेवि तयोः सुत राणाकेन पित्रोः श्रेयोर्थं श्रीआदिनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं भावडारगच्छे श्रीसावदेवसूरिभिः ॥ ॥छ॥

६८

जून - २०१३

१७. विभागीय नं. ३९, शांतिनाथ भगवान्, एकतीर्थी

संवत् १२३९ श्रीदाश्रेयोर्थ सा. सश्रीयेन शांतिनाथप्रतिमा
कारिता ॥

१८. विभागीय नं. ४०, शांतिनाथ भगवान्, एकतीर्थी

सं. १२२१ तिहुणदे(?)सुत भीमाकेन भातृ रत्ननाश्रेयोर्थ श्रीशांतिनाथप्रतिमा
कारिता ॥

संकेतसूचि

आचा. = आचार्य

कृ. = कृत

का. = कारितं

ठ. = ठक्कुर

भा. = भार्या

ज्ञा. = ज्ञातीय

म. = महत्तम, मंत्री

बिं. = बिंब

प्र. = प्रतिष्ठित

भांडा = भांडागारिक

सा. = साह

पल्ली. = पल्लीवाल

सं. = संधवी, संवत

पु. = पुत्र

ભરતેશ્વર બાહુબલિ રાસ : યુદ્ધ અને ઉપશામને વિષય બનાવતી રચના

ડૉ. શ્રી અભય દોશી

મધ્યકાળના વિપુલ સાહિત્યમાં અનેક વિષયોની રચનાઓ વ્યાપકપણે જોવા મળે છે. ધર્મ, અધ્યાત્મ, પ્રણય આદિ વિષયોની સાથે જ યુદ્ધ પણ સાહિત્યમાં એક મહત્વપૂર્ણ રચનાવિષય રહ્યો છે. આપણા બે ય આર્ષ મહાકાવ્યો રામાયણ અને મહાભારતમાં પણ વનવાસ અને યુદ્ધ એ મહત્વપૂર્ણ વિષય વસ્તુ રહ્યા છે. આમાંની સમગ્ર કથામાંથી પણ કેવળ યુદ્ધકથાને અમુક પ્રસંગે સાંભળવાનું વલણ આદિવાસી પ્રજાઓમાં રહ્યું છે*. ભીલી-ભારથની કેટલીક પાંખડીઓ (કેટલાક ખંડો) કે જગદેવ પરમારની કથા વગેરે શ્રોતાઓમાં વીર-રસ જગાવવા કહેવાની પરંપરા હતી. ચારણી પરંપરામાં પણ શ્રોતાઓને વીર રસ જગાવે એવી પદાવલી દ્વારા શૂરત્વ જગવવાનો ઉપક્રમ રહેતો. આ મધ્યકાલીન સાહિત્યમાં પણ પૂર્વ મધ્યકાળ અગિયારમી સદીથી પંદરમી સદીના કાળમાં ગુજરાતમાં મુસ્લીમ સત્તાના પગરણ થઈ રહ્યા હતા, પરંતુ હજી સ્વતંત્ર હિન્દુ રાજ્યો પ્રભાવ પાથરી રહ્યા હતા. પાટણના ગૌરવશીલ રાજાઓ સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલથી માંડી ધોળકાના રાજા વીરધવલ અને તેના પ્રતાપી મંત્રીઓ વસ્તુપાલ અને તેજપાલ જીવાતા જીવનના ભાગરૂપ હતા. બૃહદ્દ ગુજરાતના ભાગરૂપ જાલોરના વીર રાજવી કાન્હડદે વળી હમ્મીર આદિ પણ અવિસ્મરણીય હતા. આવા સમયે જૈન-સાધુઓ પણ મુખ્યત્વે અહિંસાના ઉપદેશક હોવા છતાં સંસ્કૃતિ રક્ષા કરનાર વીરપુરુષોની ગૌરવ-ગાથા ગાતા. જ્યારે સમાજના નાયક પુરુષો સંસ્કૃતિ રક્ષા માટે યુદ્ધમાં રમમાણ હોય ત્યારે પ્રજા પણ આ યુદ્ધનાયકોના ગુણગાન ગાવા પ્રેરાય. કાન્હડદે પ્રબંધ, હમીર પ્રબંધ, વિમલપ્રબંધ આદિ રચનાઓ આવા વીરત્વના ગુણગાનની - મહિમાં મંડનની રચનાઓ છે.

પ્રજાને એક યુદ્ધના સમયે પૂર્વના યુદ્ધ વર્ણનની રચનાઓમાં પણ વિશેષ રસ પડતો હોય છે. રામાયણ અને મહાભારતની રચનાઓ તો પ્રજાને માટે ચીરકાલીન કથાભંડાર રહ્યો છે. આ સાથે જ જૈન કવિઓએ મહાપુરુષો, પ્રસિદ્ધ શ્રાવકોના જીવનમાંથી વીરત્વભર્યા પ્રસંગોને કેન્દ્રમાં રાખી તેની રસમય પ્રસ્તુતિ કરી.

તેઓનો ઉદ્દેશ્ય યુદ્ધ નિમિત્તે અંતે વૈરાગ્ય તરફ દોરવાનો રહ્યો છે. યુદ્ધ આખે પણ વૈરાગ્ય તરફ દોરી જતું હોય છે. હારનાર પક્ષને તો હારનો અનુભવ

* મહાભારતની ભીલ પ્રજામાં સંભળાતી કથા-પરંપરા

૭૦

જૂન - ૨૦૧૩

જ નિર્વેદકારક હોય છે, પરંતુ જીતનાર પણ વિજયને જે કિંમતે ઉપલબ્ધ કરી શક્યો હોય છે, તેમાં કેટલેક અંશ હાર હોય જ છે. એમાં પણ બે સ્વજનો વચ્ચે ખેલાતા યુદ્ધમાં આ નિર્વેદની માત્રા વધુ તીવ્ર હોય છે. આથી જ 'પ્રાચીના'માં યુધિષ્ઠિરના મુખે શ્રી ઉમાશંકરે મૂકેલા શબ્દો અત્યંત યથાર્થ લાગે છે;

સમાન પક્ષા વિધિની તુલાના;

જય વિજય તો કેવળ બ્ધાનાં.

રાજગચ્છની પરંપરામાં વજ્રસેનસૂરિના વિદ્વાન શિષ્ય શાલિભદ્રસૂરિએ પણ જૈન પરંપરામાં ઉપલબ્ધ થતાં બે ભાઈઓના યુદ્ધની ભયાનક અને રમ્ય કથાને રાસા છંદમાં રજૂ કરવાના ઉપક્રમ સાથે 'ભરતેશ્વર બાહુબલિ રાસ' આપણી સમક્ષ પ્રસ્તુ થાય છે.

આપણી એક માન્યતા એવી છે કે, પ્રારંભિક રાસાઓ ટૂંકા, ગેય નર્તનક્ષમ હતા, પરંતુ આપણો સર્વપ્રથમ રાસ જ ગેય અને પાઠ્ય હતો તે તેના આંતરસ્વરૂપથી સ્પષ્ટ થાય છે. ૧૭ ઠવણી અને ૨૦૩ કડીઓમાં ફેલાયેલી આ રચના કેવળ નર્તન માટે ન જ હોય તે સ્પષ્ટ છે. વળી કર્તા અંતે કહે પણ છે,

જો પઢઈ એ વસુહા વદીત, સો નરો નિતુ નવ નિહિ લહઈએ

(આ રાસ જે પઢશે (વાંચશે) તે વસુધા-પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ થશે અને તે મનુષ્ય નિત્ય નવનિધિને પ્રાપ્ત કરશે.) આમ, આ પ્રારંભિક રાસ પણ રાસા સ્પષ્ટરૂપે પઠન-વાચન-ક્ષમ હતા, તેની પ્રતીતિ કરાવે છે. ભરત-બાહુબલિની આ યુદ્ધ કથા યુદ્ધ કથા રૂપે પણ વિશિષ્ટ છે.

સામાન્ય રીતે યુદ્ધની પૂર્ણાહુતિ બાદ બેમાંથી એકને નિર્વેદ આવે (મોટે ભાગે હારનારે) એ તો સહજ અને સ્વીકાર્ય માનવઘટના ગણાય. પરંતુ અહીં તો યુદ્ધની ચરમક્ષણોમાં વિજય જ્યારે સાવ સમીપ હોય ત્યારે વિજેતા બનનાર તે જ ક્ષણે વિજયનો અસ્વીકાર કરે, નિર્વેદ અનુભવે અને વૈરાગી બની જાય એ તો વિરલ ઘટના છે. તો આ વિરલ યુદ્ધ ઘટનાનો કવિના શબ્દમાં પરિચય પામીએ.

કવિ પ્રારંભે ઋષભદેવ પ્રભુ અને સરસ્વતી દેવીને પ્રણામ કરી બીજી જ કડીમાં કહે છે કે, વસુધા મંડળમાં પ્રસિદ્ધ એવું ભરત અને બાહુબલિ એ બે ભાઈઓનું બાર વર્ષનું યુદ્ધ મનને આનંદ આપનારા રાસા છંદમાં કહીશ, હે ભાવિકો! તેને ભાવપૂર્વક સાંભળો.

આમ કહી કવિ પીઠકારૂપે બંને ભાઈઓના પિતા શ્રી ઋષભદેવનું ચારિત્ર સંક્ષેપથી વર્ણવી ઋષભદેવની દીક્ષાનો પ્રસંગ વર્ણવે છે. શ્રી ઋષભદેવ ભરતને

શ્રુતસાગર - ૨૧

૭૧

અયોધ્યાનું તેમ જ બાહુબલિને તક્ષશીલાનું રાજ્ય આપી દીક્ષા લે છે તેમ જણાવી, કવિ તેમના કેવળજ્ઞાનના પ્રસંગને વર્ણવે છે. આ જ પ્રસંગે ભરતના ઘરે ચક્રરત્ન પ્રગટ થાય છે, પ્રથમ પિતાના કેવળજ્ઞાનના અવસરને આનંદથી ઉજવી ચક્રવર્તી ભરત દિગ્વિજય માટે નીકળી પડે છે. આ મુખ્ય યુદ્ધ પૂર્વના વર્ણન દ્વારા કવિ યુદ્ધની ભયનકતા, ભીષણતા આદિનો સમુચ્ચિત ખ્યાલ આપી દે છે. કવિએ આ કાર્ય માટે વર્ણાનુપ્રાસમય પદાવલી દ્વારા ઓજસમય શૈલીનો વિનિયોગ કવિએ ખપમાં લીધો છે;

ઘડહડંત ઘર દ્રમદ્રમીય, રહ રુંઘઈ રહવાટ તુ|

રવ ભરિ ગણઈ ન ગિરિ ગહણ, ચિર થોલઈ રહ-થાટતુ. ૨૬

ઋજતી ઘરા ધમધમી રહી રથોએ રથવાટ (રથનો માર્ગ) રૂંઘી નાખ્યો. રથો ભારે વેગથી પર્વત કે ખાઈને ગણાતા નથી. આમ, આ ઓજસભર્યો વાણીપ્રવાહ યુદ્ધના વાતાવરણનો વેગવંત રીતે અનુભવ કરાવે છે.

છ ખંડ પરના પ્રબળ વિજય બાદ પણ ભરતરાજનું ચક્ર પુનઃ આયુષશાળામાં પ્રવેશતું નથી, આથી ચિંતામાં મૂકાયેલ ભરત આ પ્રશ્નનું નીરાકરણ લાવવા મંત્રીશ્વરને કહે છે. મંત્રીશ્વર કહે છે કે, તમારા ભાઈ બાહુબલિએ તમારી આજ્ઞા સ્વીકારી નથી, માટે ચક્ર પ્રવેશતું નથી. આથી, ભરત ક્રોધે ભરાઈ બાહુબલિ સાથે યુદ્ધ કરવા તત્પર થયો, ત્યારે મંત્રી કહે છે, ભાઈ સાથે યુદ્ધ શું કરવાનું? પહેલા દૂત મોકલી વાત જણાવીએ. જો તે નહિ આવે તો પછી સૈન્ય મોકલીએ. રાજાએ સુવેગ નામના દૂતને મોકલ્યો. સુવેગ દૂતના તક્ષશીલા ગમન સમયે ઘોડો ફરી ફરી સામે થવા લાગ્યો, બીલાડો આડો ઊતર્યો. અને અનેક અપશુકનો થયા. આ સમગ્ર અપશુકનોનું વર્ણન શ્રી બળવંત જાનીએ દર્શાવ્યું છે, તે પ્રમાણે મધ્યકાલીન રિષ્ટસમુચ્ચયમાંથી લેવાયું છે, પરંતુ કવિએ તેનો સાર્થક વિનિયોગ સિદ્ધ કર્યો છે. હવે દૂત વેગથી તક્ષશીલા પહોંચે છે. ત્યાં તક્ષશીલાના મુખ્ય નગર પોતનપુરના અપૂર્વ સૌંદર્યના વર્ણનમાં કવિની વર્ણનકળા ખીલી ઊઠી છે;

ઘરણી તરણિ - તાડંક, જેમ તુંગ ત્રિગદ્ધું લહઈએ

એહ કિ અભિનવ લંક, સિરિ કોસીસાં કલયમય.

તેનું ત્રિગદ્ધું એવું લાગે છે કે, જાણે ઘરતીરૂપ તરણીએ કુંડળ ધારણ કર્યા ન હોય? ઉપર રહેલા સોનાના કાંગરા વાળી આ અભિનવ લંકા છે?

પોઠા પોલિ પગાર, પાડા પાર ન પામીઈએ

સંખ ન સીહ દુંયાર, દીસઈ દેઉલ દહ દિસિઈ. ૭૭

૭૨

જૂન - ૨૦૧૩

આ નગરમાં વિશાલ પોળોને દીવાલો હતી, તેના પાડાઓ (મહોલ્લાઓ) નો પાર પમાય તેમ નથી. ત્યાંના સિંહદ્વારની સંખ્યા (ગણાય) એમ ન હતી, અને દશે દિશાઓમાં દેવમંદિરો શોભી રહ્યા હતા. અત્યારે પાટણમાં કે અમદાવાદમાં નાના વસ્તી ગુચ્છો માટે વપરાતો પાડા શબ્દ તેરમી સદીથી પ્રચારમાં હતો, એમ કહી શકાય.

ચઉક્રીય માણિક ધંભ, માણિ બઈઠઉ બાહુબલે

રૂપિહિં જિસિય રંભ, ચમરહારિ ચાલાઈ ચમરૂ. ૬૯

ચોકીમાં માણકેસ્તંભ હતા. તેમાં રાજા બાહુબલિ બેઠો હતો. રૂપમાં રંભા સમાન ચામરધારિણી ચામર ઢોળી રહી હતી. એ પછીના બાહુબલિના વર્ણનમાં કવિતાનો મનહર સ્પર્શ અનુભવાય છે. ઉદયાચલ પર જેમ સૂર્ય શોભે છે, તેમ તેના મસ્તક પર મણિમુકુટ શોભી રહ્યો હતો. તેની છાતી પર મોતીનો હાર, હાથમાં વીરવલય (કડા) શોભી રહ્યા હતા. આવા બાહુબલિને જોઈ દૂત મનમાં આનંદ પામ્યો અને દૂત ભરતનો સંદેશ કહ્યો, બાહુબલિએ કહ્યું, અમે ભરતને અમારી રીતે મળવા આવીશું. ત્યારે દૂત આગ્રહપૂર્વક ભરતની સેવા અને આજ્ઞા સ્વીકારવાનો આગ્રહ કરવા લાગ્યો, ત્યારે બાહુબલિએ દૂતને પોતાના પરાક્રમ પ્રગટ કરતી ઉક્તિઓ કહી તીરસ્કાર કર્યો. તેને કહ્યું કે, જો ગાય વાઘણને ખાય તો ભરત બાહુબલિને જીતી શકે. વળી ભરતને પોતાના ચક્ર પર વિશેષ ગર્વ હોય તો કહેવું કે 'અમારા નગરમાં પણ ઘણાં કુંભારો ચક્ર ચલાવી રહ્યા છે'

ત્યાર બાદ પોતાના બાળપણના પ્રસંગનું સ્મરણ કરે છે;

જઈ જણાવિ સુનંદા જાઓ મ સમરિ મન ધરિ ગરુઉઉ ગાહો

આપણિ ગંગાતિરિ રમંતા, ધસમસ ધૂંધલિ પરિય ધમંતા

તઉ ઉલાલીય ગયણિ પડંતઉ, કરુઉણા કરીય વલી ઝાલંતઉ. ૧૧૫

સુનંદાના જાયા (ભરતેશ્વર) ને જઈ જણાવ કે અમારી ગરવી ગાથાને મનમાં યાદ કરે.) આપણે ગંગા તીરે રમતાં, તેના ધસમસતાં વમળોમાં પડી ધમાલ કરતા, ત્યારે (હું) તને ગગનમાં ઊછાલતો અને (ત્યાંથી) પડતા તેને કરુણા કરીને ઝીલી પણ લેતો. આમ છતાં, ભરત રાજા હઠ કરી યુદ્ધ માટે આવશે, તો મુગટધારીના મુગટ ઊતરશે, અને લોહીના રેલામાં ઘોડા અને હાથી તરશે.

દૂતે આ સંદેશ ભરત રાજાને કહ્યો, એટલે કોપિત થયેલો ભરત રાજા યુદ્ધ માટે તત્પર થયો. બંનેના સૈન્યોનું પરસ્પરનું યુદ્ધ બાર વર્ષ સુધી ચાલ્યું. આ

શ્રુતસાગર - ૨૧

૭૩

યુદ્ધવર્ણન ત્રિષષ્ટિશલાકા પુરુષ ચરિત્રમાં કે ચઉપત્ર મહાપુરુષચરિત્રમાં નથી, આથી કવિ બીજી અન્ય પરંપરાને આધારે આ યુદ્ધ વર્ણન આપે છે, તેવું જણાય છે.

આ યુદ્ધમાં ચંદ્રચૂડરાજાના પુત્રે ખૂબ પરાક્રમ બતાવ્યું, ત્યારે રાજા ભરતે ચક્ર છોડ્યું. આ ચક્રથી બચવા ચંદ્ર, સૂર્ય, મંડળ અને પાતાળમાં પહોંચ્યો, પરંતુ છેલ્લે જાણ્યું કે, ચક્રથી કોઈ બચી શકતું નથી, ત્યારે વીરની જેમ આદિનાથ પ્રભુનું સ્મરણ કરતા સામે જઈ મૃત્યું સ્વીકાર્યું.

એના મૃત્યુબાદ ચંદ્રચૂડે ત્રણ મહિના, રત્નારિ અને રત્નચૂડ દોઢ વર્ષ, બાહુબલિક-સુરસારી, અમિતકેતુ - ભરત સાત મહિના, મહેન્દ્રચૂડ - રથચૂડ, ભરતપુત્ર ચુરદાદિ-બાહુબલિ પુત્ર બલિ સાત માસ, સિંહરથ-અમિતગતિ ત્રણ માસ, અમિતતેજ - સારંગ એક મહિનો, સૂર્ય-ચંદ્ર નામના યોદ્ધાઓ એ પાંચ વર્ષ યુદ્ધ કર્યું. આમ ઘણા યોદ્ધાઓના યુદ્ધનું વર્ણન કર્યું છે. છેલ્લે ભરત રાજા ગુસ્સે થઈ ધનુષ્ય લઈ યુદ્ધિ ભૂમિ પર આવ્યો.

આ યુદ્ધની ભયાનકતા વર્ણવતાં કહે છે :

લહઈ રુઠિર-નઈ સિરવર તરઈ, રીરીયાટ રણિ રાખસ કરઈ
હળદલ હાકઈ ભરહ નરિંદ, તુ સાહસુ લહઈ સગિ સુરિંદ. ૧૮૦

રુઠિરની નદી વહે છે, માથાઓ તરી રહ્યા છે, રાક્ષસો રણમાં રીરીયાટા (અવાજ) કરે છે, ભરત રાજા ઘળને હાક મારે છે, સુરેન્દ્ર સાહસિકોને સ્વર્ગમાં લઈ જાય છે.

આવા ભયાનક યુદ્ધને શાંત કરવા ઇન્દ્ર રાજા પૃથ્વી લોક પર આવી ભરત બાહુબલિને કહે છે, યુદ્ધમાં અન્ય મનુષ્યોનો સંહાર કરવાનું છોડો, તમારા પરાક્રમની પરીક્ષા કરવી છે, તો તમે સ્વયં સામ સામે મલ્લયુદ્ધ કરો.

ઇંદ્રની વાત સ્વીકારી બંને ભાઈઓ મલ્લોના અખાડામાં ગયા. તેઓના યુદ્ધમાં વચનયુદ્ધમાં ભરત જીત્યો નહિ, દૃષ્ટિ યુદ્ધમાં કોઈ ન હાર્યું, દંડયુદ્ધમાં ભરત જમીન પર પડી તરફડવા લાગ્યો. મુષ્ટિયુદ્ધમાં બાહુબલિ ગોઠણ સુધી જમીનમાં ખૂંપી ગયા, ત્યારે સામા પ્રતિકારમાં કરેલા મુષ્ટિપ્રહારથી ભરતરાજા કંઠ સુધી ખૂંપી ગયા. આથી ક્રોધિત ભરતે પોતાનું અંતિમ શસ્ત્ર ચક્ર ફેંકવા ઇચ્છ્યું, પરંતુ ચક્ર બાહુબલિની ચારે બાજુ ફરી પાછું ફર્યું. ચક્રનો નિયમ એવો છે કે, પોતાના કુટુંબની વ્યક્તિનો ઘાત કરતું નથી. આ પાછા ફરતા ચક્રને બાહુબલિએ

* આ પરંપરા અત્યારે અનુપલબ્ધ તીર્થંકર ચરિત્રોમાંથી હોઈ શકે.

૭૪

જૂન - ૨૦૧૩

ખેંચી લીધું અને બળવાન બાહુબલિ ચક્ર હાથમાં લઈ કહેવા લાગ્યો કે હું આ ચક્રનો ચૂરો કરી નાખુ. આ જ વિજયની, પરાકાષ્ટાની ક્ષણે બાહુબલિના મનમાં મનોમંથન થયું અને કહેવા લાગ્યો;

તુ બોલઈ બાહુબલિ રાઉં, ભાઈય મનિ મ મધરાસે વિસાઉ
તઈ જીતઉં મેઈ હારિઉં ભાઈ, અમહ શરણ રિસહેસર પાય ૧૮૯

પોતાના કર્તવ્ય પર પશ્ચાત્તાપ કરતા બાહુબલિએ મસ્તકનો લોચ કરી સંયમ ગ્રહણ કર્યો. આ પ્રસંગે ભરતે પુનઃ સંસારમાં આવવા ઘણી વિનંતી કરી, પરંતુ દૃઢમના બાહુબલિ સંયમમાં સ્થિર રહ્યા. તેઓ મૌનમાં રહ્યા

કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી જ પ્રભુ પાસે જવું, જેથી મારા લઘુ બાંધવોને મારે વંદન ન કરવું પડે આ વિચાર રૂપ માનમાં રહ્યા. વર્ષ અંતે બંને બહેનોના હાથી પરથી ઊતરવાનો સંદેશો સાંભળી અંતઃકરણનાં વિચાર કરતાં અનુભવાયું કે, પોતે માન રૂપી હાથી પર બેઠા છે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી જ પ્રભુ પાસે જવું, નાના ભાઈઓને ન નમવું એવી જીદ ખોટી છે. આથી બાહુબલિ નમ્ર બની પ્રભુ પાસે જવા તત્પર થયા, ત્યાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. ભરત રાજાએ આયુધશાખામાં આવી ચક્રરત્નની પૂજા કરી, છ ખંડ પૃથ્વી પર પોતાની આજ્ઞા પ્રવર્તાવી.

આ રાસ રાજગચ્છ શણગાર વજ્રસેનસૂરિના પટ્ટધર શાલિભદ્રસૂરિએ ફાગણ સુદ પાંચમના દિવસે રચ્યો છે, એમ કહી આ રાસ સમાપ્ત કર્યો છે. કવિએ આ રાસમાં પોતનપુર નગરના વર્ણનમાં, બાહુબલિના વર્ણનમાં તેમજ સૈન્યની વિવિધ ગતિવિધિ અને બાર વર્ષના યુદ્ધના વર્ણનમાં સુંદર કલાના દર્શન કરાવ્યા છે. કવિ વાત વેગભરી ગતિએ પરંતુ જીવંતતાના સ્પર્શ કરાવતી પદ્ધતિએ કરાવે છે.

આ કથા ધર્મનિમિત્તક છે, પરંતુ કવિ યુદ્ધવર્ણન માટે જેટલો સમય ફાળવે છે, એટલો બાહુબલિના અંતરંગ વૈરાગ્ય વર્ણવવા માટે નથી ફાળવતા, પરંતુ કવિનો હેતુ તો યુદ્ધકથા નિમિત્તે ધર્મકથા કહેવાનો જ છે.

આ જગતનું પ્રત્યેક યુદ્ધ પહેલા ચિત્તની ભૂમિમાં સર્જાતું હોય છે, પછી અનુક્રમતાએ તે બહાર પ્રગટ થતું હોય છે. ચિત્તની ભૂમિમાં રહેલ અહંકાર એ યુદ્ધનું પ્રેરક બળ છે, તે ભરત અને બાહુબલિના ચિત્તમાં રહેલ ગર્વના સચોટ આલેખન દ્વારા સજ્જકે ધર્મ અને સાહિત્યનો સુમેળ કર્યો છે. ધર્મ પણ કહે છે કે,

શ્રુતસાગર - ૨૧

૭૫

અહંકાર એ યુદ્ધને જન્મ આપે છે, તો જગતનું ઉત્તમ સાહિત્ય પાત્રના મનોપ્રદેશને ઉજાગર કરે છે.

અહીં જુઓ બાહુબલિની ભરત પ્રત્યેની ઉક્તિઓ;

કહિ રે ભરહેસર કુણ કહીઈ, મઈ સિઉં રણિ સુરિ અસુરિ ન રહઈ
જે ચકિકઈ ચકવૃત્તિ વિચાર, અમ્હ નગારે કુંભાર અપાર. ૧૧૪

અરે તું જ કહે, રણમાં જ્યાં મારી સામે સૂર કે અસૂર પણ ટકી શકે નહિ, ત્યાં ભરતેશ્વરનું શું કહેવું? જે ચક્રથી એને ચક્રવર્તીપણાનું (અભિમાન) છે, તેવા ચક્ર ચલાવનાર તો અમારા નગરમાં અસંખ્ય કુંભાર છે.

આવી ગર્વોક્તિઓ યુદ્ધનો જન્મ ન આપે તો જ નવાઈ.

કવિએ આ રાસમાં છંદોરચના પણ અત્યંત કુશળતાપૂર્વક કરી છે. આમાં ઠવણીમાં દોહરા, સોરઠા, ચોપાઈ, ચરણા કુલ, કોળા, જેવા છંદો તેમ જ ધોળ અને ત્રુટકના બંધો પ્રયોજ્યા છે સાથે જ ઠવણી અંતે અવલોકનાર્થે વસ્તુછંદ પ્રયોજ્યો છે. આ છંદોમાં ધોળ અને ત્રુટકના બંધો દ્વારા સર્જકે વાતાવરણને અત્યંત જીવંત બનાવ્યું છે. કવિએ યુદ્ધને લગ્નની પરિભાષામાં વર્ણવી ઘઉંલ બંધ, લગ્નગીતના ઢાળમાં રજૂ કર્યું છે, તે કવિની છંદોવિધાનની સૂઝનું ઉત્તમ ઉદાહરણ છે;

મંડએ માથએ મહીયલિ રાઉ, ગાઢિમ ગય-ઘડ ટોલવએ

પિડિ પર પરબત પ્રાય, ભડઘડ નરવએ નાયવઘએ

કાલ કંકોલએ કરિ કરમાલ, ઝાઝએ ઝૂઝિહિં ઝલહલઈએ

ભાંજએ ભડઘડ જિમ જમ જલ, પંચાયણ ગિરિ ગડયડએ.૧૪૭

રાજપુત્રો પોતાના મસ્તકથી ધરતીને શણગારે છે, શત્રુઓના પર્વત જેવા હાથીઓની ગાઢ ઘટાને પીડીને તોડે છે, રાજા યોદ્ધાઓના ઘડને નચાવે છે. હાથમાં રહેલી કાળ વિકરાળ તલવાર યુદ્ધોમાં ઝળહળે છે, પર્વતમાં ગાજતા સિંહ જેવો તે, જેમ જમ મનુષ્યોના ટોળાને તેમ, હાથીઓના સમૂહ તથા વીર યોદ્ધાઓને ભાંગી નાખે છે. સર્જનની આવી મનોહર લીલા વડે કવિએ કવિતા અને ધર્મનું અપૂર્વ સાયુજ્ય સિદ્ધ કર્યું છે. આવું આ નાના પરંતુ મનભર રાસનના અવલોકનથી કરી શકાય.

આ રાસનું પ્રથમ સંપાદન મુનિ શ્રી જિનવિજયજીએ કર્યું, ત્યાર બાદ અન્ય

૭૬

જૂન - ૨૦૧૩

પ્રતને આધારે શ્રી લાલચંદ ગાંધીએ સંપાદન કર્યું હતું. ત્યાર બાદ વર્ષો પછી ડૉ. બળવંત જાનીએ પુનઃ મૂળ હસ્તપ્રતનો ઉપયોગ કરી સંપાદન કર્યું, તેમ જ તેનો અર્વાચીન ગુજરાતીમાં અનુવાદ ઉપલબ્ધ કરી આપ્યો, વળી આગલા બંને સંપાદનોના ઉત્તમ અંશોને આ સંપાદનમાં સમાવિષ્ટ કરી લીધા. આ સંપાદન વિદ્યતા અને રસજતાનું ઉત્તમ ઉદાહરણ છે. આમાં અર્થઘટનના એક-બે સ્થળોમાં ચર્ચાનો અવકાશ છે. આ રાસમાં ૪૦મી કડી આ પ્રમાણે છે;

સાઠ સાહસ સંવરચ્છરહં, ભરહસ ભરહ છ ખંડ તુ
સમરં ગણિ સાધઈ સધર, વરતઈ આણ અખંડતુ. ૪૦

(રાજા ભરતે સમરાંગણમાં છખંડ પૃથ્વી જીતી લધી. સાઠ હજાર વરસ સુધી ભરતની આણ અખંડ વરતાણી.)

અહીં અર્થ આ પ્રમાણે હોવો જોઈએ;

ભરત રાજાએ ભરત (ક્ષેત્ર)ના છ ખંડ સાઠ હજાર વર્ષ સુધી સમરાંગણમાં યુદ્ધ કરી સાધ્યા અને પોતાની અખંડ આજ્ઞા પ્રવર્તાવી. અહીં કથા અનુસાર ભરત ચક્રવર્તી એ સાઠ હજાર વર્ષ યુદ્ધ કર્યું હતું, સાઠ હજાર વર્ષ સુધી માત્ર આજ્ઞા પ્રવર્તાવી નહોતી. આજ્ઞા તો લાખો પૂર્વ સુધી પ્રવર્તાવી હતી.

એ જ રીતે ૬૦મી કડીમાં આવતા યક્ષ અને કાળિયાર શબ્દો પક્ષીનામ સૂચક હોવા જોઈએ. હમણાં ઉપલબ્ધ થયેલું સતીષ કણાકનું સંપાદન ડૉ. બળવંત જાનીના સંપાદનને જ અનુસરે છે. ટૂંકમાં, આ રચનામાં વીર, ભયાનક, બીભત્સ શાંત આદિ રસો અને બોલચાલની વિવિધ છટાઓ આસ્વાદ્ય છે અને ગુજરાતી ભાષાની પ્રારંભિક કૃતિ તેમ જ તેના કર્તા શાલિભદ્રસૂરિ ગૌરવના અધિકારી છે.

(ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અને હેમચંદ્રાચાર્ય સ્વાધ્યાયપીઠના ઉપક્રમે યોજાયેલ જૈન સાહિત્યવિષયક પરિસંવાદમાં રજૂ કરેલ વક્તવ્ય થોડા સુધારા વધારા સાથે અત્રે પ્રકાશિત કરેલ છે.)

સંદર્ભ સૂચિ

- | | |
|--|----------------------|
| (૧) ગુજરાતી સાહિત્યકોશ ખંડ - ૧ (મધ્યકાળ) ૧૯૮૮ | સં. - જયંતભાઈ કોઠારી |
| (૨) શાલિભદ્રસૂરિરચિત ભરતેશ્વર બાહુબલિ રાસ | સં. - સતીશ ડણાક |
| (૩) શાલિભદ્રસૂરિકૃત ભરતેશ્વર બાહુબલિ રાસ - ૨૦૦૩. | સં. - ડૉ. બળવંત જાની |

जैन प्रतिमाओं की परम्परा

डॉ. सत्येन्द्र कुमार

प्रतिमा का अर्थ है प्रतिरूप। इसी भाव को स्पष्ट करने के लिए प्रतिकृति, प्रतिमा, बिम्ब आदि शब्द प्रयुक्त होते हैं। बिम्ब का अर्थ है छाया। यह शब्द पारलौकिक प्रतिमाओं के लिए प्रयुक्त होता है। जैन धर्मानुसार उपासना का मूल उद्देश्य हमारे उपास्य देव अर्हंतों के गुणों की प्राप्ति है अथवा दूसरे शब्दों में उनके (आत्मा के स्वाभाविक) गुणों में हमारे अनुराग को दृढ़ बनाने के लिए ही उनकी उपासना की जाती है ताकि बारबार एकाग्रतापूर्वक चितवन करने से हममें भी वही गुण प्रकट हो जायें। जनसाधारण में प्रतिमा का उपयोग तो होता ही था, ज्ञानी एवं ध्यानी भी ध्यान एवं मनन के लिए प्रतिमा का आधार लेते थे।

जैन प्रतिमा की प्राप्ति तो हडप्पा काल(२५००-१७५० ई. पू.) से ही मानी जाती है। हडप्पा से एक मृण्मूर्ति नग्न मानव द्वारा अपने हाथों से एक पक्षी को पकड़े हुए है जिससे पंचम तीर्थंकर का अपने लांछन के साथ होने का आभास देता है। हडप्पा के उत्खनन से प्राप्त लाल रंग के जैसपर पत्थर (सूर्यकान्त मणि)का बना एक नग्न मानवकबंध मूर्ति (कायोत्सर्ग मुद्रा में है, कायोत्सर्ग मुद्रा को भगवान महावीर ने समस्त दुखों से मुक्ति प्रदान करने वाला बताया है)को प्रथम जैन तीर्थंकर का प्रतीक माना जाता है। तथा मोहनजोदडो एवं हडप्पा की खुदाई में उपलब्ध सील-मुहर नं. ३से५ व ४४९में डॉ. प्राणनाथ विद्यालंकार जैसे वैदिक विद्वान, 'जिनेश्वर', शब्द का सद्भाव पढ़ते हैं। रायबहादुर चंदा जैसे महान पुरातत्त्व विद् का कहना है कि वहाँ की मोहरों में जो भी मूर्तियाँ पाई गयी हैं उनमें ऋषभदेव की खड्गासन मूर्ति में त्याग व वैराग्य का भाव अंकित है। सिन्धु सभ्यता से जो सामग्री मिली है उस पर से अनुमान है कि उस प्राचीन भारतीय संस्कृति में योग का उच्च स्थान था। ऐसी स्थिति में जैन धर्म को तथाकथित सिन्धु संस्कृति (२५००-१७५० ई. पू.) से भी संबद्ध किया जा सकता है। क्योंकि जैन धर्म में प्रारम्भ से योग का उच्च स्थान रहा है।

जैन धर्म में मूर्तिपूजा की प्राचीनता से संबद्ध सबसे महत्वपूर्ण वह सन्दर्भ है जिसमें साहित्यिक परम्परा से ज्ञात होता है कि विद्युन्माली ने भगवान महावीर के जीवनकाल (५९९-५२७ ई. पू.) में ही उनकी चन्दन से निर्मित एक प्रतिमा का निर्माण किया था। इस मूर्ति में महावीर को दीक्षा लेने के लगभग एक वर्ष पूर्व राजकुमार के रूप में अपने महल में ही तपस्या करते हुए दर्शाया गया है। चूँकि

७८

जून - २०१३

यह प्रतिमा भगवान महावीर के जीवनकाल में ही निर्मित हुई अतः उसे जीवितस्वामी संज्ञा दी गई।

प्रतिमा के लिए लकड़ी काटने के प्रसंग अनेक ग्रन्थों में प्राप्त होते हैं। बृहद्संहिता के वनसम्प्रदेशालय में वन में जाकर वहाँ से लकड़ी काटकर घर लाने और तत्पश्चात् उससे देवी-देवताओं की प्रतिमा बनाने का वर्णन हुआ है। जैनों का अर्धमागधी आगम साहित्य में लकड़ी द्वारा निर्माण की कला को 'कट्ठकम्म' कहा गया है तथा व्यवहार में वरातक मुनि का संदर्भ मिलता है। जिसकी काष्ठ मूर्ति बनायी गयी थी और उसके पुत्र द्वारा पूज्य थी। 'अंतगडदसाओ' ग्रंथ में मोगगरपाणि यक्ष की काष्ठ की बनी हुई प्रतिमा का उल्लेख हुआ है। यह राजगृह नगर के बाहर बनी हुई थी। शिलामय चैत्यगृहों का वास्तु विन्यास पूर्ववर्ती काष्ठकर्म से लिया गया है। ये महाकाय पर्णशालाएँ थीं जिनमें काष्ठतोरण और बड़े-बड़े काष्ठ पंजर और खम्भे लगाये जाते थे। स्तूपों के स्तम्भों और तोरणों पर विभिन्न अलंकरण उत्कीर्ण किये जाते थे, जो मूलभूत काष्ठकर्म के अंग थे, जैसे-चन्दनकलश या पूर्णघट, आसन, छत्र चामर, आदि। चन्द्रगुप्त मौर्य (ई. पू. ३२५) के राजप्रासाद में फर्श और छत में काष्ठ का ही प्रयोग हुआ था। विद्वानों के अनुसार शिल्प के वे आचार्य जिन्होंने बराबर पहाड़ी (बिहार) में चट्टानी गुफाओं का निर्माण किया, पूर्ववर्ति काष्ठ-शिल्प में पूर्णतः दक्ष थे। मौर्य-शुंग युग काष्ठ शिल्प से पाषाण शिल्प का संक्रान्तिकाल था, मथुरा के आयागपट को भी इसी क्रम में देखा जा सकता है।

साहित्यिक और अभिलेखिक साक्ष्यों से ज्ञात होता है कि मथुरा का कंकाली टीला एक प्राचीन जैन स्तूप था। जैन परम्परा के अनुसार इसका निर्माण सातवें तीर्थंकर सुपार्श्वनाथ के समय में हुआ था। जैन परम्परा में मथुरा की प्राचीनता सुपार्श्वनाथ के समय तक प्रतिपादित की गई है। जहाँ कुबेश देवी ने सुपार्श्व की स्मृति में एक स्तूप बनवाया था। विविधतीर्थकल्प (१४वीं सदी) में उल्लेख है कि पार्श्वनाथ के समय में सुपार्श्व के स्तूप का विस्तार और पुनरुद्धार हुआ था, तथा बप्पभट्टसूरी ने वि. सं. ८२६(७६९ ई.) में पुनः उसका जीर्णोद्धार करवाया। इस परवर्ति साहित्यिक परम्परा की एक कुषाणकालीन तीर्थंकर मूर्ति से पुष्टि होती है जिसकी पिठिका पर लेख (१६७ ई.) है कि यह मूर्ति देवनिर्मित स्तूप में स्थापित की गई।

(क्रमशः)

આચાર્યશ્રી કેલાસાગરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર, કોબા સંક્ષિપ્ત કાર્ય અહેવાલ મે-૧૩

જ્ઞાનમંદિરના વિવિધ વિભાગોના કાર્યોમાંથી મે-૧૩માં થયેલાં મુખ્ય-મુખ્ય કાર્યોની ઝલક નીચે પ્રમાણે છે.

૧. હસ્તપ્રત કેટલોગ પ્રકાશન કાર્ય અંતર્ગત કેટલોગ નં. ૧૬ માટે કુલ ૧૦૯ પ્રતો સાથે ૩૯૩ કૃતિલિંક થઈ અને આ માસાંત સુધીમાં કેટલોગ નં. ૧૬ માટે ૨૬૦૩ લિંકનું કાર્ય પૂર્ણ થયું.
૨. હસ્તપ્રતોના ૩૬૮૯૭ પૃષ્ઠોનું સ્કેનીંગ કાર્ય કરવામાં આવ્યું.
૩. સાગરસમુદાય ગ્રંથ તથા વિશ્વ કલ્યાણ ગ્રંથ પુનઃ પ્રકાશન પ્રોજેક્ટ હેઠળ કુલ ૬૮૨ પાનાઓની ડબલ એન્ટ્રી કરવામાં આવી.
૪. લાયબ્રેરી વિભાગમાં પ્રકાશન એન્ટ્રી અંતર્ગત કુલ ૬ પ્રકાશનો, ૯ પુસ્તકો, ૩૮૪ કૃતિઓ તથા પ્રકાશનો સાથે ૫૨૫ કૃતિ લિંક કરવામાં આવી. આ સિવાય ડેટા શુદ્ધિકરણ કાર્ય હેઠળ જુદી-જુદી મહિત્તીઓના રેકૉર્ડ્સમાં સુધાર કાર્ય કરવામાં આવ્યું.
૫. મેગેઝીન વિભાગમાં ૧૩૭ મેગેઝીનોના અંકોની એન્ટ્રી તથા ૪૭ પેટાંકો સાથે ૬૪ કૃતિઓ લિંક કરવામાં આવી.
૬. ૪ વાયકોને હસ્તપ્રતના ૧૮ ગ્રંથોના ૧૦૭૫ પૃષ્ઠોની ઝેરોક્ષ નકલ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી. આ સિવાય વાયકોને કુલ ૪૪૩ પુસ્તકો ઇશ્યુ થયાં તથા ૫૯૭ પુસ્તકો જમા લેવામાં આવ્યાં.
૭. વાયક સેવા અંતર્ગત પ. પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો, સ્કૉલરો, સંસ્થાઓ વિગેરેને ઉપલબ્ધ માહિત્તીઓના આધારે જુદી-જુદી ક્વેરીઓ તૈયાર કરી આપવામાં આવી, જેમાંથી તેઓ દ્વારા જરૂરી પુસ્તકો તથા હસ્તપ્રતોના ડેટાનો તેઓના કાર્યમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો.
૮. સમ્રાટ સંપ્રતિ સંગ્રહાલયની મુલાકાતે ૮૪૮ યાત્રાળુઓ પધાર્યા.
૯. આ સમયગાળામાં જાપાનના MASAHIRO UEDA, સમણી રમણીયપ્રજ્ઞા - લાડનું યુનિવર્સિટી, અલકાબેન આર. શાહ જ્ઞાનમંદિરની મુલાકાતે આવેલ હતા. તેઓને વિશેષાવશ્યકભાષ્ય, જૈન આચાર વિચાર, દર્શન, આહાર ચર્ચા વિગેરે તેમના શોધકાર્ય સંબંધી વિવિધ માહિત્તીઓ આપી.

समाचार सार

- ❧ प. पू. आचार्य भगवंत श्री पद्मसागरसूरीश्वरजी म. सा. उपरनी अप्रतिम श्रद्धा भावथी मीरां भायंदर महानगरपालिकाना अध्यक्ष श्री गिलबर्ट मेन्डोसा द्वारा ता. १-५-२०१३ ना रोज पूज्य गुरुदेवश्रीनी पधरामणी थतां विशिष्ट सभानुं आयोजन करी, मीरा रोड महानगर पालिकाना नूतन भवननुं नाम आचार्य पद्मसागरसूरि स्थापित करी उद्घाटन करवामां आव्युं.
- ❧ ता. ८-५-२०१३ना रोज गोरेगांव जवाहरनगर जैन संघना आंगणे पू. गुरुभगवंतनी पावन निश्रामां श्री संघना नूतन उपाश्रयना उद्घाटन प्रसंगना अवसर योजायो.
- ❧ पू. गुरुभगवंतश्रीना प्रशिष्यरत्न अने श्रुतमग्न पू. पं. श्री अजयसागरजी म.सा. ना शिष्यरत्न मुनिराज श्री हर्षपद्मसागरजी म.सा.ना सळंग बीजा वर्षीतपना पारणा प्रसंगनो लाभ गोरेगांव श्री संघने मळ्यो, विशिष्ट तपना पारणा प्रसंगे श्री संघनो उत्साह पण विशेष अने अनेरो रह्यो, तो साथे साथे भावनगर निवासी मुमुक्षु श्री श्रद्धाकुमारीनी भागवती प्रव्रज्यानो प्रसंग पण श्री संघ माटे अने उपस्थित सर्वे माटे यादगार अने अनुमोदनीय रह्यो.
- ❧ पू. गुरुभगवंतनी पावन निश्रामां ता. २०-५-१३ना रोज मुंबईना समस्त जैनोनी आस्था समान गोडीजी पार्श्वनाथनी २०१मी वर्षगांठनी उजवणी भावोल्लास पूर्वक उजववामां आवी. जेमां हजारो दर्शनार्थीओए महापूजानो लाभ लीघो.
- ❧ ता. २१-५-१३ना रोज कोबा तीर्थना ट्रस्टीवर्य श्री प्रवीणभाई एन. शाहनी आग्रहभरी विनंतीने स्वीकारी पू. गुरुभगवंत एमना निवासस्थाने पधार्या हता.
- ❧ ता. २१-५-१३ना रोज श्री चंदनबाळा - वालकेश्वर जैन संघ द्वारा पूज्यश्रीना विशिष्ट प्रवचननुं आयोजन करवामां आव्युं, आ प्रवचन सत्संगमां श्रीसंघना श्रावक-श्राविकाओए भावोल्लास पूर्वक लाभ लीघो.
- ❧ पू. गुरुभगवंतश्रीनी पावननिश्रामां ता. २९-५-१३ना रोज मीरा रोड खाते बुद्धिसागरसूरि मानव सेवा केन्द्रनुं उद्घाटन करवामां आव्युं हतुं. आ मानव सेवा केन्द्रमां प. पू. गुरुभगवंतश्रीनी प्रेरणाथी गुरुभक्तोए सुंदर योगदान आप्युं हतुं.
- ❧ पू. गुरुभगवंतश्रीनो ता. ३०-५-१३ना रोज मुंबईथी अमदावाद तरफनो विहार शरू थयो छे. हाल तेओश्री अमदावाद तरफ पधारी रह्या छे. चालु वर्ष २०६९नुं चातुर्मास श्री आंबावाडी जैन संघ - आंबावाडी - अमदावाद खाते नक्की करवामां आव्युं छे. पूज्यश्रीनो संघमां चातुर्मास माटेनो प्रवेश ता. १४-७-१३ना रोज थवानो छे.

वि.सं. १२५१ मां प्रतिष्ठित
श्री पार्श्वनाथ भगवाननी प्रतिमा





श्राविका सरुपाइनी व्रत ग्रहण टीपनुं प्रारंभनु चित्र

BOOK-POST / PRINTED MATTER

प्रकाशक

आचार्य श्री कैलाससागरसूरि ज्ञानमंदिर

श्री महावीर जैन आराधना केन्द्र, कोवा, गांधीनगर - ३८२००७

फोन नं. (०७९) २३२७६२०४, २०५, २५२ फेक्स : (०७९) २३२७६२४९

E-mail : gyanmandir@kobatirth.org website : www.kobatirth.org